

CONSIDERAȚII PRIVIND AȘEZĂRILE GETICE DIN DOBROGEA ȘI PROBLEMA EXISTENȚEI UNOR EMPORIA ÎN ZONA DUNĂRII INFERIOARE

Mihai IRIMIA

În pofida informațiilor literare și epigrafice care sugerează existența unor așezări getice în Dobrogea în ultimele secole ale erei vechi, identificarea câtorva dintre acestea în teren s-a făcut mult mai târziu, cu precădere în ultimele decenii. Se constată, de asemenea, că nu întotdeauna informațiile scrise sunt convergente cu realitățile din teritoriu, fapt datorat – în mare măsură – insuficienței cercetărilor.

Există, astfel, așezări din epoca romană care poartă nume autohtone, fără ca în acele puncte sau în vecinătatea lor să se fi descoperit așezări semnificative (ex. *vicus Buteridava*¹, *vicus Arcidava*² și *kóme Chora Dagei*³ în *regio Histriae*, sau *vicus Asbolodina*⁴ și *vicus Amlaidina*⁵ în teritoriul callatian, ori *Capidava*⁶, eventual și

¹ CIL, III, 14447; ISM, I, 359, 360; DORUȚIU-BOILĂ 1964, p. 132, nr. 2; SUCEVEANU 1971, p. 156; BĂRBULESCU 2001, p. 37-38; BOUNEGRU 2003, p. 137, nr. 13.

² SUCEVEANU 1975, p. 111-118; ISM, I, 358; BĂRBULESCU 2001, p. 39; BOUNEGRU 2003, *loc. cit.*

³ ISM, I, 378; VULPE 1968, p. 143-145; AVRAM 1984, p. 162, n. 54; STOIAN 1959, p. 388-389, n. 69; SUCEVEANU 1977, p. 45; PIPPIDI 1967, p. 288-328; BĂRBULESCU 2001, p. 143-144; BOUNEGRU 2003, p. 137-138 (unde consideră că *Chora Dagei* putea să fi fost la origine, eventual în epoca elenistică, o așezare greco-indigenă, pentru ca în epoca romană să fi adoptat o formă administrativă de tipul *vicus*).

⁴ CIL III, 14214; ISM, III, 51; SUCEVEANU 1977, p. 56 și 94 (autorul consideră că este toponim tracic, eventual croid); BĂRBULESCU 2001, p. 159; BOUNEGRU 2003, p. 140.

⁵ CIL III, 7616; ISM, III, 195; PĂRVAN 1974, p. 114; VULPE 1968, p. 206; SUCEVEANU 1977, p. 55; DORUȚIU-BOILĂ 1980, p. 282; BĂRBULESCU 2001, p. 64-65; BOUNEGRU 2003, p. 140.

⁶ Numele getic al așezării s-a păstrat aproape neschimbat în tot cursul epocii romane, până târziu, după cum arată și sursele literare (*Itinerarium Antonini*, 224, 3; *Tabula Peutingeriana*, VIII, 3; *Notitia Dignitatum*, Or., 29, 13; Hierocles, *Synecdemos*, 637, 10; Constantin Porfirogenetul, *De Thematribus*, 47, 1, 58-60; *Geograful din Ravenna*, IV, 5, 47; *Notitia episcopatum*, 531. Săpăturile arheologice și numeroasele inscripții provenite de aici și din teritoriul Capidavei au contribuit la cunoașterea evoluției cetății în secolele I-VI și mai târziu (FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958; ISM, V, p. 30-76; TIR, L 35, p. 29-30; SUCEVEANU 1977, p. 66-68, 103-105; EAIVR, I (A-C), 1994, p. 247-249 (s. v. *Capidava*, autori Al. Barnea, I. Barnea); BĂRBULESCU 2001, p. 104-106 etc.

*Carsium*⁷ pe malul Dunării), după cum există și unele așezări getice importante ale căror nume antic nu ne este cunoscut⁸. În câteva cazuri pare posibilă totuși, acceptarea concordanței între așezările autohtone mai vechi identificate în teren și înregistrarea în izvoarele scrise a obiectivelor romane care le-au preluat numele (ex. Sacidava⁹ și Sucidava moesică¹⁰).

O problemă importantă pe care o ridică așezările getice din Dobrogea este cea a începutului și duratei lor. După cum se știe, pentru intervalul corespunzător secolelor VI-IV a. Chr. s-a descoperit un grup important de necropole în nordul Dobrogei, mai reprezentative fiind cele de la Celic Dere, Isaccea, Murighiol, Enisala, Telița, în cadrul căruia s-au identificat atât trăsături specifice geților (cea mai mare parte a inventarului și practicarea ritului incinerăției), cât și altele alogene, respectiv scitice (ilustrate de unele piese de inventar și de ritul înhumației). Acestea le-ar corespunde așezările de la Celic-Dere (cu două faze de evoluție – cea mai veche încadrată între prima și a doua jumătate a secolului V a. Chr. și cea de a doua în al treilea sfert al secolului al V-lea a. Chr.¹¹, Beștepe¹², eventual Dinogetia-Garvăn¹³, Tulcea – Dealul Monumentului¹⁴ și Murighiol (locuirea getică cea mai timpurie de aici)¹⁵. Un alt grup important de necropole getice (care se datează larg în secolul V – începutul secolului III a. Chr., dar cu

⁷ După unii cercetători numele este tracic, după alții celtic. Existența unei așezări getice și a unor contacte timpurii cu lumea greacă și apoi romană au fost susținute de mai multă vreme; vezi PÂRVAN 1913, p. 478-491; ARICESCU 1971/a, p. 351-354; ARICESCU 1977, p. 54; SUCEVEANU, BARNEA 1991, p. 63; EAIVR, I (A-C), 1994, p. 258-259 (s. v. *Carsium*, autor I. Barnea); BOUNEGRU, HAȘOTTI, MURAT 1983, p. 273-293; BĂRBULESCU 2001, p. 100-104 etc.

⁸ Cum ar fi cele de la Satu Nou (com. Oltina) și Adâncata (vezi mai jos).

⁹ Dunăreni (com. Aliman), punctul „Muzait” (vezi mai jos).

¹⁰ Izvoarele (com. Lipnița), punctele „Kale Gherghi” și „La Tablă” (vezi mai jos).

¹¹ SIMION 1982, p. 101-104; SIMION 2003, p. 217-236.

¹² SIMION 1977, p. 31-47; ȘTEFAN 1986, p. 37-47.

¹³ Numele antic al așezării, păstrat în epoca romană și bizantină, reprezintă o dovadă a faptului că aici se afla anterior o așezare getică importantă (Ptolemeu, III, 8, 2; *Itinerarium Antonini*, 225, 5; *Notitia Dignitatum*, Or., 39, 24; *Geograful din Ravenna*, IV, 5, 47). Descoperiri de materiale getice și elenistice s-au semnalat în mai multe puncte, astfel: în punctul „La Plantație” (așezare cu ceramică autohtonă și fragmente de amfore grecești); în apropierea locului de întâlnire dintre valea Luncaviței și valea Țiganca (cu descoperiri asemănătoare); în punctul „Dosul Bugeacului” aflat ceva mai la nord de așezarea hallstattiană de la „Mlăjitul Florilor”; în insula Biserița, pe locul viitoarei cetăți romane și bizantine; în apropierea satului Garvăn, în zona punctului „Lățimea” și la poalele dealurilor din zonă; vezi COMȘA 1953, p. 747-757; ȘTEFAN, BARNEA, COMȘA, COMȘA 1967, p. 9; BARNEA 1969; BARNEA 1974, p. 103-114; SUCEVEANU 1977, p. 61 și *passim*; ISM V, p. 272-279; BARNEA 1984, p. 339-346; EAIVR, vol. II (D-L), 1996, p. 57-60 (s. v. *Dinogetia*, autor Al. Barnea) etc.

¹⁴ Ovidius, *Ex Ponto*, I, 8, 11-13; IV 7, 21, 23-24 și 53; numele, probabil de origine celtică, mai este amintit în *Itinerarium Antonini*, 226, 2; *Notitia Dignitatum*, Or., 39, 8, 17; Procopius, *De aedificiis*, IV, 7, 20; *Geograful din Ravenna*, IV, 5, 47 etc.; CIL, III, 6221; ISM, V, 286-289; BARNEA 1950, p. 175-184; SUCEVEANU 1977, p. 58-59; BAUMANN 1984, p. 222-224, nr. 1 și 3; OPAIȚ 1977, p. 307-311; OPAIȚ 1981, p. 297-298; BĂRBULESCU 2001, p. 73-75. Documentarea arheologică pentru perioada preromană la BAUMANN 1973-1975, p. 213-224, OPAIȚ 1987, p. 145-155 și îndeosebi la LUNGU 1996, p. 47-101.

¹⁵ SUCEVEANU et alii 2003, p. 28, 110.

diferențieri cronologice semnificative între ele) s-a descoperit în sud-vestul Dobrogei (la Satu Nou, Bugeac, Ostrov, Viile, Băneasa, Canlia, Adamclisi, Rasova etc.). Acestei concentrări de necropole i-ar corespunde așezările de la Izvoarele, Gura Canliei, Ostrov (Durostorum), Adâncata, în care se întâlnesc materiale arheologice începând cu secolele VI-V a. Chr. și cărora li se pot adăuga așezările mai târzii de la Satu Nou, Dunăreni (dealul Muzait), Adamclisi, Rasova ș. a. Asupra unora dintre așezările amintite vom reveni mai jos.

Considerăm necesar să lăsăm deocamdată în afara discuției așezările preromane aflate în *chora* coloniilor grecești¹⁶, a căror întemeiere și evoluție sunt legate mult mai intens de istoria orașelor în cauză, decât de cea a lumii autohtone nord - și vest dobrogene. De altfel, existența unor deosebiri între zona litorală și cea dunăreană a Dobrogei în ultimele secole ale erei vechi este evidentă, fiind ilustrată și de descoperirile arheologice. Probabil nu întâmplător așezările getice fortificate au apărut deocamdată doar pe linia Dunării și în apropierea acesteia. Cultura materială a geților din zona dunăreană este asemănătoare în mare parte (uneori fiind chiar identică) celei dezvoltate de geții nord-dunăreni, deosebindu-se adesea pregnant de cea întâlnită în zona litorală. Între așezările mai intens cercetate până acum, de la Satu Nou și Albești (aceasta în teritoriul callatian), parțial contemporane¹⁷, există diferențe clare, chiar dacă unele categorii de piese (îndeosebi produsele grecești și unele tipuri de vase lucrate cu mâna) sunt asemănătoare.

Referindu-ne la așezările getice din Dobrogea, constatăm că în mare parte ele nu au făcut obiectul unor săpături cât de cât semnificative. Excepții sunt doar așezarea de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, cercetată sistematic timp de aproape două decenii (între anii 1982-2002) și de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, în care s-a efectuat un sondaj în campaniile din anii 2003 și 2005. De asemenea, poate fi amintit și sondajul arheologic din așezarea getică de la Murighiol – „Ghiolul pietrei”¹⁸. Unele informații referitoare la așezările getice provin din săpăturile întreprinse pentru alte perioade istorice, prilej cu care, în siturile în cauză s-au descoperit materiale și complexe arheologice autohtone sau greco-elenice¹⁹. În sfârșit, unele informații se bazează doar pe cercetări de suprafață sau pe

¹⁶ Teritoriul histrian (pentru epoca romană, dar valabil, în parte, și pentru perioada greacă), la AVRAM 1988-1989, p. 189-197; AVRAM 1990, p. 9-45; teritoriul callatian pentru epoca greacă la AVRAM 1991, p. 103-137; teritoriul tomitan în epoca elenistică la IRIMIA 2006/c, p. 51-74; dintr-o regretabilă eroare a editurii, fig. 1, reprezentând tocmai harta teritoriului rural al Tomisului nu a fost reprodusă, numerotarea ilustrațiilor începând cu fig. 2!!

¹⁷ Pentru Satu Nou, vezi mai jos. Așezarea fortificată de la Albești se datează în sec. IV și pe toată durata sec. III a. Chr.; cf. RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU, GEORGESCU 2001-2002 (2002), p. 204.

¹⁸ LUNGU 1990/a, p. 63-80. Ar putea fi amintite și rezultatele săpăturilor de salvare de la Sarichioi (OBARLÄNDER-TÂRNOVEANU 1977-1978, p. 77-142), dar această așezare poate fi considerată mai degrabă una greco-indigenă aflată în teritoriul cetății Argamum, decât una getică propriu-zisă.

¹⁹ De exemplu la Gura Canliei, Rasova, Adamclisi, Murighiol – cetatea Halmyris etc. (vezi mai jos).

descoperiri întâmplătoare, prea puțin concludente pentru o analiză temeinică*.

În stadiul actual al documentației, atât de deficitare, o încercare de definire și clasificare a așezărilor getice din Dobrogea este, deocamdată, prematură. Din acest motiv, observațiile noastre se vor referi doar la unele trăsături specifice ale așezărilor în cauză, atât cât ele au putut fi sesizate.

În ceea ce privește necesitatea stabilirii tipologiei așezărilor getice și dacice în general, în funcție de statutul lor, orice încercare în această direcție este binevenită și necesară²⁰. În vastul areal al Daciei preromane cercetările au pus în evidență, de-a lungul anilor, existența unor importante centre economice, culturale și politice. Unele dintre acestea erau, totodată, centre de putere (numite uneori centre rezidențiale) și religioase, fără ca în toate cazurile atributele amintite să se suprapună. Pentru definirea unui centru de putere, unii cercetători au în vedere următoarele caracteristici: existența „acropolelor” sub forma unor incinte fortificate situate pe înălțimi greu accesibile, prezența unor construcții cu destinație specială (edificii de cult) ridicate pe „acropolă” sau în așezarea deschisă, existența unor locuințe princiare (de tipul turnurilor – locuință) și a unor așezări deschise, de tip „rural”, care gravitau în jurul centrelor de putere în cauză, ca și a unor morminte aristocratice²¹. Dar această definire a unui centru de putere este prea restrictivă, deoarece foarte puține dintre obiectivele descoperite prezintă toate sau majoritatea caracteristicilor amintite, de multe ori din cauza insuficienței cercetărilor.

O problemă neclară este ce reprezintă o *dava*. În general, opiniile autorilor variază între a considera drept *dava* o stațiune rezidențială formată din acropolă, așezarea deschisă adiacentă și eventualele așezări „satelit” în zonă, sau mai multe stațiuni importante situate la distanțe relativ mici între ele, formând un ansamblu de centre fortificate și așezări deschise, de tip „rural”. Nu lipsesc nici opiniile potrivit cărora ambele variante sunt corecte²². A. Vulpe consideră că *dava* reprezintă un centru tribal incluzând și teritoriul învecinat, afirmând că „prin *dava* trebuie înțeles un cuvânt similar celui latin *oppidum* (fortăreață), dar și un centru rezidențial (politico-religios), meșteșugăresc și comercial”²³. M. Babeș consideră că prin acest termen trebuie definite așezările ce reprezentau „marile aglomerări, uneori fortificate... Răspândite în întreaga Dacie, mai ales pe cursurile marilor râuri, aceste stațiuni fuseseră... centre politice ale triburilor, locuri de cult și, totodată, puternice centre ale vieții economice, întemeiate în egală măsură pe agricultură, pe meșteșuguri și pe negoț”²⁴. În același sens s-a pronunțat și K. Strobel, care afirma că „tipul *dava* este de definit ca o caracteristică

* Lăsăm în afara discuției de față, până la viitoarele verificări de teren mai amănunțite, punctele cu materiale getice și grecești semnalate de I. Munteanu și V. Oprea în nota privind periegezele de pe malul dobrogean al Dunării, din prezentul volum.

²⁰ Se poate aminti în acest sens teza de doctorat întocmită de D. C. David, *Forme de locuire și locuri de cult în Dacia (sec. II a. Chr. – I p. Chr.)*, Universitatea din București 2004 (mss.).

²¹ DAVID 2004, *passim*.

²² *Ibidem*, cu bibliografia corespunzătoare.

²³ VULPE 2001, p. 427; opinie similară exprimată la VULPE 1998, p. 5.

²⁴ BABEȘ 2001, p. 799; opinie exprimată mai înainte tot la BABEȘ 1974, 2, p. 217 și urm.

a culturii dacice din sec. I a. Chr. – I p. Chr., în sensul de așezare centrală fortificată sau cu o parte fortificată” și că „trebuie făcută distincția între fortificații (cetăți) și așezările întărite. Numai cele din urmă pot fi considerate *davae*”²⁵. O părere similară a exprimat-o și I. Glodariu, care considera că unele stațiuni fortificate „pe lângă funcția militară, erau totodată, prin funcțiile lor economice, centre de producție meșteșugărească și comercială pentru zona din jurul lor, unele, desigur, și centre politico-administrative și religioase... analoge acelor *oppida* din lumea celtică”, pentru definirea lor fiind mai preferabil termenul de *dava*²⁶.

Un aspect greu de elucidat este stabilirea teritoriului aflat sub autoritatea unui centru de putere. S-a apreciat că în majoritatea cazurilor, așezările „satelit” de tip „rural” s-ar concentra pe o rază de 20-25 km în jurul așezării principale²⁷. Dar această estimare este exagerată, deoarece multe așezări getice importante nu îndeplinesc aceste condiții, iar majoritatea „aglomerărilor” de tip rural au fost semnalate prin cercetări de suprafață și descoperiri întâmplătoare, care induc un grad de nesiguranță.

Alte aspecte aflate în atenția cercetătorilor privesc raporturile dintre locuirile de pe acropole și din restul așezării, organizarea internă a centrelor rezidențiale, tipologia sistemelor defensive, datarea acestora, cauzele realizării ca și ale abandonării sau distrugerii lor, raporturile dintre așezarea principală și așezările deschise adiacente ș. a.

Având în vedere elementele amintite, în baza cărora pot fi analizate așezările getice în ansamblul lor, cu o preocupare mai mare pentru centrele rezidențiale, eventual de tip *dava*, vom prezenta succint situația unor obiective din Dobrogea pentru care există informații utilizabile.

SATU NOU, com. Oltina, jud. Constanța.

Punctele „Valea lui Voicu” și „Vadu Vacilor”.

În zona localității Satu Nou, com. Oltina, există două situri arheologice care interesează în legătură cu tema de față.

Punctul „Valea lui Voicu”²⁸.

Stațiunea este situată pe un promontoriu desprins din terasa superioară de pe malul drept al Dunării, în prezent puternic erodat²⁹. Promontoriul se prezintă sub forma a două platouri – nordic și sudic – cu o diferență de nivel între ele de circa 6 m (platoul sudic fiind mai înalt) și care diferă substanțial între ele ca

²⁵ STROBEL 1998, I, p. 66, n. 17.

²⁶ GLODARIU 2001, p. 727-729.

²⁷ DAVID 2004, cap. IV. A. 2. Centrele rezidențiale.

²⁸ IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 115-154; IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 81-96; IRIMIA, CONOVICI 1993, p. 51-114; CONOVICI 1992, p. 3-14; CONOVICI 2000, p. 70-77; CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 139-176; CONOVICI, IRIMIA 1999, p. 196-211. Rezultatele fiecărei campanii de săpături au fost prezentate la Sesiunile naționale de rapoarte arheologice și publicate succint în Cronica cercetărilor arheologice din România, Ministerul culturii și Cultelor, CIMEC – Institutul de memorie culturală, între anii 1995-2006.

²⁹ Promontoriul, de formă aproximativ triunghiulară, are în prezent lungimea de circa 300 m și lățimea maximă de circa 100 m, cu vârful spre N-NE.

intensitate de locuire. Pe platoul nordic au fost identificate nouă niveluri getice de locuire³⁰, grosimea fiecăruia variind între circa 30-50 cm, în unele zone chiar depășind-o; în schimb stratul arheologic al platoului sudic nu depășește grosimea de 1 – 1,10 m (desigur, cu excepția gropilor care pătrund în pământul viu, uneori până la adâncimea de 1,80 – 2 m).

Fiecare platou a fost fortificat. Fortificarea platoului de nord, respectiv a zonei principale de locuire, a început în nivelul VIII, printr-un zid de incintă cu grosimea de 2 – 2,20 m și înălțimea maximă păstrată de 5,20 – 5,30 m. Era format din două paramente din blocuri și lespezi mari de gresie, mai rar de calcar, așezate în așa fel încât să formeze fețe relativ regulate și uniforme ca înălțime. Între cele două paramente era emplectonul, format în general din pietre mai mici, pământ (ars uneori pe loc, căpătând o mare duritate, alteori nears) și chiar cenușă. La sud de zid se afla șanțul de apărare, parțial cercetat și complet distrus datorită eroziunii naturale a terenului, transformat într-o viroagă adâncă. Utilizat în sec. III a. Chr. (respectiv în prima fază a locuirii getice), zidul de incintă a fost refăcut în sec. I a. Chr. (în cea de a doua fază de locuire), dar într-o tehnică inferioară, mai ales cu blochete de calcar desprinse din carieră și nefasonate. Zidul refăcut (a cărui înălțime reprezenta circa 1,20 – 1,30 m din înălțimea lui actuală) era acoperit de solul vegetal. Întregul zid, corespunzător ambelor sale faze, era înclinat mult spre interiorul așezării, datorită alunecărilor de teren succesive și poate, unor cutremure.

Platoul sudic a fost fortificat în sec. III a. Chr. cu un val de pământ (care avea la partea superioară ca „armătură” bolovani de calcar și lespezi de gresie) și un șanț de apărare (de circa 12 – 13 m la partea superioară, circa 6 m la bază și 7 – 7,50 m adâncime). Valul de apărare a fost construit din straturi succesive de pământ galben alternate cu straturi de pământ amestecat, brun și gălbui. În jumătatea de nord a valului umplutura are un aspect cenușiu-gălbui. Aici s-au descoperit foarte multe fragmente ceramice, oase de animale și pietre de dimensiuni variabile. Valul suprapune clar mai multe gropi cu materiale de tip Coslogeni și hallstattiene. La nord de val, în secțiunea efectuată pentru a-l intersecta și care s-a prelungit pe întregul platou, s-au găsit bolovani de calcar și lespezi de gresie în poziție secundară, dislocați probabil din zona valului. Cel puțin în zona cercetată, partea de sud a valului s-a scurs în șanțul de apărare. Acesta a fost astfel colmatat, dar și distrus în bună parte prin surparea malurilor sale, astfel încât spre est el este astăzi mult lărgit, căpătând aspectul de viroagă. Pe mijlocul șanțului de apărare se afla un canal longitudinal cu rol de drenaj, adânc de circa 0,20 m, a cărui lățime varia între 0,60 – 0,95 m. Nu există indicii clare despre o refolosire a șanțului de apărare în a doua fază de locuire de la „Valea lui Voicu”, respectiv în sec. I a. Chr.

Prima fază a locuirii getice de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, căreia îi corespund șase niveluri arheologice, a fost datată pe baza marelui număr de amfore și a ceramicii de lux elenistice într-un interval care începe în jurul anului

³⁰ La Satu Nou – „Valea lui Voicu” s-au mai semnalat descoperiri sporadice de tip Cernavoda I, Cernavoda III, din epoca bronzului (perioadă nedeterminată), precum și complexe de locuire corespunzătoare culturii Coslogeni și două niveluri hallstattiene de tip Babadag (cf. IRIMIA, CONOVICI 1993, p. 51-114; IRIMIA 2004/a, p. 295-302).

280 a. Chr. și se încheie în ultimul sfert al sec. III a. Chr. Secolul al II-lea nu este prezent la „Valea lui Voicu”. Cercetările de suprafață, completate ulterior printr-un sondaj arheologic, cu rezultate semnificative, dovedesc continuarea locuirii getice în zonă, la „Vadu Vacilor”.

A doua fază a locuirii getice de la „Valea lui Voicu”, careia îi aparțin trei niveluri, se datează în sec. I a. Chr. și în primele decenii ale sec. I p. Chr. Datarea acestei ultime faze a fost stabilită pe baza ceramicii elenistice, a amforelor de tipul Dressel – 2 – 4 – și prin anumite categorii ceramice autohtone. Ultimul nivel de locuire (I în succesiunea lor din săpătură) este datat prin ceramică dacică lucrată la roată cu decor lustruit și prin *kantharoi* elenistici din epoca lui Augustus.

Pe platoul sudic locuirea antică este mult mai slabă, chiar dacă el pare să fi fost utilizat în ambele faze. Aici s-au cercetat parțial câteva bordeie, o locuință de suprafață, precum și mai multe gropi getice și hallstattiene.

E posibil ca această parte a sitului să fi fost utilizată mai ales pentru construcții ușoare destinate adăpostirii animalelor sau altor activități economice.

Așezarea de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” ni se relevă, pe baza rezultatelor cercetărilor întreprinse, ca o autentică *dava* și, foarte probabil, un important centru de putere în zonă. Nu deținem informații despre organizarea internă a așezării de aici, deoarece săpăturile s-au concentrat pe o suprafață relativ restrânsă, din apropierea zidului de incintă, deci într-o zonă oarecum periferică, cea mai mare parte a sitului fiind distrusă natural. Nu s-a descoperit până acum nici un complex cu adevărat reprezentativ, cu excepția unei locuințe de suprafață cu un altar decorat, precum și a altor altare fragmentare simple sau – într-un alt caz – decorat. Remarcăm, de asemenea, descoperirea în perimetrul cercetat a unui număr mare de cuptoare, dintre care unele puteau fi utilizate, eventual, și în scopuri meșteșugărești. De altfel, printre numeroasele artefacte descoperite pot fi amintite câteva creuzete și lupe de fier care sugerează existența unor ateliere.

Chiar amplasarea așezării, într-un punct dominant, care oferea atât o apărare naturală, cât și controlul asupra unui sector important al Dunării, reprezintă o trăsătură caracteristică acestui tip de sit. Modul de realizare a sistemului defensiv, prin utilizarea atât a unei fortificații tradiționale, constând din val și șanț, cât și a zidului de piatră, completat la rândul său de un șanț, este asemănător celui folosit în mod curent de geți și daci. Reținem și faptul că în imediata vecinătate a așezării au fost identificați în teren și prin aerofotogrametrie două grupuri de tumuli (unul cuprinzând trei movile, iar celălalt opt), precum și alți tumuli izolați³¹. Nu este exclus ca unii dintre aceștia să aparțină din punct de vedere cultural și cronologic așezării. Alți tumuli, unii de mari dimensiuni, se pot urmări în teren până spre localitatea Izvoarele.

Punctul „Vadu Vacilor”.

Așezarea se află tot pe malul Dunării, în amonte, la circa 800 m vest de cea de la „Valea lui Voicu”, pe un promontoriu triunghiular orientat SV – NE, pe versantul vestic al unei văi numite de localnici „Vadu Vacilor”. Promontoriul în cauză are o lungime de circa 500 – 600 m și o lățime maximă, la capătul de sud-vest, de circa 130-150 m. În urma cercetărilor de suprafață efectuate în mod

³¹ ȘTEFAN 1986, 86-2/5, p. 51-61.

repetat, s-a observat că locuirea getică ocupă circa 2/3 din promontoriul amintit, respectiv vârful „triumghiului” (sectorul dinspre N – NE). Zona locuirii antice este delimitată în teren și de sistemul de fortificație, deoarece materialul arheologic se împuținează considerabil la V – SV de val. O mare parte a așezării a fost distrusă și în acest caz de alunecările de teren, mai ales spre Dunăre și spre vârful platoului, ca și pe latura sa de E – NE, spre viroagă, terasată pentru împădurire (în anii 1980-1981). Din sistemul său defensiv s-a observat prin 1983-1990, la suprafața terenului, valul de apărare consolidat cu pietre, afectat în mare măsură de lucrările agricole repetate și de terasările amintite. Înălțimea valului, care bara transversal platoul, aproximativ pe direcția NV – SE, nu depășea – în zonele în care se mai păstra – 60-70 cm; alveolarea lină a terenului în apropierea valului (spre exterior) sugera posibila existență a șanțului, astăzi complet colmatat. Datorită lucrărilor mecanice repetate de întreținere a pădurii și creșterii arboretului, în multe sectoare sub forma unor hățișuri greu de străbătut, în ultimii ani valul amintit nu a mai putut fi identificat în teren.

Sondajul arheologic efectuat în anii 2003³² și 2005³³ a fost plasat spre vârful platoului, către nord-est, pe latura sa de vest, dinspre Dunăre, lipsită de arbori. Este o secțiune de 62 x 2 m, cu trei casete de dimensiuni diferite, efectuate pentru cercetarea unora dintre complexele arheologice apărute.

Stratul arheologic din zona cercetată este relativ subțire, cu o grosime variabilă, cuprinsă între circa 0,25 – 0,55 m. El este mai gros și conține materiale arheologice mai numeroase în zona unor complexe arheologice (gropi, locuințe, cuptoare și vetre). Prin sondajul amintit s-au cercetat parțial un bordei, 13 gropi și un cuptor.

Cea mai mare parte a materialului arheologic descoperit (inclusiv ștampile de amfore)³⁴, determină datarea așezării în secolul II a. Chr., respectiv în intervalul de timp în care așezarea de la „Valea lui Voicu” era nelocuită, ca urmare a distrugerii suferite la sfârșitul sec. III a. Chr. Totuși, unele materiale elenistice (*kantharoi* și amfore) sugerează începutul mai timpuriu al așezării de la „Vadu Vacilor”, încă din ultimele decenii ale sec. III a. Chr. E posibil ca ea să fi luat ființă încă din acel timp ca așezare „satelit”, dar foarte slab locuită, a *davei* de la „Valea lui Voicu”, supraviețuind evenimentelor care au dus la distrugerea acesteia din urmă, dezvoltându-se și luându-i într-o anumită măsură locul în secolul II a. Chr. Nu știm în ce împrejurări așezarea de la „Vadu Vacilor” și-a încetat existența la sfârșitul secolului II a. Chr. și dacă acest moment se datorează exclusiv reluării locuirii de la „Valea lui Voicu” în cea de a doua etapă, sau altor cauze.

Volumul extrem de redus al cercetărilor nu permite stabilirea statutului așezării de la „Vadu Vacilor”. Dacă începuturile ei ar putea-o defini ca pe o stațiune „satelit” sau „rurală” în raport cu *dava* de la „Valea lui Voicu”, după încetarea violentă a evoluției primei etape a acesteia, probabil unele dintre atributele ei au fost preluate, pentru o vreme, de așezarea de la „Vadu Vacilor”, dar fără ca ea să ajungă la importanța și poziția politică sau economică a *davei* de

³² CONOVICI, GANCIU, IRIMIA 2004, p. 290-292.

³³ IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006, p. 311-314.

³⁴ Vezi mai jos.

la „Valea lui Voicu”. Reținem, totuși, faptul că și aici s-au folosit vetre-altar decorate; resturi ale unui asemenea obiectiv dezafectat s-au descoperit într-una din gropile cercetate (Gr. 4).

COSLUGEA, com. Lipnița, jud. Constanța.

Punctul „Colțul Pietrei”.

La circa 6 km sud-est în linie dreaptă de *dava* de la Satu Nou „Valea lui Voicu”, la capătul unui deal care mărginește la sud-vest lacul Oltina se află așezarea getică de la „Colțul Pietrei” sau „Dealul Petrii”³⁵. Spre S și V ea a fost fortificată cu val și șanț dispuse sub forma unui arc de cerc, ce închide de la E la NV toată partea rămasă a platoului, care se mai observă încă în teren pe o lungime de circa 130-150 m. În zona mai bine conservată valul are înălțimea de circa 1,50 – 2 m; o parte a fortificației a fost puternic afectată de ravenele adânci care fragmentează promontoriul în cauză, în special spre E, N și NV. Materialul ceramic din zonă (format din fragmente de vase getice și elenistice) este caracteristic, în general, ultimei perioade a erei vechi (mai probabil secolelor III – II a. Chr.). După cât se poate observa mai ales în zona surpărilor de maluri, adâncimea stratului arheologic nu pare să depășească în mod obișnuit 0,60 – 0,80 m de la suprafața actuală a terenului. În absența oricărui săpături, este dificil de apreciat dacă așezarea de la Coslugea – „Colțul pietrei” se afla în zona directă de control a *davei* de la Satu Nou „Valea lui Voicu”, ca așezare „satelit”, sau reprezenta un obiectiv aparte.

IZVOARELE, com Lipnița, jud. Constanța.

Punctul „La Tablă”.

Pe malul Dunării, într-un punct aflat la circa 2 – 2,5 km în amonte de așezarea „Vadu Vacilor”, pe un promontoriu care mărginește fluviul, puternic afectat de alunecările de teren și de eroziunea malului, se află o altă așezare getică. Ea este aproape lipită de latură de nord a cunoscutei așezări romane și romano-bizantine Sucidava (moesică) din punctul „Cale Gherghi”, de care nu e despărțită decât printr-o viroagă. Descoperirea pe plaja Dunării, pe o distanță de circa 500-600 m, a numeroase artefacte getice și greco-elenistice sugerează posibilitatea ca așezarea romană să suprapună o parte a așezării getice. Pe imaginile transmise de satelit, așezarea are în prezent o formă aproximativ

³⁵ P. POLONIC, manuscris la Biblioteca Academiei Române, ms. 22/940, caiet 12, f. 33-37 și scrisoarea către Gr. Tocilescu din 2 mai 1898 – ms. 5131, f. 64-65, care menționează și descriu pe scurt mai multe obiective arheologice, între care și cel din punctul „Dealul Petrii” (= Colțul Pietrei). La POLONIC 1935, p. 18-19, dintre punctele din zona Satu Nou întâlnite în manuscris nu sunt menționate decât cetatea „de pământ” Boba Pașa, aflată la nord de sat (azi „Cetate”, păstrând și urmele unui pichet de graniță otoman) și „Cetatea din capul dealului”. Punctul „Dealul Petrii” nu mai apare. Explicația absenței unor obiective este dată chiar de P. Polonic, care menționează: „Această descriere este un rezumat din lucrarea mea: *Valurile (troianele), drumurile și cetățile romane din toate țăările locuite de Români* premiată de Academia română în 1917 cu premiul Adamachi – dar care nu este publicată de Academie din lipsă de fonduri...”

triunghiulară, cu o latură îndreptată spre Dunăre și cu un sistem de apărare tradițional, format din val și șanț³⁶. Este posibil ca numele *Sucidava* al fortificației romano-bizantine de aici să-l fi preluat pe cel al așezării getice anterioare. Zona este în cea mai mare parte împădurită și se înfățișează sub forma mai multor platouri cu înălțimi, înclinări și dimensiuni diferite, formate în urma alunecărilor de teren și separate între ele prin numeroase ravene. Din acest motiv în teren nu s-au putut face cercetări de suprafață mai amănunțite privind tipul așezării și sistemul său de fortificație. P. Polonic a înregistrat doar cetatea romană din punctul Cale Gherghi, pe care a identificat-o cu *Sagadava*³⁷.

În zonă s-au descoperit de-a lungul anilor, printre altele, vârfuri de săgeți cu valoare monetară, monede histriene „cu roata”, drahme de argint și monede de bronz histriene³⁸, un obol de argint tot histrian³⁹, exemplare de tip Filip II, alte monede emise de Mesembria⁴⁰, Callatis⁴¹, Tomis⁴², Dionysopolis, Chersones, piese de tip Vârteju – București, denari romani republicani⁴³ ș. a. În urma unor cercetări periegetice repetate au fost recuperate fragmente de amfore de Thasos, Rhodos, Sinope, Kolofonion, pseudo-Cos (inclusiv un număr semnificativ de ștampile), *kantharoi*, *pythoi*, boluri elenistice în relief și imitații getice ale acestora⁴⁴ etc. Ceramica getică, foarte variată, este reprezentată de fragmente de vase de tip clopot și de tip borcan cu butoni și brâuri alveolate (adesea în ghirlande), vase ornamentate „cu măturica” (sau mai degrabă cu „pieptenele”, în registre succesive sau parțial întretăiate), fructiere lucrate cu mâna sau la roată, cești, străchini, castroane, căni, boluri, capace de vase, lucrate – după caz – cu mâna sau la roată. La periferia sitului, pe plaja Dunării, a fost cercetată⁴⁵ o locuință din sec. II a. Chr., cu urme clare de podină, afectată puternic de viiturile Dunării.

Pe baza materialelor arheologice apărute, stațiunea getică de la Izvoarele, punctul „La Tablă”, se datează larg în sec. VI-I a. Chr. Dar în absența săpăturilor nu se pot face precizări în legătură cu statutul și etapele evoluției sale. Totuși, având în vedere bogăția și varietatea materialului arheologic descoperit, ca și durata locuirii, așezarea reprezenta – foarte probabil – un important centru economic și de putere, în evoluția căruia la un moment dat ea putea ajunge și o veritabilă *dava*. Nu considerăm că vecinătatea relativă a *davei* de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (aflată la circa 2,8 – 3,2 km în aval) și a așezării de la „Vadu

³⁶ Informații oferite cu bunăvoință de Cristina Crăciun, de la Institutul de Cercetări a Monumentelor Istorice – București.

³⁷ POLONIC 1935, p. 19.

³⁸ CONOVICI 1979, p. 87-89 (cu bibliografia anterioară).

³⁹ VERTAN, CUSTUREA 1988-1989, p. 372.

⁴⁰ TALMAȚCHI 2002-2003/a, p. 382, nr. 219; TALMAȚCHI 2003, p. 28, nr. 40-41.

⁴¹ IRIMIA 1980, p. 74, n. 69; IRIMIA 1988, p. 36, n. 43 (cu bibliografia); POENARU-BORDEA, MITREA 1989, p. 260, nr. 3; PREDA 1998, p. 77; TALMAȚCHI 2002-2003/b, p. 400, nr. 17; POENARU BORDEA 2004, p. 42, nr. 14; 45, nr. 15; 52, nr. 63; 61, nr. 23; 64, nr. 12.

⁴² IRIMIA 1980, *loc. cit.*; MITREA 1965, p. 608, nr. 4; PREDA 1998, p. 83; TALMAȚCHI 2001, p. 128, nr. 65; TALMAȚCHI 2000-2001, p. 183-197; TALMAȚCHI 2002-2003/b, p. 405, nr. 11.

⁴³ IRIMIA 1980, *loc. cit.*

⁴⁴ CONOVICI, MUȘTEANU 1975, p. 547; IRIMIA 2006/a, p. 71-79.

⁴⁵ De către colegul N. Conovici, în anul 1983.

Vacilor”, cu evoluții în perioade limitate de timp, ar fi stânjenit sau blocat dezvoltarea așezării getice de la Izvoarele. De altfel, aceasta se afla, ca și cetatea romană și romano-bizantină de mai târziu, într-un punct extrem de important, care controla un sector semnificativ al Dunării, cu vadul de aici, inclusiv navigație pe fluviu și pe brațul Râul⁴⁶.

O altă locuire autohtonă, care ar putea fi pusă în legătură cu bogata așezare de la Izvoarele și care pare să fi evoluat o perioadă aproape la fel de îndelungată, a fost descoperită în punctul „Gura Canliei”, satul CANLIA, com. Lipnița. Locul se află tot pe malul Dunării, la circa 7-7,5 km în amonte de Izvoarele – punctele „Cale Gherghi” și „La Tablă”. Aici, cu ocazia cercetărilor întreprinse într-o așezare de tip Babadag III au fost descoperite și câteva complexe getice cu materiale care se datează într-un interval corespunzător secolelor VI – I a. Chr. Este vorba de ceramică getică lucrată cu mâna și la roată, căreia i se adaugă fragmente de vase grecești cu figuri roșii din sec. IV a. Chr. (*pelike*? sau crater? și dintr-un alt vas), fragmente de amfore de Chios, Thasos, Heraclea Pontică, Sinope, Cos, două ștampile de amfore rhodiene și o alta sinopeană, un vârf de săgeată de tip „scitic”, un *kantharos* din sec. I a. Chr. - începutul sec. I p. Chr., un denar roman republican din anul 70 a. Chr.⁴⁷ etc. Locuirea de la Gura Canliei ar putea reprezenta, eventual, o așezare „satelit” pentru mult mai importantul centru de putere de la Izvoarele – Sucidava.

OSTROV (jud. Constanța).

Localitatea se află în imediata vecinătate a cunoscutei așezări antice *Durostorum* (astăzi Silistra, Bulgaria). Situat la unul dintre cele mai importante vaduri ale Dunării, *Durostorum* este menționat relativ frecvent în izvoarele literare⁴⁸. În zona localității Ostrov, pentru perioada care ne interesează, au fost semnalate două necropole getice din sec. IV – III a. Chr.: una la circa 3 km est de intrarea în comună, identificată cu prilejul efectuării unor construcții ale fostului CAP⁴⁹ și o alta în apropierea punctului Ostrov – „Regie”, în perimetrul fermei nr. 1 a SC. Ostrovit SA., la circa 1,5 km est de sediul societății, la aproximativ 300 m V de săpăturile efectuate de colectivul MINR – București și MDJ Călărași în zona

⁴⁶ Despre vadul de trecere de la Izvoarele (fostă Pârjoaia) și importanța sa, vezi DIACONU 1971, p. 315-316. În balta Călărașului, la km 3 pe malul stâng al brațului Râul (= Bala), care face legătura cu brațul Borcea, nu departe de Izvoarele, într-o zonă care aparține comunei Unirea (jud. Călărași), a fost identificată o întinsă așezare getică cu un foarte bogat material arheologic autohton și grecesc, distrusă în cea mai mare parte de apele fluviului; vezi SÎRBU, OPREA, PANDREA 1995, p. 147-166.

⁴⁷ IRIMIA 1981, p. 89-98, cu bibliografia anterioară. Pe terenurile fostului IAS Lipnița, la circa 8-10 km de localitatea Canlia, s-a descoperit un stater Lysimach (cf. VERTAN 1983, p. 29-30). Reamintim că în zona localității Canlia a fost cercetată o importantă necropolă getică cu 77 morminte de incinerare, datată de la sfârșitul sec. V, până în plin sec. III a. Chr. sau chiar la începutul sec. II a. Chr.; vezi BOROFFKA, TROHANI 2003, p. 139-199, cu bibliografia anterioară. Pentru unele descoperiri monetare vezi și POENARU BORDEA 2004, p. 49, nr. 23, p. 60, nr. 9.

⁴⁸ Ptolemeu, *Geografia*, III, 105; *Tabula Peutingeriana*, VIII, 2; *Itinerarium Antonini*, 223, 4; Ammianus Marcellinus, XXVII, 4, 12; *Notitia Dignitatum*, Or., 40, 26, 33 etc.

⁴⁹ ARICESCU 1971/b, p. 223-224.

centrală a aşezării civile romane de la Ostrov – Ferma 4 și la circa 1 km N de DN 3 Constanța - Ostrov⁵⁰. Din zona situată între „Regie” și localitatea Ostrov, la circa 2 km în aval de anticul Durostorum, în perimetrul *canabae*-lor legiunii a XI-a Claudia, au fost recuperate două torți ștampilate de amfore din sec. III – II a. Chr.⁵¹.

În perimetrul fostului centru antic Durostorum s-au semnalat, de-a lungul anilor, mai multe tezaure și monede izolate corespunzătoare perioadei în discuție. Astfel un tezaur format din 104 monede histriene de argint (77 drahme și 27 oboli), depus într-un vas grecesc din sec. IV a. Chr. a fost descoperit în anul 1930 în apropierea orașului Silistra⁵². V. Canarache remarca, cu ocazia publicării tezaurului, starea perfectă a monedelor, care nu purtau nici o urmă de uzură datorită depunerii lor la scurt timp după ce au fost produse, fără a mai intra în circulație⁵³. De-a lungul timpului, din zonă au fost semnalate și alte monede histriene, tomitane și callatiene autonome, emisiuni de tipurile Macedonia Prima, Thasos, Dyrachium, ori denari romani republicani⁵⁴.

Având în vedere importanța vadului de la Durostorum, precum și marele număr de tezaure și monede izolate provenite din diferite centre, se poate presupune existența aici a unei aşezări autohtone reprezentative care a stabilit relații timpurii cu lumea greacă și care au continuat, probabil, până cel puțin în epoca romană.

DUNĂRENI, com. Aliman, jud. Constanța.

Punctul „Muzait”.

Aici a fost identificată pe baze epigrafice *Sacidava* romană⁵⁵, menționată în itinerariile antice⁵⁶. În perimetrul ei s-au efectuat săpături arheologice între anii 1969-1979, îndeosebi în zona zidurilor de incintă din sec. IV - VI⁵⁷.

Interpretarea fotografiilor aeriene realizate în 1983 a permis identificarea unei aşezări getice fortificate (numită *oppidum* de către Simion Ștefan)⁵⁸, situată în imediata apropiere a castrului roman, spre nord.

Pentru fortificarea aşezării getice s-a realizat un sistem complicat de linii de apărare. El se sprijină pe malul înalt al falezii și este orientat spre platou. Se compune din mai multe elemente: un zid (val cu zid?) care închide o suprafață de

⁵⁰ IRIMIA 2006/b, p. 136-137.

⁵¹ CONOVICI, MUȘETEANU 1975, p. 546, VIII.

⁵² CANARACHE 1940, p. 230-232; GATTARNO 1942, p. 60-63.

⁵³ CANARACHE, *loc. cit.*

⁵⁴ MOISIL 1943, p. 156, nr. 1, 2; MITREA 1984, p. 115; CONOVICI 1979, p. 89; PREDĂ 1998, p. 55 și n. 4, 8; TALMAȚCHI 2000, p. 206, nr. 224; TALMAȚCHI 2000-2001, p. 192, nr. 166, 179; TALMAȚCHI 2001, p. 46 și n. 43; TALMAȚCHI 2002-2003/a, p. 377, nr. 181-183; POENARU BORDEA 2004, p. 50, nr. 42; p. 54, nr. 89 (localitatea Ostrov este atribuită greșit jud. Călărași), cu bibliografia etc.

⁵⁵ RĂDULESCU 1968, p. 349-353; ARICESCU 1977, p. 137-138; BĂRBULESCU 2001, p. 117-118.

⁵⁶ *Notitia Dignitatum, Or.*, 39, 12; *Tabula Peutingeriana*, VIII, 3.

⁵⁷ SCORPAN 1973, p. 267-331; SCORPAN 1980, *passim*.

⁵⁸ ȘTEFAN 1986, 86-2/7, p. 73-87.

4470 m²; un șanț foarte larg și adânc, din care jumătate utilizează traseul unei ravene; un al doilea val cu o întrerupere ulterioară la est, în apropierea capătului de nord, urmat de un mic șanț; un al treilea val; apoi un șanț de adâncime medie; un al patrulea val și ultimul șanț, aproape dispărut.

Amplasarea porții la extremitatea de vest a fortificației principale care închidea incinta o făcea inaccesibilă dinspre faleza înaltă de 35 de metri și impunea utilizarea unui traseu de acces obligatoriu și controlat, care folosea fie fundul șanțului sau pornea de la plajă, fie începând de la mijlocul acestuia, după ce urmasse fundul unui alt șanț, amplasat perpendicular pe întregul sistem de obstacole succesive (valurile și șanțurile amintite mai sus), șanț realizat prin regularizarea și adâncirea unei vechi ravene. A fost săpată o rampă în peretele șanțului, care urcă de pe fundul acestuia până la nivelul porții⁵⁹.

Tipul obiectivului și sistemul de apărare sugerează existența aici a unei așezări getice fortificate, foarte probabil o *dava*, din perimetrul căreia autorul cercetării aerofotogrametrice a recuperat mai multe materiale caracteristice. Din păcate, până în prezent nu există nici un element care să permită stabilirea evoluției și cronologiei sitului în discuție. Complexitatea sistemului de apărare, cu mai multe valuri și șanțuri, precum și cu un zid care închide incinta principală, ar putea sugera o evoluție mai îndelungată a așezării, inclusiv în ultimele secole ale erei vechi.

Din zona de influență a acestei probabile *dava* ar putea face parte și așezările getice de la RASOVA, punctul „Malul Roșu” și HAȚEG, com. Adamclisi. La Rasova – „Malul Roșu”, punct situat tot pe malul Dunării, la circa 10-11 km în aval de Sacidava, au fost descoperite câteva complexe de locuire getice din sec. V – IV a. Chr., cu materiale autohtone și grecești caracteristice, inclusiv o toartă de amforă de Thasos ștampilată⁶⁰ (grupa VIII, circa 329 – 326 a. Chr.⁶¹). Pe teritoriul localității Hațeg, la circa 5-6 km sud de Dunăre, nu departe de lacul Baci, a fost semnalată de asemenea existența unei așezări getice, din perimetrul căreia au fost recuperate numeroase fragmente ceramice autohtone și elenistice datate larg în secolele IV – II a. Chr.⁶².

O altă așezare fortificată, foarte probabil tot getică, a fost semnalată la VLAHI (com. Aliman). Ea se află de asemenea în apropierea Dunării, pe malul lacului Vederosa, la circa 5 km în aval de așezarea de la Dunăreni - „Muzait” și la circa 5-6 km în amonte de Rasova - „Malul Roșu”. Este situată pe un segment al falezei, separat prin două ravene paralele. Incinta a fost apărată printr-un taluz dublu și printr-un șanț dublu, precedat de un alt șanț situat într-o poziție mai avansată⁶³. În măsura în care vor fi stabilite mai multe elemente privind tipologia

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ IRIMIA 1974/a, p. 126-129.

⁶¹ Același tip la AVRAM 1996, tabel I, p. 53, gr. VIII, nr. 202-207, cu altă literă ca simbol. Pentru descoperirile monetare POENARU BORDEA 2004, p. 55, nr. 100.

⁶² IRIMIA 1980, p. 100-101.

⁶³ ȘTEFAN 1986, p. 3 și fig. 4 B.

și cronologia acesteia, e posibil ca așezările de la Rasova - „Malul Roșu” și Hațeg să aparțină, de fapt, zonei ei de influență.

ADÂNCATA, com. Aliman, jud. Constanța.

În perimetrul fostei localități Adâncata⁶⁴ s-au identificat mai multe obiective arheologice, între care două așezări getice – Adâncata I și Adâncata II – precum și un tumul distrus aproape complet⁶⁵.

ADÂNCATA I.

Pe platoul nordic al dealului Dedibal, în punctul numit de localnici „Dealul Cișmelei” se află o mare așezare getică mărginită spre nord-vest și sud-est de un grup de trei, respectiv de doi tumuli. Așezarea, fortificată cu valuri de pământ și șanțurile adiacente, ocupă o suprafață însemnată (cu lungimea de circa 750-800 m pe direcția NE-SV, respectiv 60° – 240°, și lățimea de circa 200-250 m pe direcția NNE-SSV); a cunoscut, fără îndoială, mai multe faze de evoluție. Sectorul principal (acropola?), aflat în zona de V-SV a platoului, este de formă aproximativ patrulateră, cu laturile de circa 150 m. Era apărat, se pare, pe toate laturile, de un zid de piatră. Demantelat în cursul secolelor trecute de localnici, ori alunecat în viroagele naturale cu pantele foarte abrupte, dinspre V-NV și S-SE (a căror existență a eliminat, probabil, necesitatea efectuării unor șanțuri de apărare în zonele respective), zidul apare în prezent mai ales sub forma unei denivelări cu înălțimea de 0,30-0,70 m. În zona accesibilă, întreaga așezare era apărată de valuri de pământ păstrate pe o mică înălțime (de 0,60-0,870 m, iar într-un sector al unuia dintre valuri până la circa 1,50-2 m), cu șanțurile adiacente plasate la exterior. În absența săpăturilor nu se pot preciza raporturile cronologice dintre valuri și incinta cu zid perimetral. După dimensiuni, sistemul de apărare, varietatea și bogăția materialului arheologic, Adâncata I era fără îndoială, un important centru rezidențial.

ADÂNCATA II.

Așezarea se află la circa 1,5 km în linie dreaptă, spre SE, de ruinele fostului sat, la circa 3-3,5 km de marginea nordică a satului Urluia (com. Adamclisi) și la circa 2-2,5 km spre SE de Adâncata I. Este situată pe un platou puțin în pantă, orientat NE-SV și delimitată în teren de doi tumuli aflați la circa 700-800 m distanță unul de celălalt. Așezarea era formată, se pare, din locuințe izolate

⁶⁴ Desființat la 29 octombrie 1977. Până la schimbarea numelui unor localități din Dobrogea din anii 1923 și 1930 satul s-a numit Polucci.

⁶⁵ IRIMIA 2000, p. 102-112; IRIMIA 2004/b, p. 177-192. IRIMIA 2004-2005, p. 319-384. Punctul Adâncata I, cel mai important din zonă, din perimetrul căruia au fost recuperate mai multe materiale arheologice, inclusiv monede și inventarele parțiale a două morminte, datorită desființării localității, a fost atribuit uneori satului Floriile, aceeași comună; vezi TALMAȚCHI 2002-2003/a, p. 357-394; CHIRIAC-ICONOMU 2005, p. 209-217. Considerăm necesară păstrarea vechii denumiri, deoarece în zona localității au mai fost semnalate în trecut alte descoperiri (inclusiv monede), iar separarea administrativă a celor două puncte aflate în apropiere unul de celălalt, pe care le-am numit Adâncata I și Adâncata II nu se justifică.

dispuse în „insule” (sau „cuiburi”) vizibile în teren sub forma unor aglomerări de materiale arheologice. Nu s-a observat nici un element de fortificare artificială, ceea ce sugerează existența aici a unei așezări deschise aflată, foarte probabil, în zona de influență a mării așezări Adâncata I.

Deoarece materialul arheologic recuperat din perimetrul celor două așezări este în mare măsură asemănător, îl vom prezenta unitar⁶⁶, cu unele precizări suplimentare pentru categoriile distincte, care apar numai într-una dintre așezări.

Ceramica getică lucrată cu mâna este reprezentată de fragmente de vase-clopot (cu apucători plate orizontale), vase-sac (cu butoni și brâuri alveolate), străchini, castroane, cești și căni.

Ceramica lucrată la roată cuprinde fragmente specifice (fructiere, străchini, castroane, oale, căni etc.), precum și imitații după unele tipuri grecești (cratere, *lekanai*, boluri, *pythoi*) cu pasta – cel mai adesea – cenușie. Din punct de vedere al compoziției pastei și al modului de tratare a suprafețelor vaselor, ceramica lucrată la roată se împarte în două categorii. Cea dintâi este reprezentată de produse locale (vase cu suprafața fără angobă, uneori mată, alteori lustruită, relativ aspră).

A doua categorie prezintă pe una sau – după caz – pe ambele suprafețe, o angobă relativ groasă cenușie-închisă ori aproape neagră, diferită clar de culoarea cenușie a pastei; ea pare să se apropie, ca aspect general, de ceramica cenușie lucrată la roată de la Histria⁶⁷ sau dintr-un alt centru grecesc neprecizat, eventual colonial. Dar în lipsa analizelor asupra pastei nu se pot exprima opinii sigure. Au apărut și câteva fragmente de vase (bol, castron ori strachină) cu pasta cărămizie-roșcată, precum și fragmente de *pythoi* de mari dimensiuni cu pasta cărămizie și mult nisip în compoziție.

Ceramica grecească de lux este reprezentată de puține fragmente de căni, boluri, *kantharoi*, amforete și vase nedeterminate, cu pasta roșie, uneori cu firnis negru sau roșu.

Amforele greco-elenistice reprezintă categoria cea mai frecventă. Este formată mai ales din exemplare fragmentare de Chios, Thasos, Heraclea Pontică, Sinope, Samos, Cos, Pseudo-Cos, sau din centre nedeterminate. Cele mai timpurii sunt câteva fragmente de gâturi și de picioare de amfore de Chios de tipul „cu gâtul umflat” din sec. V a. Chr. Mai pot fi amintite: picioare de amfore de Chios de tipul cu gâtul cilindric înalt și piciorul în formă de manșon; fragmente de amfore de Thasos cu buza triunghiulară de tip „Pridik”, specifice primelor trei sferturi ale secolului al IV-lea a. Chr.; un fragment de amforă de Thasos de tipul „biconic” cu picior cilindric înalt (tipul I Bon, sau 20 k și 20 Ț la Zeest), care se datează după anul 340 a. Chr. – mijlocul secolului al III-lea a. Chr. (corespunzător celor mai multe ștampile descoperite la Adâncata); fragmente de amfore de tipul Menda; fragmente de amfore de tipul „pithoid” de Sinope; o buză de amforă de Samos, torți ștampilate și neștampilate de amfore de Rhodos, dintre care unele cu curbură lină, corespunzătoare unui tip mai timpuriu și altele în unghi ascuțit, mai târzii.

⁶⁶ O prezentare detaliată a materialelor apărute în cele două așezări, ca și în tumulul distrus din apropierea așezării Adâncata I, la IRIMIA 2004-2005, *loc. cit.* Vezi și materialele descoperite în 2007, prezentate în ADDENDA, între care și două torți de amfore ștampilate: una de Thasos, tipul vechi și alta de tipul Sinope.

⁶⁷ COJA 1968, p. 305-330.

În cele două așezări getice de la Adâncata s-au descoperit, de asemenea, 35 de torți ștampilate de amfore (30 la Adâncata I și cinci la Adâncata II), respectiv torți de amfore de Thasos (trei de tipul vechi, 16 de tipul recent și una dintr-un centru nedeterminat, înrudit cu Thasos), nouă ștampile de Sinope, patru de Rhodos, una de Cos, una dintr-un centru nedeterminat.

Reținem, de asemenea, că din perimetrul așezării Adâncata I au fost recuperate⁶⁸ 61 de vârfuri de săgeți cu valoare monetară⁶⁹, peste 60 monede de argint și de bronz histriene de mai multe tipuri⁷⁰, șase monede de bronz macedonene de tip Filip al II-lea și Alexandru al III-lea, o tetradrahmă și o drahmă Alexandru al III-lea⁷¹. Tot din așezarea Adâncata I provin și alte piese: trei unelte de fier (un brăzdar, un topor plat cu aripioare și un cosor)⁷², o fibulă de bronz de schemă tracică, două vârfuri de săgeți de bronz cu trei muchii, un vârf de sulită de fier și un clopoțel de bronz⁷³.

Importanța locuirilor getice de la Adâncata este relevată și de descoperirea în vecinătatea așezării Adâncata I a două morminte de incineratie din sec. IV a. Chr., considerate ca putând face parte, eventual, din necropola acestei stațiuni⁷⁴, precum și a unei alte piese (o verigă de bronz cu trei șiruri de globule paralele) din sec. I a. Chr. – I p. Chr.⁷⁵.

Așezările Adâncata I și II au evoluat între secolele V-II a. Chr., fără a se putea preciza, doar pe baza descoperirilor întâmplătoare, începutul și sfârșitul fiecăreia dintre ele. Totuși, având în vedere vârfurile de săgeți cu valoare monetară de la Adâncata I, datate, în general, la sfârșitul secolului al VI-lea – secolul al V-lea a. Chr., precum și veriga amintită din sec. I a. Chr. – I p. Chr., care stabilește și data cea mai târzie a funcționării sitului, s-ar putea considera că așezarea Adâncata I a evoluat continuu în tot acest interval. Din aceeași zonă, respectiv din localitatea Floriile (com. Aliman), provine și o inscripție romană care menționează un *princeps (loci)* în teritoriul municipiului Tropaeum Traiani, ceea ce ar îndreptăți ipoteza dăinuirii populației getice de aici și în epoca romană⁷⁶.

Importanța centrului de putere Adâncata I ar putea fi ilustrată și de unele descoperiri semnificative semnalate în decursul timpului în zonele învecinate. Astfel, de la ION CORVIN (fost Cuzgun), localitate aflată la circa 7-8 km SE de Adâncata, provine marele tezaur descoperit în anul 1905, compus din aproximativ

⁶⁸ De către doi pasionați căutători de antichități din Constanța, Radu Diaconu și Romeo Frățilă, care au utilizat detectoare de metale pentru această operațiune.

⁶⁹ TALMAȚCHI 1995-1996, p. 261-256; TALMAȚCHI 2002-2003/a, p. 357-394, nr. 48-106 (59 de exemplare); descoperirea este atribuită localității Floriile, dar este vorba de așezarea Adâncata I; IRIMIA 2004-2005, p. 339-340 (două exemplare).

⁷⁰ Aflate în studiu la G. Talmațchi.

⁷¹ La articolele lui TALMAȚCHI de la n. 68 se adaugă TALMAȚCHI 1994, p. 231-233; TALMAȚCHI 2001/a, p. 122, nr. 21-22; p. 125, nr. 40; p. 132, nr. 92-93; POENARU BORDEA 2004, p. 47, nr. 1 (Adâncata); p. 51, nr. 45 (Floriile).

⁷² IRIMIA 2000, p. 102-112.

⁷³ IRIMIA 2004-2005, p. 339-340.

⁷⁴ CHIRIAC, ICONOMU 2005, p. 209-217.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 212 și fig. 3/2.

⁷⁶ SUCEVEANU 2001-2002, p. 169; cf. și CIL, III, 7481.

2000 monede de argint din Apollonia Pontică, Mesambria, Histria, Callatis și 7-20 stateri de electron din Cyzic. A fost datat pe la circa 330-320 a. Chr., iar îngroparea sa a fost corelată cu evenimentele din timpul lui Alexandru cel Mare sau Lysimach⁷⁷. Este posibil ca formarea și ascunderea acestui tezaur să fie legate direct de evoluția politico-administrativă, economică și militară a așezării Adâncata I în perioada amintită. De la Ion Corvin provin, de asemenea, mai multe materiale ceramice grecești și autohtone descoperite în sud-estul localității, datate larg în sec. IV-III a. Chr., precum și în sec. I a. Chr. – I p. Chr.⁷⁸

Ariei de influență a importantului centru rezidențial Adâncata I i-ar putea aparține și așezarea getică dezvoltată pe platoul de vest al satului ADAMCLISI, în zona unde, mai apoi, s-a construit orașul Tropaeum Traiani. La este de cetate, pe platoul aflat în imediata ei vecinătate, s-a constatat existența unei așezări din sec. V-III a. Chr. Cercetările întreprinse au pus în evidență existența a două straturi de cultură, cu complexe de locuire specifice (locuințe, gropi, vetre), materiale autohtone și grecești. Cele două straturi au fost datate, în linii mari, unul în sec. V-IV a. Chr. și celălalt în sec. IV-III a. Chr.⁷⁹. Tot la Adamclisi a fost semnalată existența unei necropole getice de incinerare din sec. V-IV a. Chr., din zona căreia au fost recuperate mai multe vase cenușii lucrate la roată, unele imitate după modele grecești⁸⁰.

De asemenea, pe platoul propriu-zis al viitoarei cetăți romane a existat o așezare getică, în perimetrul căreia au fost descoperite materiale ceramice autohtone și grecești mai ales din sec. I a. Chr. – I p. Chr., dar și altele mai vechi, începând din sec. VI-V a. Chr.⁸¹. De la Adamclisi „și din împrejurimi” provine, de altfel, un tezaur de monede romane republicane și imperiale din sec. I (până în anul 80 p. Chr.)⁸².

Tot într-o zonă apropiată, la ZORILE (com. Adamclisi) au fost descoperite urmele unei așezări cu ceramică getică și elenistică din sec. IV-III a. Chr.⁸³, iar din vatra satului provine un vas bitronconic autohton lucrat la roată, din sec. V-IV a. Chr.⁸⁴.

Existența și a altor așezări preromane în Dobrogea, îndeosebi pe malul Dunării, ori în apropierea ei, este sugerată atât de izvoarele scrise, cât și de cele arheologice.

⁷⁷ MOISIL 1913, p. 63, nr. 23; PEDA 1998, *passim*; EAIVR, vol. II (D-L) 1996, p. 264 (s. v. *Ion Corvin*, autor Gh. Poenaru Bordea); POENARU BORDEA 2004, *passim*, cu bibliografia).

⁷⁸ IRIMIA 1983, p. 69-148.

⁷⁹ BARNEA *et alii* 2000, p. 7; 2001, p. 22-23; 2002, p. 21; 2003, p. 27; 2004, p. 17-18; 2005, p. 18-19; 2006, p. 38.

⁸⁰ ARICESCU 1971/b, p. 224; IRIMIA 1973, p. 27-29; IRIMIA 2006/b, p. 123-124.

⁸¹ BARNEA *et alii* 1979, p. 60; 179-182 (Catalog); 225-226.

⁸² OCHEȘEANU 1988-1989, p. 91-97. Alte monede la POENARU BORDEA 2006, p. 44, nr. 1.

⁸³ IRIMIA 1980, p. 105.

⁸⁴ IRIMIA 1975, p. 107-109.

CERNAVODĂ (AXIOPOLIS).

Axiopolis reprezintă singurul punct din afara orașelor litorale ale Dobrogei care poartă un nume grecesc, chiar dacă înregistrarea lui în textele scrise este târzie⁸⁵. El se află la capătul celui mai scurt și mai favorabil drum pe uscat dinspre litoral spre Dunăre, pe valea Carasu. În absența cercetărilor sistematice, pentru zona Cernavodă s-au înregistrat puține descoperiri de tipul celor care ne interesează în acest context; nu lipsesc totuși, importurile grecești timpurii, precum și ceramica locală. Unele descoperiri provin din morminte apărute în perimetrul localității⁸⁶, sau la nord de ea⁸⁷.

Materiale getice și grecești descoperite în alte așezări aflate în apropiere de Cernavodă, al căror tip nu ne este încă cunoscut, s-au mai semnalat la Ivrinezu Mare⁸⁸, Ivrinezu Mic⁸⁹, Seimenii Mari, Ștefan cel Mare, Siliștea⁹⁰, Cochirleni⁹¹, Mircea Vodă – la gura văii Zenovei și lângă castrul de piatră XX (VIII) – în locul numit „Acsandemir Tabiesi”⁹² etc. De altfel, pe tot traseul văii Carasu, spre Tomis, au mai fost semnalate așezări cu materiale getice și elenistice la Remus Opreanu⁹³, Medgidia⁹⁴, Valea Dacilor⁹⁵, Castelu⁹⁶, Poarta Albă⁹⁷ și în alte locuri, precum și morminte cu un bogat material elenistic.

HÂRȘOVA (CARSIUM)

Descoperiri getice și greco-elenistice s-au semnalat în mai multe puncte din oraș sau din apropierea lui⁹⁸, precum și pe dealul cetății Carsium. În acest ultim

⁸⁵ Ptolemeu, III, 8, 1; III, 10, 1, la care cetatea este menționată între alte *poleis*; *Tabula Peutingeriana*, VIII, 3; *Itinerarium Antonini*, 224, 2; *Notitia Dignitatum*, Or. 39, 29 etc.

⁸⁶ BERCIU 1957, p. 281-317 (pe „Dealul Sofia”); într-unul din morminte s-a descoperit o oglindă de bronz cu mâner de fier, produsă probabil într-un atelier olbian; BERCIU 1965, p. 88, 96-99 și fig. 20 (un kantharos cu firnis negru și un bol).

⁸⁷ IRIMIA 1973, p. 17-19; morminte de incinerare descoperite în apropierea punctului „Păduricea mică”, în zona stației de pompare a petrolului peste Dunăre; în unele s-au descoperit, printre altele, amfore de tipul Heraclea Pontică.

⁸⁸ HAȘOTTI, MIHAIL 1983, p. 287, nr. 8.

⁸⁹ IRIMIA 1980, p. 101, nr. 12; HAȘOTTI, MIHAIL 1983, p. 289-291, nr. 15, 16, 17, 18, 19.

⁹⁰ IRIMIA 1980, p. 103, nr. 16; 106, nr. 20, 21.

⁹¹ HAȘOTTI, MIHAIL 1983, p. 293, nr. 28.

⁹² IRIMIA 1974/b, Repertoriu, nr. 25 b și 26 a.

⁹³ IRIMIA 1980, p. 103, nr. 15.

⁹⁴ POPEEA 1967, p. 509-512; IRIMIA 1973, p. 35-42; IRIMIA 1991, p. 109-111, punctul B, „La cocoșe”.

⁹⁵ IRIMIA 1991, p. 117.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 100; cercetări T. Cliante în anul 1988, iar mai apoi C. Pașca în anul 2001, în zona unei așezări rurale romane, care suprapune o locuire mai veche cu materiale ceramice getice și grecești, inclusiv torți de amfore ștampilate; vezi și PAPUC, PAȘCA 2002, p.90, locuire sec. II-I a. Chr. și un bol grecesc timpuriu (?).

⁹⁷ COMȘA 1979, p. 189-192.

⁹⁸ ARICESCU 1971/a, p. 352 și fig. 1 (un vas getic bitronconic cu o toartă, din sec. V a. Chr. folosit ca urnă într-un cimitir aflat la circa 1 km NV de oraș); crater cenușiu utilizat tot ca urnă, din punctul „Abator”, precum și un vas-urnă și alte fragmente asemănătoare din punctul „Rasim” (IRIMIA 1983, p. 112-114). Între anii 1987-1990 s-au cercetat mai mulți tumuli în zona localității, în unii dintre ei descoperindu-se morminte cu un bogat inventar

punct s-au făcut de-a lungul timpului descoperiri importante referitoare la civilizația getică și elenistică. În afara unor fragmente frecvente de amfore din secolele IV-II a. Chr., s-au semnalat câteva torți șampilate publicate de Gr. Tocilescu⁹⁹ și un gât de amforă cu șampilă publicat de V. Pârvan¹⁰⁰. În cursul săpăturilor din 1963 s-au descoperit alte materiale getice și elenistice¹⁰¹. După reluarea cercetărilor din cetate, în anul 1993, în rapoartele publicate au fost menționate, de asemenea, astfel de materiale¹⁰².

Alte descoperiri getice și grecești, provenite tot din zona Hârșovei, din păcate fără a li se cunoaște locul descoperirii, se află în colecția muzeului din localitate¹⁰³. Ele acoperă întregul interval dintre secolele IV-I a. Chr.

Descoperirile semnalate par să consolideze ipoteza lui V. Pârvan potrivit căreia pe dealul așezării, identificat mai apoi cu cetatea Carsium, menționată în izvoare, a existat o puternică fortificație getică (eventual o *dava*? n. n.) înaintea construirii castrului de către romani. Chiar dacă rezultatele cercetărilor desfășurate până acum n-au fost atât de relevante pentru ultimele secole ale erei vechi, pe cât s-ar dori, datorită și suprapunerilor locuirilor romane, romano-bizantine, medievale și intervențiilor moderne, care au distrus aproape în totalitate complexele arheologice mai vechi, putem considera că așezarea getică de la Hârșova trebuie să fi existat încă din secolul V a. Chr. și că populația locală avea de pe atunci relații intense cu grecii.

Descoperirile getice și greco-elenistice din zonă nu se limitează doar la Hârșova. Astfel, în partea de sud a satului GHINDĂREȘTI, pe un promontoriu îndreptat spre Dunăre și pe care era instalat farul, s-a descoperit, printre alte materiale, o urnă getică din sec. IV-III a. Chr.¹⁰⁴. La circa 1,5 km sud de Ghindărești, pe malul înalt al Dunării, în locul de încărcare a șlepurilor cu piatră adusă de la „Stânca” – Topalu, s-au recuperat de pe o porțiune de circa 200 m

getic și elenistic din sec. IV-III a. Chr., inclusiv amfore șampilate (săpături inedite C. Buzdugan și A. Murat; materialul se află la MINA Constanța). Într-un alt punct, aflat la circa 1 km SE de Hârșova, au fost strânse în anii 1963 și 1969 fragmente ceramice din mai multe epoci, inclusiv getice din sec. III-II a. Chr. (MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1974, p. 53-54).

⁹⁹ TOCILESCU 1887, p. 64, nr. 130-133.

¹⁰⁰ PÂRVAN 1913, p. 480.

¹⁰¹ ARICESCU 1971/a, p. 352-354.

¹⁰² Vezi Cronica cercetărilor arheologice, CIMEC, București, începând cu campania 1993, a 18-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994, până astăzi.

¹⁰³ Este vorba de vase getice întregi sau fragmentare (de tip clopot, sac, străchini, castroane, căni, cești), unele lucrate cu mâna, altele la roată, de amfore (de Thasos, Heraclea Pontică, Sinope etc.), dintre care unele șampilate, ca și de alte piese; ele acoperă întregul interval dintre secolele IV-I a. Chr. O piesă de un tip mai rar întâlnit o reprezintă o amforă de Sinope șampilată identic pe ambele torți. Șampilă lizibilă are ca astynom pe *Hikésios 3 Bakhiou*, ca fabricant pe *Eumachos*, iar ca simbol *prova*. *Eumachos* este atestat în prima parte a grupei V, cu diferiți gravori, cel mai adesea la nominativ. În șampilă amintită numele fabricantului este la genitiv. Aparține subgrupeii V b după CONOVICI 1998, p. 48 și nr. 415 (întocmai), respectiv subgrupeii VI B după GARLAN 2004, p. 195-196, nr. 375-381, cu alți fabricanți. Din cea de a doua șampilă, complet ilizibilă, se distinge doar *prova*. Informații oferite cu amabilitate de colegul C. Nicolae de la muzeul din Hârșova.

¹⁰⁴ MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1974, p. 57, punctul 10 și fig. 6/4. Pentru diferite monede din aceeași perioadă POENARU BORDEA 2004, p. 49, nr. 24.

de-a lungul malului materiale arheologice din mai multe epoci, inclusiv getice (fragmente de vase-borcan decorate cu un brâu alveolat)¹⁰⁵.

Spre E-NE de Hârșova, în perimetrul agricol al localității GÂRLICIU (jud. Constanța), pe malul de SE al lacului Hâsarlâc, se află o așezare getică, din perimetrul căreia s-au recuperat fragmente ceramice autohtone lucrate cu mâna și la roată, precum și două torți de amfore șampilate de tipul Sinope¹⁰⁶. Așezarea se află nu departe de castrul roman *Cius*, cunoscut din mai multe documente epigrafice¹⁰⁷.

În interiorul regiunii, la TOPOLOG (jud. Tulcea) s-au descoperit mai multe fragmente de amfore elenistice în punctul „Vraja”, care par să provină din perimetrul unei așezări¹⁰⁸. Tot din zona localității Topolog provine o toartă șampilată de amforă rhodiană¹⁰⁹, fără vreo indicație privind locul descoperirii. Alte ștampile de amfore s-au descoperit în satele CALFA și CERBU¹¹⁰, care aparțin tot comunei Topolog.

Revenind la zona Dunării, alte așezări cu materiale getice și elenistice s-au semnalat în localitățile OSTROV și PECINEAGA¹¹¹ (ambele jud. Tulcea).

La circa 2 km sud de PECINEAGA, pe un promontoriu stâncos, numit „Piscul Sărat” sau „Colțanu Mare”, s-a descoperit o așezare cu dovezi de locuire din mai multe epoci. Locuirea getică era ilustrată de fragmente ceramice autohtone și de amfore de Thasos din sec. IV-III a. Chr.

La circa 6,2-6,5 km nord de OSTROV, în partea de vest a șoselei Ostrov-Pecineaga, s-a identificat o așezare getică din sec. IV-III a. Chr., datată pe baza materialului amforic descoperit. Într-un alt loc, aflat la circa 4 km nord de Ostrov, în punctul „Cetatea Baltina” sau „Valea Hogii” a fost identificat un *tell* aparținând fazelor A₁ și A₂ ale culturii Gumelnița suprapus, între altele, și de o locuire getică cu materiale autohtone și elenistice similare celor din punctul anterior.

TURCOAIA-TROESMIS (jud. Tulcea) poate fi considerată o așezare anterioară cuceririi romane, deoarece este menționată de Ovidius¹¹². Ea avea, cu siguranță, un început mai timpuriu, după cum o dovedesc și cele cinci ștampile de amfore rhodiene descoperite în zonă¹¹³. Ștampilele formează un lot relativ unitar ca datare (mijlocul sec. II a. Chr.)¹¹⁴, constituind un reper important pentru așezarea getică localizată în apropierea fortificației romane. În lipsa cercetărilor,

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 57-61, punctul 12.

¹⁰⁶ Informații C. Chiriac; IRIMIA 2006/b, p. 131-132.

¹⁰⁷ BĂRBULESCU 2001, p. 98-100, cu bibliografia.

¹⁰⁸ IRIMIA 2006/b, p. 142-143.

¹⁰⁹ BAUMANN 1973-1975/a, p. 40, nr. 28.

¹¹⁰ LUNGU 1994, p. 137, cat. 20, 22, 31 și 34. Până la 17 februarie 1968 satul Cerbu s-a numit Hagiomer.

¹¹¹ PARASCHIV, IACOB 2003, p. 25-27.

¹¹² Ovidius, *Ex Ponto*, IV, 9, 78-79.

¹¹³ IONESCU 1970, p. 361-364.

¹¹⁴ LUNGU 1994, p. 135, care a corectat lectura ștampilelor de la Troesmis, actualizându-le și cronologia.

nu se poate preciza tipul așezării preromane, menționându-se doar faptul că ștampilele au fost găsite pe un promontoriu, pe același teren întâlnindu-se și alte vestigii, inclusiv romane¹¹⁵. Informația lui Ovidius, din care se poate deduce că la Troesmis se afla sediul unei garnizoane odrise, a permis să se presupună că așezarea indigenă a durat, probabil, până cel puțin în anul 46 p. Chr.¹¹⁶.

GARVĂN-DINOGETIA (com. Jijila, jud. Tulcea).

Dinogetia a reprezentat, de asemenea, o așezare importantă la Dunăre. Menționată în izvoarele scrise, ea este confirmată și prin mai multe dovezi de locuire getică pe malul dobrogean încă din sec. IV-III a. Chr.¹¹⁷. Ținând seama de localizarea transmisă de Ptolemeu¹¹⁸, Dinogetia a fost amplasată pe malul stâng al Dunării, la Barboși – Galați, unde se află și o importantă așezare getică. Potrivit opiniei unor autori¹¹⁹, *castellum*-ul roman cu același nume ar fi fost construit inițial peste așezarea getică de la Barboși, de unde ar fi fost mutat abia la sfârșitul sec. III p. Chr. de cealaltă parte a Dunării, la Garvăn, unde a dăinuit până adânc în epoca bizantină. Alți cercetători¹²⁰ consideră însă mai verosimil ca ambele așezări, aflate față în față pe Dunăre și în aria aceleiași populații autohtone, să fi avut, cel puțin din perioada de vârf a puterii geto-dacilor, aceeași denumire, care, după refacerea limesului dunărean din timpul lui Diocletian și Constantin să fi fost păstrată doar pentru cetatea din dreapta fluviului, de lângă Garvăn. În ceea ce privește perioada preromană, este de remarcat că pe ambele maluri au existat locuiri getice importante, cea de la Barboși – Galați fiind reprezentată de o adevărată cetățuie fortificată cu un val cu palisadă, care domina împrejurimile¹²¹.

MĂCIN (ARRUBIUM). Situat la 9 km nord de Troesmis este pomenit tot în surse literare relativ târzii¹²². Numele așezării, de origine celtică, a sugerat opinia întemeierii sale încă din sec. III a. Chr. de către celți¹²³, fără să existe, însă, și argumente arheologice, cu atât mai mult cu cât până în prezent în nordul Dobrogei nu s-au semnalat descoperiri specifice acestei populații. Din unii tumuli distruși, situați în apropierea orașului, au fost recuperate mai multe fragmente de amfore grecești de tipurile Thasos, Heraclea Pontică și Sinope, care fac dovada prezenței mărfurilor grecești în zonă în al doilea sfert al sec. III a. Chr.¹²⁴.

¹¹⁵ IONESCU 1970, p. 361. În mod ipotetic nucleul getic al așezării ar fi plasat pe înălțimea de la vest, iar castrul pe locul fortificației târzii situate la est (cf. ȘTEFAN 1971, p. 52).

¹¹⁶ SUCEVEANU 1977, p. 62. Descoperiri monetare la OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1978, p. 80, nr. 39-40; POENARU BORDEA 2004, p. 63, nr. 59.

¹¹⁷ *Supra*, n. 13, dar mai ales BARNEA 1974, p. 103-114.

¹¹⁸ *Îndreptar geografic*, III, 8, 2: „La răsărit Dacia se mărginește cu fluviul Istru, de aici și până la cotitura de lângă cetatea Dinogetia, având poziția 53°, 46' 40" și mai departe cu râul Hierasus, care, depărtându-se de Istru la Dinogetia...”

¹¹⁹ VULPE 1957, p. 162, n. 22; ȘTEFAN 1958, p. 317-330.

¹²⁰ SUCEVEANU 1977, p. 61; BARNEA 1996, p. 57.

¹²¹ GOSTAR 1969, p. 29-35; SANIE 1981, p. 141-151.

¹²² *Itinerarium Antonini*, 225, 4; *Tabula Peutingeriana* VIII, 4; *Geograful din Ravenna*, IV, 5, 47.

¹²³ DORUȚIU-BOILĂ 1980, p. 269.

¹²⁴ LUNGU 1994, p. 138, nr. 10. Pentru unele descoperiri monetare din zonă, vezi POENARU BORDEA 2004, p. 48, nr. 5, cu bibliografia.

Descoperiri de materiale ceramice getice și elenistice s-au semnalat însă și în zona cetății romane¹²⁵, fără să se poată preciza caracterul locuirii preromane de aici.

ISACCEA (NOVIODUNUM). Localitatea poartă tot un nume celtic și este amintită, de asemenea, în surse literare din epoca Principatului, până în perioada bizantină¹²⁶. Așezarea antică cea mai importantă se află în partea de E a orașului modern, pe un promontoriu de pe malul drept al Dunării, la „Pontonul Vechi” sau „Eski-Kale”, în zona unuia dintre cele mai cunoscute vaduri ale fluviului, ultimul înaintea Deltei, având cap de pod pe malul stâng cetatea Aliobrix (azi Orlovka, Ucraina). Materialele arheologice preromane sunt reprezentate în special de ceramică începând din prima epocă a fierului, locală și elenistică, descoperită în timpul săpăturilor din cetate și întâmplător pe plaja spălată de apele Dunării, împreună cu monede din sec. IV-I a. Chr.¹²⁷. Semnalările mai vechi vizează însă și o așezare amplasată la circa 1 km de limita vestică a orașului actual, pe un promontoriu din vecinătatea lacului Rahova, de unde s-a publicat, mai apoi, o amforă de Thasos, datată către sfârșitul sec. IV a. Chr.¹²⁸. Descoperirile amintite, ca și păstrarea numelui celtic de către romani, arată că așezarea romană a suprapus una getică importantă, al cărei tip sau evoluție istorică nu pot fi, însă, stabilite. Poziția strategică a punctului în cauză ar putea sugera existența aici a unei așezări fortificate getice, poate chiar centru de putere, care avea legături comerciale constante cu lumea greacă, în special cu cea din colonii.

La jumătatea distanței între localitățile REVĂRSAREA (azi componentă a orașului Isaccea) și RACHELU (com. Luncavița), în punctul „Cotul Tichilești”, pe un promontoriu situat în vecinătatea zonei inundabile din apropierea Dunării, pe malul sudic, înalt, al ghiolului Crapina, a fost cercetată o așezare romană care suprapune o locuire hallstattiană, precum și o alta getică. În cadrul acesteia, ceramica autohtonă se asociază cu ceramica greacă începând din sec. VI-V a. Chr. până în sec. I a. Chr.¹²⁹. În secolele IV-I a. Chr. așezarea s-ar fi extins spre sud și est, în limitele unei suprafețe de circa 1,5 ha. Perioada corespunzătoare secolelor II-I a. Chr. este mai puțin evidențiată în așezarea de la Revărsarea – „Cotul Tichilești”, deoarece nu s-au descoperit și cercetat complexe arheologice sigure de

¹²⁵ Informații oferite cu amabilitate de colegul V. H. Baumann.

¹²⁶ Ptolemeu, III, 10, 2, 5; *Tabula Peutingeriana*, VIII, 4; *Itinerarium Antonini*, 226, 1; *Notitia Dignitatum*, Or., 39, 25, 32, 33; Ammianus Marcellinus, XXVII, 5, 6; Themistios, *Discursuri*, X; Iordanes, *Getica*, 35; Hierocles, *Synecdemus*, 637, 13; Procopius, *De aedificiis*, IV, 11; *Notitia Episcopatum*, 532; *Geograful din Ravenna*, IV, 5, 16; Constantin Porfirogenetul, *De Thematibus*, II, 47, 15 etc.

¹²⁷ ȘTEFAN 1954, p. 37; BARNEA, MITREA, ANGHELESCU 1957, p. 167; BARNEA, MITREA 1959, p. 470; BUJOR, SIMION 1961, p. 397; PREDA 1998, *passim*; SUCEVEANU 1977, p. 59; BAUMANN 1973-1975/a, p. 38, nr. 20; TOPOLEANU 1984, p. 188; EAIVR, III (M-Q) 2000, p. 204-206 (s. v. *Noviodunum*, autor Al. Barnea); BĂRBULESCU 2001, p. 166; POENARU BORDEA 2004, p. 53, nr. 82; p. 62, nr. 36, cu bibliografia. Descoperiri monetare preromane din mai multe centre la OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1978, p. 74, nr. 7-9; p. 78-79, nr. 28-35; p. 79, nr. 38; p. 80-81, nr. 42-44; p. 83, nr. 52; p. 84, nr. 56.

¹²⁸ ȘTEFAN 1954, *loc. cit.*; LUNGU 1994, p. 137-138, nr. 6.

¹²⁹ BAUMANN 1995, p. 227-235.

atunci în zona în care s-au efectuat săpăturile, ea fiind marcată doar prin materiale ceramice autohtone și grecești specifice¹³⁰.

TULCEA (AEGYSSUS). Este tot o importantă așezare preromană, despre care informațiile literare încep cu Ovidius¹³¹ și continuă până în sec. X¹³², înregistrând evoluția sa cronologică. Semnalând descoperirea pe malul Dunării, în apropierea platoului aflat la vest de Tulcea „unde a fost cazarma regimentului 33 infanterie”, a mai multor fragmente ceramice autohtone, V. Pârvan considera că acestea ar confirma opinia mai veche că Aegyssus a fost fortăreață getică înainte de a deveni tracă, apoi romană¹³³. Săpăturile arheologice începute în anii '70 la marginea de est a orașului Tulcea, pe „Colnicul Horia” („Dealul Monumentului”) au dus la descoperirea unei așezări în care cele mai vechi materiale arheologice getice și grecești datează din sec. IV-III a. Chr. și acoperă întregul interval cronologic până în epoca romană. Însă până în prezent, cea mai veche piesă grecească, descoperită întâmplător în zona de vest a Tulcei o reprezintă un exemplar attic din sec. V a. Chr.¹³⁴

În zona aflată în afara fortificației romano-bizantine au fost identificate mai multe niveluri de locuire anterioare epocii romane, cu ceramică getică și importuri grecești relativ variate¹³⁵. Cel mai vechi strat de locuire din perimetrul așezării Aegyssus, aflată la poalele promontoriului stâncos, aparține sec. VII-V a. Chr. evidențiind, de asemenea o evoluție neîntreruptă până în epoca romană¹³⁶. Alte materiale arheologice atribuite ultimelor secole ale erei vechi s-au identificat și în perimetrul fortificat al așezării, cu ocazia săpăturilor întreprinse¹³⁷ îndeosebi pentru cercetarea perioadelor romană, romano-bizantină și medievală timpurie. S-a putut constata, astfel, că atât în zona extramurană, cât mai ales în perimetrul fortificat romano-bizantin există o aglomerare de materiale semnificativă privind evoluția așezării în prima jumătate a sec. II a. Chr. Tot în interiorul fortificației s-a descoperit un depozit important de amfore din sec. I a. Chr. – mijlocul sec. I p. Chr.¹³⁸.

De asemenea, în orașul Tulcea, într-o zonă aflată nu departe de fortificația de pe Dealul Monumentului, s-a descoperit și o necropolă plană birituală, datată în sec. II-I a. Chr.¹³⁹.

Într-o altă zonă, la „Tabără”, amplasată la 5 km vest de Aegyssus, au fost recuperate materiale care atestă existența unei așezări getice din sec. IV-III a. Chr. și în acest punct. Ceramica greacă era reprezentată de material amforic thasian și

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Ovidius, *Ex Ponto*, I, 8, 13; IV, 7, 21, 23-24 și 53.

¹³² *Itinerarium Antonini*, 226, 2; *Notitia Dignitatum, Or.*, 39, 8, 17; Procopius, *De aedificiis*, IV, 7; *Geograful din Ravenna*, IV, 5; Constantin Porfirogenetul, *De Thematibus*, 47, 15.

¹³³ PÂRVAN 1926, p. 61-62.

¹³⁴ LUNGU 1993, p. 187-189, cat. 28; BAUMANN 2005, p. 14.

¹³⁵ LUNGU 1996, p. 49-50.

¹³⁶ BAUMANN 2005, p. 15-16.

¹³⁷ De V. H. Baumann și A. Opaïț.

¹³⁸ OPAIȚ 1987, p. 145-155.

¹³⁹ LUNGU 1996, p. 53-60; 65-70.

rhodian.¹⁴⁰ Un mormânt datat spre mijlocul sec. III a. Chr. s-a descoperit în zona „Tulcea Vest”¹⁴¹.

Prin cercetări de teren sau prin descoperiri întâmplătoare au fost semnalate mai multe torți de amfore șampilate în punctele „Tulcea – km 2” și „Tulcea – km 4-5”¹⁴², iar de pe teritoriul orașului s-au înregistrat o serie de monede corespunzătoare perioadei în discuție¹⁴³.

Cu toate că lipsesc săpăturile de amploare, descoperirile semnalate sunt semnificative pentru a ilustra importanța așezării Aegyssus în perioada preromană.

Dovezi ale locuirii getice nu lipsesc nici de la MAHMUDIA-SALSOVIA¹⁴⁴ (jud. Tulcea). În afara unui mormânt de incinerare din sec. VI-V a. Chr.¹⁴⁵, apărut în punctul „Cairacul Mare” aflat la circa 3 km SE de sat, alte descoperiri s-au semnalat în două locuri diferite din perimetrul localității¹⁴⁶. Astfel, materiale grecești (inclusiv torți de amfore șampilate din sec. III-II a. Chr.), vârfuri de săgeți de bronz și o strachină grecească de uz curent (din sec. V-IV a. Chr.) s-au găsit chiar în zona cetății romane. Dintr-un alt punct – „La lutărie – Baza de recepție” – provine un mormânt de înhumare, din care s-a recuperat un *askos* elenistic¹⁴⁷.

Punctul în discuție pare să fi jucat un rol important în pătrunderea mărfurilor grecești pe Dunăre și în interiorul regiunii.

MURIGHIOL (jud. Tulcea).

În perimetrul viitoarei cetăți romane Halmyris, fără a i se putea stabili cu exactitate locul, s-a constatat existența unei locuri din sec. VI-V a. Chr., considerată ca reprezentând fie o așezare getică, fie un *emporion* al cetății *Argamum*. Sfârșitul acesteia a fost pus în legătură cu evenimentele din a doua jumătate a sec. IV a. Chr., legate de prezența lui Atheas în Dobrogea¹⁴⁸ și de înfruntarea acestuia cu Filip al II-lea.

În partea de nord a viitoarei cetăți Halmyris și suprapusă de aceasta a fost identificată așezarea getică propriu-zisă, cu două niveluri de locuire. Nivelul A,

¹⁴⁰ BAUMANN 1973-1975/b, p. 213-232. Autorul săpăturii consideră că locuirea getică de pe dealul „Tabără” a început în sec. IV a. Chr., cunoscând o evoluție de scurtă durată și a încetat în sec. III a. Chr. (p. 222).

¹⁴¹ LUNGU 1996, p. 61-64.

¹⁴² *Ibidem*, p. 64.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 65, VII. Varia, cu bibliografia. OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1978, p. 82, nr. 50; POENARU BORDEA 2004, p. 48, nr. 2.

¹⁴⁴ *Tabula Peutingeriana*, VIII, 4; *Itinerarium Antonini*, 226, 3; *Notitia Dignitatum*, Or., 39, 26; *Geograful din Ravenna*, IV, 5, 14 etc.

¹⁴⁵ SIMION 1976, p. 145, fig. 2/4, 5. Tot din această perioadă este și un *aes grave* olbian (cf. PÂRVAN 1925, p. 420-421). Alte monede la POENARU BORDEA 2006, p. 46, nr. 16, cu bibliografia.

¹⁴⁶ OBERLÄNDER TÂRNOVEANU 1980, p. 55-76

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ SUCEVEANU *et alii* 2003, p. 28-29. Pentru materialul getic și elenistic din perimetrul fortificației romano-bizantine, reprezentat, între altele, și de mai multe amfore șampilate din Heraclea Pontică, Chersones și Rhodos, vezi OPAIȚ 1991, p. 133-136.

datat în secolele IV-III a. Chr., ar fi sfârșit, potrivit autorilor săpturilor, odată cu majoritatea așezărilor dobrogene din acest timp, datorită tulburărilor prilejuite de instalarea la nordul Dunării a bastarnilor¹⁴⁹. Nivelul B, datat în sec. II a. Chr., aparține celei de a doua etape a așezării getice, pentru care descoperirile se întind mult în afara cetății romane târzii, ceea ce nu exclude posibilitatea transformării vechiului nucleu într-o *dava*. Încetarea existenței acestei ipotetice *dava* a fost pusă în legătură cu evenimentele din a doua jumătate a sec. I a. Chr., de după Burebista, odată cu intrarea zonei în sfera de influență romană¹⁵⁰, un *terminus post quem* putându-l oferi tezaurul de monede republicane care se încheie în anul 41 a. Chr.¹⁵¹.

Tot la Murighiol, dar într-un alt punct, numit „Ghiolul Pietrei”, a fost cercetată parțial pe parcursul a două campanii, o altă așezare¹⁵². Locuirea din sec. VI-V a. Chr. a fost semnalată doar prin descoperiri întâmplătoare; o altă etapă a locuirii de aici a oferit indicii pentru încadrarea ei în a doua jumătate a sec. II și la începutul sec. I a. Chr.¹⁵³. În stadiul actual al cercetărilor nu pot fi stabilite raporturile dintre cele două așezări din zona Murighiol, dar în cazul confirmării rezultatelor de până acum, așezarea de la „Ghiolul Pietrei”, despre care nu se precizează dacă a fost sau nu fortificată, putea reprezenta o stațiune „rurală” aflată sub controlul davei din punctul viitoarei cetăți Halmyris.

Demnă de reținut pentru această perioadă este și descoperirea mai veche a celor două cunoscute necropole din sec. IV a. Chr.¹⁵⁴, precum și cercetarea mai recentă în zonă a doi tumuli care conțineau morminte cu un important inventar de amfore rhodiene de la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a. Chr.¹⁵⁵. Apariția acestor descoperiri funerare poate fi corelată, fără îndoială, cu evoluția așezărilor getice din punctele amintite.

Două așezări fortificate din nordul Dobrogei – de la BEȘTEPE (com. Mahmudia, jud. Tulcea) și BEIDAUD (jud. Tulcea) – aparțin prin specificul lor – unui alt tip de cetăți, de certă tradiție hallstatiană.

Așezarea fortificată de la BEȘTEPE, cu o suprafață de circa 25 ha, este situată pe un promontoriu din apropierea brațului Sf. Gheorghe al Dunării, în punctul „Cetățuia”. Lângă marginea de nord a dealului se află o baltă care în antichitate constituia malul fluviului¹⁵⁶. Sistemul de apărare, subordonat particularităților topografice ale terenului, era compus din două șanțuri și un val de pământ între ele. Pe baza materialului autohton și grecesc descoperit, așezarea fortificată de la Beștepe a fost datată în sec. IV-III a. Chr. În preajma ei s-au semnalat două așezări deschise, contemporane cetății, în care au fost descoperite numeroase materiale ceramice de aceeași factură¹⁵⁷.

¹⁴⁹ SUCEVEANU *et alii* 2003, *loc. cit.*

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 110.

¹⁵¹ ILIESCU 1974, p. 205-211.

¹⁵² LUNGU 1990/a, p. 63-68.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ BUJOR 1956, p. 243-259; BUJOR 1957, p. 325-330; BUJOR 1958, p. 125-142 etc.

¹⁵⁵ LUNGU 1990/b, p. 209-217; SIMION 1995, p. 265-301.

¹⁵⁶ SIMION 1977, p. 31-47.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 34.

La BEIDAUD, în punctul „La Cișmea”, a fost cercetat parțial un complex de locuire din mai multe epoci, dintre care mai importantă este așezarea hallstattiană fortificată. Platoul dealului „Calebair” („Dealul Cetății”), pe care s-a dezvoltat așezarea hallstattiană, are o poziție dominantă în zonă, cu o înălțime care crește uniform de la sud la nord, spre sectorul fortificat cu un val și șanț artificial, care închideau, împreună cu văile din zonă, o suprafață de 32 ha. În sectorul de nord-est al acestui platou se află așezarea fortificată, de tip „pinten barat”, cu val și șanț, a cărei suprafață măsoară 2,5 ha. Laturile de est și de sud din această zonă ale platoului sunt abrupte în exterior, prezentându-se ca o fortificație naturală, fiind completate, doar cu un val de pământ.

Locuirea getică de aici începe în sec. VI a. Chr., fiind contemporană cu prima fază de locuire de la Tariverde și durează până în sec. IV-III a. Chr., în care ceramica autohtonă este asociată cu ceramică greacă¹⁵⁸.

BABADAG (jud. Tulcea). Cercetările sistematice efectuate de mai multe decenii în perimetrul cunoscutei fortificații hallstattiene, situată pe o înălțime din apropierea lacului Babadag, au dus la descoperirea unui bogat material arheologic din mai multe perioade istorice, inclusiv din a doua epocă a fierului¹⁵⁹. În legătură cu acesta, s-a considerat mai demult că pe locul cetății hallstattiene ar fi existat și o „cetate întărită cu un zid de piatră primitiv, de scurtă durată”¹⁶⁰. Săpăturile ulterioare au demonstrat însă că „zidurile de piatră” aparțin unei locuiri romano-bizantine. Descoperirile getice și elenistice au fost antrenate, cel mai adesea, în straturile arheologice corespunzătoare diferitor perioade. Etapa evoluției așezării getice a fost datată în sec. IV-III a. Chr. Pe baza mai multor stampile de amfore s-a considerat că piesele în cauză marchează două momente cronologice foarte strânse: 350-300 a. Chr., respectiv 280-262 a. Chr.¹⁶¹.

Pe raza localității ENISALA (jud. Tulcea) au fost înregistrate mai multe puncte cu vestigii getice de locuire, fără ca în vreunul dintre ele să se fi întreprins săpături de amploare. Astfel, în punctul „La Biserică” a fost identificată o așezare din sec. VI-V a. Chr., de aspect Sarinasuf¹⁶². Așezarea se află pe dealul din marginea de vest a satului și a fost suprapusă de necropola romană din sec. I-II p. Chr. și de necropola din sec. XV-XVI.

În vecinătatea imediată a așezării hallstattiene din punctul „Palanca” a fost semnalată o altă așezare deschisă, din sec. VI-V a. Chr.¹⁶³. Trebuie amintită, în

¹⁵⁸ SIMION, LĂZURCĂ 1980, p. 37-54; SIMION 1989, p. 216-218. La Beidaud s-au semnalat și câteva exemplare de vârfuri de săgeată de bronz cu valoare monetară, cf. PREDĂ 1998, p. 32.

¹⁵⁹ MORINTZ 1964, p. 101-118; MORINTZ 1986, p. 58-64; MORINTZ 1987, p. 39-71; MORINTZ, JUGĂNARU 1995, p. 177-201; JUGĂNARU, AILINCĂI 2003, p. 51-62 etc.

¹⁶⁰ POPESCU 1966, p. 713.

¹⁶¹ LUNGU 1994, p. 135-137. O monedă histriană de argint din zonă la OBERLÄNDER-TÄRNOVEANU 1978, p. 73, nr. 4.

¹⁶² BABEȘ 1971, p. 21.

¹⁶³ SIMION 1989, p. 218.

acest context, și marea necropolă getică plană și tumulară din punctul „Valea Netului”¹⁶⁴, din sec. IV a. Chr.

Pentru nord-estul Dobrogei, în apropierea lacului Razelm, mai pot fi amintite așezările de la SARINASUF (com. Murighiol)¹⁶⁵, SARICHIOI¹⁶⁶, VIȘINA¹⁶⁷, SĂLCIOARA (com. Jurilovca)¹⁶⁸ ș. a. Dar acestea par să fi făcut parte mai degrabă din *chora* coloniilor învecinate, mai probabil a cetății Argamum-Orgame, decât să fi evoluat ca așezări indigene de sine stătătoare, astfel că nu ne vom opri asupra lor.

Alte așezări getice, aflate mai ales în interiorul regiunii, din perimetrul cărora s-au recuperat unele materiale autohtone și grecești, s-au mai semnalat, de-a lungul anilor, la BĂNEASA¹⁶⁹, DOBROMIRU DIN VALE, VĂLENI și CETATEA (com. Dobromir)¹⁷⁰, GĂRLIȚA (com. Ostrov)¹⁷¹, GENERAL SCĂRIȘOREANU (com. Amzacea)¹⁷², CHIRNOGENI¹⁷³ etc. Din păcate, în niciuna dintre ele nu s-au întreprins cercetări mai amănunțite, constatările bazându-se doar pe rezultatele prelucrării puținelor materiale arheologice descoperite (în special amforice).

Uneori au fost atribuite geților și așezări din Dobrogea care n-au beneficiat de nici un fel de verificări de specialitate. Astfel, doar pe baza fotografiilor aeriene s-a sugerat existența unei cetăți de pământ getice în marginea vestică a satului Cetatea (com. Dobromir, jud. Constanța), cu suprafața de circa 1,5 ha. Ea a fost considerată chiar „o *dava* de seamă, probabil o cetate de scaun a unui rege geto-

¹⁶⁴ SIMION 1971/a, p. 63-129. Unele descoperiri monetare din zona Enisala la POENARU BORDEA 2004, p. 51, nr. 43, cu bibliografia. Tot de aici provine și un important tezaur de vârfuri de săgeți cu valoare monetară, cf. ARICESCU 1975, p. 17-24.

¹⁶⁵ ALEXANDRESCU 1974, p. 214; ALEXANDRESCU 1976, p. 122; IRIMIA 1975, p. 102-103.

¹⁶⁶ OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980, p. 77-142; LUNGU, MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1995, p. 344-349; „Cercetările anterioare au arătat că există o așezare getică deschisă, risipită pe o suprafață de cca. 2,5 km, cu gospodării izolate sau grupate în mici aglomerări...” (p. 348). Pe baza toartelor de amfore ștampilate recuperate din zonă au fost diferențiate două etape cronologice distincte: primul moment, corespunzător începutului locuirii, a fost stabilit între 340/330 și 270/260 a. Chr.; al doilea moment a fost datat între ultimii ani ai sec. III – prima jumătate a sec. II a. Chr. (205-175 și, respectiv, 175-146 a. Chr.).

¹⁶⁷ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1993, p. 206.

¹⁶⁸ Până la 20 mai 1996 s-a numit 6 Martie. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1996, p. 103-112; aici s-a propus localizarea toponimului antic *Ad Salices*; IRIMIA 2006/b, p. 141. Pentru descoperirile monetare vezi: OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1978, p. 75-76, nr. 15-16; p. 77, nr. 22-24; p. 81-82, nr. 45-49; POENARU BORDEA 2004, p. 44, nr. 30; p. 47, nr. 25; p. 55, nr. 108.

¹⁶⁹ În două puncte diferite; cf. IRIMIA 2006/b, p. 126-128. Tot în zona localității s-au semnalat și materiale ceramice aparținând unor morminte; cf. ARICESCU 1971, p. 223.

¹⁷⁰ IRIMIA 1973, p. 25-27; IRIMIA 1980, p. 86, nr. 4.

¹⁷¹ Pe malul de sud-vest al lacului Bugeac, unde s-au descoperit materiale getice și elenistice, inclusiv o ștampilă de amforă de Rhodos; perieghză aprilie 2007, Cristina Talmăchi, A. Mototolea, T. Potârniche și Gh. Neagu de la muzeul din Constanța.

¹⁷² IRIMIA 1980, p. 97-100, nr. 10.

¹⁷³ IRIMIA 1991, p. 102-105; PAPASIMA 2006, p. 324 (locuire identificată în partea de vest a așezării de tip Coslogeni, din zona căreia s-au recuperat fragmente ceramice getice și grecești din sec. IV-III a. Chr., precum și un brăzdar de plug getic).

dac, cum ar fi cea a lui Dapyx..." sau „cetatea ausdecensilor..."¹⁷⁴. Dar fortificația în cauză, în care s-a efectuat un sondaj arheologic în anii '70 ai secolului XX¹⁷⁵, este medievală timpurie (sec. X-XI), fără ca în zona cercetată să fi apărut materiale arheologice din alte perioade¹⁷⁶. Un alt obiectiv arheologic, cu suprafața de 2,25 ha, a fost identificat prin aceeași metodă în apropierea localității Agighiol (com. Valea Nucarilor, jud. Tulcea). Fără vreo cercetare de teren prealabilă, s-a propus identificarea lui cu cetatea Genucla¹⁷⁷. În absența oricăror argumente arheologice, considerăm că punctele amintite de la Cetatea și Agighiol trebuie eliminate deocamdată din discuția privind așezările getice din Dobrogea preromană.

După trecerea în revistă a unora dintre așezările getice identificate până în prezent în Dobrogea constatăm că o încercare de stabilire a tipologiei acestora este încă prematură, datorită numărului extrem de mic al obiectivelor cercetate sistematic. Constatăm, totuși, existența a două categorii largi de așezări: fortificate și nefortificate. În cadrul primei categorii se disting mai întâi cetățile (de refugiu?) de tradiție hallstattiană, descoperite până în prezent doar în nordul regiunii (la Beidaud și Beștepe). Acestea se caracterizează prin incinte poligonale neregulate, cu suprafețe apreciabile, delimitate de jur împrejur sau numai în părțile expuse, cu val și șanțul adiacent. Acest tip s-ar putea întâlni și în alte zone, mai ales în cazul așezărilor de mari dimensiuni, cu o perioadă îndelungată de locuire și cu un sistem mai complex de fortificare, din care nu lipsesc valurile și șanțurile de apărare (ex. Adâncata I); situația actuală ne-o explicăm prin carența cercetărilor.

Sistemul de fortificație de tradiție hallstattiană pare să fi fost utilizat, de asemenea în cazul așezărilor de la Coslugea, Izvoarele (Sucidava), Satu Nou, Dunăreni (Sacidava) și Seimenii Mari.

Al doilea tip de fortificație îl reprezintă *davele*, neidentificate în teren în Dobrogea până în urmă cu circa un sfert de secol. Ținând seama de caracteristicile acestui tip de așezare, amintite mai sus, pot fi considerate *dave* sigure Satu Nou – „Valea lui Voicu”, Izvoarele – *Sucidava* moesică, Adâncata I, Dunăreni, punctul Muzait – *Sacidava* și, eventual, Murighiol, pe amplasamentul viitoarei cetăți romane Halmyris. În lipsa cercetărilor, nu pot fi determinate, deocamdată, tipurile așezărilor fortificate de asemenea cu val și șanț, de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” și Coslugea – „Colțul Pietrei”, mai slab locuite, ori ale altor așezări getice amintite mai sus.

*

* *

Așezările getice din Dobrogea, în măsura în care ele au fost cercetate, se deosebesc într-o anumită măsură de cele din nordul Dunării, prin bogăția și varietatea materialului greco-elenistic. Astfel, la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, fragmentele de amfore reprezintă circa

¹⁷⁴ RADA *et alii*, 1988, p. 202-203.

¹⁷⁵ De către un colectiv format din A. Rădulescu, Gh. Papuc, C. Stavru.

¹⁷⁶ Complexe arheologice romane, cu un material reprezentativ, s-au observat în apropierea cișmelei din sat; locul se află la marginea promontoriului cu cetatea de pământ în cauză.

¹⁷⁷ RADA *et alii*, p. 204.

jumătate din ceramica primei faze getice de locuire¹⁷⁸; în faza a doua, ceramica autohtonă pare să se impună cantitativ, deși materialul elenistic, inclusiv amforele, continuă să apară într-un număr foarte mare. Cele mai frecvente, pentru prima fază, sunt amforele de Sinope și Heracleea Pontică, urmate de cele de Rhodos. Se înțelege că frecvența amforelor din diverse centre este diferită dacă se raportează la numărul ștampilelor de amfore descoperite, avându-se în vedere coeficientul lor de ștampile deosebit de la un tip la altul. De altfel, la „Valea lui Voicu” s-au descoperit și alte tipuri de amfore. Până în anul 2000 (inclusiv) aici s-au descoperit aproape 580 de ștampile de amfore, astfel: 4 – Thasos; 117 – Heracleea Pontică; 315 – Sinope; 123 – Rhodos; 4 – Chersonesul Tauric; 1 – grupul Myrsileias; 1 – grupul Parmeniskos (-?); 1 – Cnidos; 1 – Chios (pe un lagynos); alte câteva din centre nedeterminate¹⁷⁹.

Numărul foarte mare al amforelor în acest sit este comparabil cu cel descoperit în alte așezări din *chora* coloniilor grecești. Un exemplu în acest sens îl reprezintă așezarea fortificată de la Albești (jud. Constanța), aflată în *chora* Callatidei, care se datează în sec. IV și până spre sfârșitul sec. III a. Chr.¹⁸⁰, unde s-a descoperit un număr comparabil de ștampile de amfore (circa 650 până în anul 2004)¹⁸¹.

Al doilea loc la „Valea lui Voicu” îl ocupă ceramica getică lucrată cu mâna sau la roată. O parte importantă a ceramicii getice la roată imită formele elenistice (mai ales *lekanai* și cratere), în timp ce ceramica lucrată cu mâna păstrează, în general, formele tradiționale (nu lipsesc nici unele piese lucrate după modele elenistice, între care un opaiț și *lekanai*). Ambele categorii ceramice getice se întâlnesc în cele două faze ale așezării.

La Satu Nou – „Valea lui Voicu” se constată prezența unei mari varietăți de tipuri de vase elenistice: boluri (inclusiv câteva fragmente de boluri cu decor în relief), *kantharoi*, *fish-plates*, *lagynoi*, *unguentaria*, *askoi*, *oinochoai*, căni, opaițe, capace etc. S-au descoperit, de asemenea, atât la „Valea lui Voicu”, cât și la „Vadu Vacilor”, câteva statuete și aplici elenistice fragmentare de teracotă¹⁸², care înfățișează divinități grecești (Afrodita, Demetra etc.) sau diferite personaje. Având alte semnificații decât cele caracteristice lumii autohtone, statuetele elenistice sunt rare în siturile getice, fără a lipsi, însă, cu totul¹⁸³.

¹⁷⁸ Aceasta nu echivalează cu jumătate din numărul total al recipientelor din așezare, deoarece amforele, cu unele excepții, erau sparte în foarte multe fragmente; totuși, numărul lor este impresionant.

¹⁷⁹ CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 139-175 (nr. 1-337, descoperite în perioada 1982-1989); CONOVICI, IRIMIA, *mss.* (nr. 338-578), descoperite între 1990-2000.

¹⁸⁰ *Supra*, n. 17.

¹⁸¹ Informație L. Buzoianu.

¹⁸² IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 147-148 și fig. 28/9, 10; *idem* 1990, fig. 6/1; alte piese sunt inedite.

¹⁸³ La Poiana (jud. Galați) s-au descoperit un urcior elenistic care reprezintă capul unui bătrân (probabil Dionysos) și soclul de teracotă al unei statuete (VULPE, TEODOR 2003, p. 90 și fig. 233; DAVID 2004, *mss.*). La Popești (jud. Giurgiu) s-a descoperit un medalion cu lăntșor, ambele de aur, care reprezintă o imitație a Medusei (VULPE 1966, p. 36, fig. 13). La Gâldău-Pietroiu (jud. Călărași) s-a descoperit un medalion ceramic cu reprezentarea lui Dionysos (SÂRBŪ, OPREA 1995, p. 126 și fig. 12).

Varietatea mărfurilor de origine greacă este mult mai mare la Satu Nou decât în așezările contemporane din stânga Dunării. Mai putem aminti râșnițele de tip grec pentru prima fază de la „Valea lui Voicu”¹⁸⁴ și din așezarea de la „Vadu Vacilor”, cele circulare de tip greco-roman pentru faza a doua a locuirii de la „Valea lui Voicu”, oglinzile de bronz, o monedă de bronz, probabil de la Tomis, un mic tezaur care conținea cinci piese de argint (două tetradrahme și trei drahme) de tipul Alexandru cel Mare postume¹⁸⁵, un fragment de *mortarium* de marmură – toate de la „Valea lui Voicu”.

Alături de importurile elenistice atât de frecvente și variate, la Satu Nou – „Valea lui Voicu” s-au descoperit și alte materiale arheologice străine, respectiv ceramică de tip Poienești-Lukașevka¹⁸⁶, precum și ceramică celtică¹⁸⁷ și fibule de schemă Latène¹⁸⁸. Acestea au reprezentat, însă, obiectul altor studii și sunt în afara temei de față.

În ceea ce privește materialul elenistic din așezarea getică de la Satu Nou – „Vadu Vacilor”, constatăm prezența la fel de frecventă a amforelor. Cele mai numeroase sunt exemplarele de Rhodos și Cnidos, urmate de cele de Sinope, Cos și pseudo-Cos într-un număr incomparabil mai mic. Numărul ștampilelor de amfore descoperite prin cercetări de suprafață¹⁸⁹ și în urma sondajului efectuat relevă o situație asemănătoare. S-au descoperit până în anul 2005 (inclusiv) 41 de torți ștampilate, repartizate astfel: 31 – Rhodos; 9 – Cnidos; 1 – Sinope. Ceramica de import elenistică mai este reprezentată de fragmente de *lekythoi*, *lekanai*, *lagynoi*, *kantharoi*, *oinochoai*, boluri (inclusiv un exemplar cu decor în relief)¹⁹⁰, farfurii și străchini. Alte materiale elenistice, așa cum aminteam mai sus, sunt reprezentate de râșnițele fragmentare de tip grecesc, un fragment de brățară de sticlă, statuete de teracotă fragmentare și o monedă callatiană de bronz, descoperită întâmplător pe plaja Dunării, în zona așezării¹⁹¹.

Ceramica getică este reprezentată de exemplare tradiționale lucrate cu mâna sau la roată: vase de tip borcan, cești, fructiere, căni, chiupuri (îndeosebi cu pereții groși și pasta aspră, cărămidie), castroane, străchini; nu lipsesc nici unele imitații după tipuri elenistice (mai ales *lekanai*), dar acestea par mai puține decât la „Valea lui Voicu”.

Numeroasele descoperiri elenistice din ambele așezări de la Satu Nou (alături de care au apărut la „Valea lui Voicu”, după cum s-a amintit, și unele materiale celtice și bastarne), nu schimbă caracterul lor getic, dintre care cel puțin *dava* de la „Valea lui Voicu” a reprezentat un centru de putere și un centru economic important în zonă. Importurile elenistice, de o varietate și într-o cantitate impresionantă, atât la Satu Nou, cât și la Izvoarele ori Adâncata, sau în celelalte așezări din zonă, amintite mai sus, ar putea avea o semnificație mai complexă. Ele trebuie analizate într-un context mai larg, cel puțin al zonei sud-

¹⁸⁴ IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 81 și 87, fig. 4/3 a, b; ARNĂUT 2003-2005, p. 222 și fig. 2/4 a, b.

¹⁸⁵ IRIMIA, CONOVICI 1990, p. 86, 88.

¹⁸⁶ CONOVICI 1992, p. 3-13.

¹⁸⁷ Aflată în studiu la Anca Ganciu, membră a colectivului șantierului Satu Nou.

¹⁸⁸ ZIRRA 2002, *mss.*

¹⁸⁹ CONOVICI, IRIMIA 1991, p. 169-171.

¹⁹⁰ IRIMIA 2006/a, p. 70-71 și fig. 1/1; 2/1.

¹⁹¹ CONOVICI 2000, p. 76; moneda se află la Cabinetul numismatic al muzeului din Constanța.

vestice a Dobrogei și al arealului învecinat dinspre sud și din nordul Dunării, în care s-au descoperit frecvent diferite materiale greco-elenistice. Chiar în apropiere de *dava* de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” s-a descoperit o monedă histriană de argint¹⁹², aparținând, deci, unei perioade anterioare așezării cercetate, iar pe versantul opus, dispre răsărit al *davei*, un tezaur de monede macedonene¹⁹³, care se adaugă exemplarelor apărute în timpul săpăturilor.

Grupul de descoperiri getic sud-vest dobrogean, în care integrăm și necropolele sau alte descoperiri funerare semnalate în zonă, îndeosebi pentru intervalul cuprins între sec. V – începutul sec. III a. Chr., se completează cu descoperirile din sectorul învecinat al Dobrogei de sud (NE Bulgariei) de la Vârbița, Drumevo, Kiulevcea, Iankovo, Braničevo, Profesor Zlatarsky, Alfatar, Kaolman¹⁹⁴, Krăgulevo¹⁹⁵, Cerna¹⁹⁶, Profesor Ișirkovo¹⁹⁷ ș. a., în cele mai multe dintre ele descoperindu-se și ceramică greacă ori imitații locale după unele tipuri de vase grecești. Orizontului amintit, format din siturile arheologice getice din SV Dobrogei și din NE Bulgariei, i se pot adăuga descoperirile relativ numeroase din zona Călărași – Ialomița, cum sunt cele de la Bogata, Dichiseni, Grădiștea-Chirnoși, Grădiștea-Călărași, Grădiștea-Coslogeni, Dorobanțu, Iezeru, Andolina, Bășneagu, Gâldău-Pietroiu, Grădiștea Ulmilor, Unirea, Bordușani¹⁹⁸ etc., din care nu lipsesc, uneori, recipientele grecești sau imitațiile acestora. În unele stațiuni de pe malul stâng al Dunării acestea sunt într-un număr relativ mare, comparabil cu cel din siturile din dreapta fluviului; în cele aflate mai departe de Dunăre ele sunt, evident, mai puține. Descoperirile de pe ambele maluri ale fluviului din această zonă atestă existența unor strânse legături între așezările riverane. Probabil, în anumite momente ale istoriei lor ele aparțineau aceleiași comunități economice și social-politice.

Descoperirile monetare, la care ne-am referit parțial, prezintă de asemenea, concentrări importante în această regiune. Monedele histriene sunt prezente pe ambele maluri ale Dunării, atât pe teritoriul României, cât și al Bulgariei, prin descoperiri izolate, ca și prin tezaur¹⁹⁹. Tot aici se întâlnesc și monede de tipul Alexandru cel Mare, Filip al III-lea Arrhideus, Lysimach, Seleukos I, precum și

¹⁹² MITREA 1959, p. 156-160.

¹⁹³ MOISIL 1950, p. 1-13. Vezi și POENARU BORDEA 2004, p. 55, nr. 107; p. 63, nr. 50; p. 65, nr. 24, cu bibliografia.

¹⁹⁴ xxx *Istoria na Dobrudja*, I, Sofia, 1984, p. 101-116, cu bibliografia. Alte lucrări pentru unele dintre obiectivele amintite: DREMSIZOVA 1955, p. 61-83; DREMSIZOVA-NELCINOVA 1962, p. 165-185; DREMSIZOVA-NELCINOVA 1965, p. 54-65; DREMSIZOVA-NELCINOVA 1966; DREMSIZOVA-NELCINOVA 1970, p. 207-229; MIRČEV 1963, p. 1-13 etc.

¹⁹⁵ BOBČEVA 1975, p. 119-123; VASILČIN 2002-2003, p. 135-247.

¹⁹⁶ BOBČEVA 1975, p. 123-127; VASILČIN 1998-1999, p. 5-103.

¹⁹⁷ GEORGIEVA, BĂCVAROV 1994; pentru cronologia necropolei vezi și MÂNDESCU 2005, p. 429-440.

¹⁹⁸ TURCU 1979, p. 40-74; 175-187 și hărțile de la fig. 2, 33; tot aici și bibliografia anterioară; CONOVICI, MUȘEȚEANU 1975, p. 543-545; CONOVICI 1980, p. 43-54; SÎRBU, OPREA 1995, p. 123-146; SÎRBU, OPREA, RĂDULESCU 1997, p. 209-236; SÎRBU, OPREA, PANDREA 1995, p. 147-166; TROHANI 2006.

¹⁹⁹ PREDĂ 1998, p. 54-72, cu fig. 2; POENARU BORDEA 2004, *passim*. Pentru Dobrogea de adăugat unele descoperiri înregistrate îndeosebi de TALMAȚCHI (mai sus, notele 68-70).

monede ale altor orașe grecești (Olbia, Cyzic, Callatis, Tomis, Dionysopolis, Mesambria, Chalcedon-Bithinia, Athena), dar într-o mai mică măsură (uneori doar prin câte un exemplar)²⁰⁰.

Toate aceste descoperiri conturează o zonă de locuire getică intensă, pe ambele maluri ale Dunării, cu legături strânse între ele, dar și cu lumea greacă, în cadrul cărora unele stațiuni puteau avea un rol preeminent (ex. Durostorum, Izvoarele, Satu Nou, Adâncata, Dunăreni – „Muzait”, poate și altele). Descoperirile de artefacte grecești sugerează existența unui drum de legătură transdobrogean între litoral și această regiune, mai degrabă dinspre Callatis ori dinspre altă colonie aflată la sud de aceasta spre Dunăre²⁰¹, decât dinspre Histria, în pofida prezenței timpurii și relativ masive a monedelor histriene și a numărului redus de monede callatiene. Această rută pe uscat se adaugă uneia mai importante, pe valea Carasu, între Tomis și Axiopolis, ca și celei fluviale, care avea probabil o importanță mai mare decât cele două de pe uscat, mai ales pentru Histria ori pentru alte colonii pontice. O altă cale comercială a fost presupusă pentru perioada preromană și de-a lungul râurilor mici ce străbat nordul Dobrogei între Argamum și Dunăre, care ar fi legat malurile golfului Halmyris (astăzi lacul Razelm) de colțul de NV al Dobrogei, jalonată de descoperirile de la Jurilovca, Enisala, Nalbant, Florești (fost Islam Geaferca), Valea Teilor, Telița și Cerna²⁰². Revenind la siturile de la Izvoarele, Satu Nou și Adâncata, pentru care deținem mai multe informații, putem considera că, în pofida diferențelor cronologice dintre ele, au jucat un rol de primă mărime în comerțul realizat pe Dunăre, de legături cu lumea greacă, precum și cu așezările din stânga fluviului.

Pentru nordul și nord-vestul Dobrogei descoperirile relevă o zonă de locuire getică la fel de importantă, care se completează cu descoperirile din sectorul învecinat din sudul Moldovei și al Basarabiei, chiar dacă în acest spațiu se manifestă, într-o anumită perioadă, o prezență scitică marcantă. Pot fi amintite astfel, între altele, descoperirile de la Giurgiulești, Kartal-Orlovka, Satu Nou, Ismail, altele de pe malul Ialpugului, apoi Zarečinoe, Jeleznyi-Iar, Sirokoja, Cebanovka, Sergheevka, Zatoka, Privdennoe etc., iar în continuare pe ambele maluri ale limanului Nistrului și de-a lungul acestuia, în amonte, ca și al afluenților săi²⁰³. În acest areal, prezența importurilor grecești (îndeosebi a amforelor), ca și a monedelor²⁰⁴ este de asemenea notabilă. Informațiile literare referitoare la tirageți²⁰⁵ par să confirme descoperirile getice din zonă, tot mai numeroase în ultimul timp. Să amintim, de asemenea, expediția nereușită peste Dunăre a lui Zopyrion, generalul lui Alexandru cel Mare, a cărui armată ar fi fost

²⁰⁰ PREDĂ 1988, p. 72-84, cu fig. 3; 102-115, cu fig. 5.

²⁰¹ IRIMIA 1973, p. 65.

²⁰² BAUMANN 2005, p. 13.

²⁰³ NICULIȚĂ 1987, cu bibliografia anterioară; ARNĂUT, URȘU NANIU 1996; ARNĂUT 1999, p. 135-145; SÎRBU, NICULIȚĂ, VANCIGOV 2000, p. 73-92.

²⁰⁴ ARNĂUT, URȘU NANIU, *op. cit.*, îndeosebi hărțile de la planșele I, XIII, XXXI, XL.

²⁰⁵ Strabon, II, 5, 12 (C. 118); II, 5, 30 (C. 129); VII, 3, 1 (C. 294); VII, 3, 17 (C. 306); Plinius cel Bătrân, *Naturalis Historia*, IV, 12 (26) 82; Ptolemeu, *Îndreptar geografic*, III, 5, 11; idem, *Așezarea Moesiei Inferioarei*, III, 7 (tirageții sarmați).

nimicită, după unele izvoare, de geți²⁰⁶, iar după altele, de sciți²⁰⁷. În acest context, prezența sciților în zonă ca o realitate etnică este de asemenea importantă și demnă de luat în seamă²⁰⁸. S-a vorbit chiar de un „protectorat” scitic asupra orașelor grecești nord-vest pontice²⁰⁹, ceea ce, cu siguranță, ar fi influențat și raporturile acestora cu geții, opinie contrazisă de alți cercetători²¹⁰.

*
* *

Marea cantitate și diversitatea deosebită a materialului arheologic greco-elenistic în unele situri de pe Dunăre sau din vecinătatea acesteia ridică și problema unei posibile existențe în așezările în cauză, poate și în altele, a unor mici nuclee de populație greacă, rezidentă permanent sau care se instala pentru perioade mai scurte ori mai lungi de timp. Pe lângă considerentele deja formulate, s-ar putea avea în vedere și prezența în siturile în cauză a unor materiale grecești care nu aveau aceleași semnificații în lumea autohtonă cu cele din societatea greacă: vîrfurile de săgeți cu valoare monetară, monedele de bronz, piesele destinate cultului – ca statuetele de teracotă cu reprezentări ale unor divinități grecești-, vasele *askoi* etc. Aceste elemente ar putea sugera chiar funcționarea în unele sectoare ale așezărilor getice mai importante a unor *emporion* (sau factorii)²¹¹.

După cum se cunoaște, termenul de *emporion* (sau *factorie*) are anumite semnificații, sugerate mai ales de izvoarele scrise²¹² și, într-o măsură mai restrânsă, de cele arheologice.

În operele antice termenul *emporion* apare în diferite contexte, pentru epoci diferite. În majoritatea cazurilor, el are o semnificație legată de activitățile economice, de schimburile comerciale efectuate pe calea apelor – maritime sau fluviale. Adesea, termenul în cauză a fost utilizat și cu sensul de port, ca loc în care se strîngeau produsele unei regiuni în vederea exportării lor și unde soseau, de asemenea, produse din regiuni îndepărtate pentru a fi vândute localnicilor. Conceptul de *emporion* se regăsește în multe relatări privind colonizarea greacă. În mod obișnuit acest termen e utilizat cu sensurile de „loc de comerț”, „port comercial”, „port franc”, „contor”, „centru de redistribuire”, „releu”, „piață secundară”, fiind asimilat adesea cu *port of trade*²¹³.

După cum s-a afirmat, o formă importantă de comerț în acea perioadă era cea practică între coloniști și autohtoni²¹⁴. Acesta putea fi efectuat atât cu

²⁰⁶ Curtius Rufus, X, 1, 44.

²⁰⁷ Trogus Pompeius, *Istoria lui Filip*, II, 4; XII, 1, 4; XII, 2, 16; Orosius, III, 18, 14.

²⁰⁸ ANDROUCH 1995, cu bibliografia anterioară; pentru unele descoperiri scitice din nordul Dobrogei, vezi SIMION 2003, *passim*.

²⁰⁹ VINOGRADOV 1989; *passim*; VINOGRADOV 1997, *passim*.

²¹⁰ COJOCARU 2005-2006, p. 109-120.

²¹¹ Opinie asemănătoare la CONOVICI 2000, p. 76.

²¹² Semnificațiile multiple și complexe ale termenului *emporion* la MARCU 1998, p. 40-45, cu bibliografia corespunzătoare.

²¹³ MARCU, *loc. cit.*

²¹⁴ TSETSKHLADZE 1998, p. 51-52.

produsele proprii ale coloniștilor, cât și cu produsele altora²¹⁵. În unele izvoare *emporion* sunt distincte față de porturi, ele reprezentând doar locul unde se desfășurau activitățile comerciale; *emporion*-ul nu se confunda cu portul.

Emporia au fost create la început pe malul mării, pentru ca după un timp, unii rezidenți ai lor să pătrundă și în interiorul teritoriului. Multe *emporion* s-au întemeiat și pe malul unor fluvii, atât la vărsarea lor, cât și în amonte. Implicând inițial noțiunea de loc pentru schimburi comerciale realizate pe calea apei, termenul de *emporion* tinde pe parcurs să desemneze un loc de comerț, indiferent pe ce cale se fac schimburile, inclusiv pe baza transportului terestru²¹⁶. Dar sensul de transport pe apă nu a dispărut complet, chiar dacă mai târziu unele *emporion* erau situate la o anumită distanță de locul unde se termina calea maritimă sau fluvială²¹⁷.

Unii autori fac distincția între un *emporion* (factoria comercială) deschisă de o cetate în teritoriul său, pentru a primi negustori străini și un *emporion* ca o comunitate restrânsă, autonomă, stabilită în lumea barbară²¹⁸. În acest ultim caz se întemeia o mică așezare care să înlesnească efectuarea schimbului cu populația locală, așezarea putând avea un caracter mixt, greco-indigen sau numai grec²¹⁹.

Emporia au avut un rol deosebit în dezvoltarea schimburilor comerciale, inclusiv la utilizarea monedei și la familiarizarea unor comunități indigene cu noul mijloc de schimb. O caracteristică a acestor *emporion* a fost crearea facilităților de comunicare la distanțe mari, în special pentru desfășurarea activităților comerciale; în ele se aduceau, pe uscat sau pe apă, mărfuri de import, care erau utilizate de localnici, putând fi, uneori, reexportate la alte comunități²²⁰.

O activitate comercială importantă a oricărui *emporion* consta în schimbul de produse locale contra produselor străine, facilitând întrepătrunderea a două economii: cea a produselor naturale brute, specifică indigenilor, și economia produselor superioare, manufacturate, specifică grecilor, ceea ce evidențiază și diferența dintre nivelurile de civilizație ale comunităților în cauză²²¹. *Emporion*-ul asigură exportul produselor autohtone, ca și pătrunderea celor străine în interiorul regiunii, sub protecția indigenilor care, în general, rămân stăpâni ai locurilor.

Desigur, pentru a participa la acest „parteneriat” economic, societatea indigenă trebuia să ajungă la un anumit nivel de dezvoltare, fapt amplificat chiar de intensa circulație umană și materială, care au accelerat transformările sociale. Grecii au reprezentat, și din acest punct de vedere, un adevărat catalizator al transformărilor ce aveau loc în societatea locală, prin legăturile complexe pe care le inițiau și prin produsele oferite, sau preluate de la indigeni. Aceste transformări, deși la început erau aproape imperceptibile, au devenit cu timpul relevante, dând naștere unor schimbări importante în structura socială, politică și

²¹⁵ BOUNEGRU 1983, p. 59.

²¹⁶ CASEVITZ 1993, p. 18.

²¹⁷ *Ibidem*.

²¹⁸ BRESSON 1993, p. 177.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 185.

²²⁰ ÉTIENNE 1993, p. 27.

²²¹ *Ibidem*, p. 30.

economică a autohtonilor. Pe această cale grecii își asigurau atât unele produse necesare traiului (îndeosebi cele alimentare), cât și altele necesare comerțului, creindu-și puncte de desfacere a mărfurilor aduse din afară și de preluare a celor locale, existând și interesul indigenilor pentru asemenea activități comerciale.

Informații extrem de valoroase privind modul în care funcționa un *emporion* grec într-o regiune barbară și în legătură cu raporturile juridice stabilite între greci și stăpânii locurilor le oferă cunoscuta inscripție de la Pistiros²²². Printre altele, această descoperire aruncă o lumină nouă asupra raporturilor dintre comerțanții greci și basileii traci din regiune. Stabilirea unor reglementări juridice presupune și existența unui anumit grad de organizare a autohtonilor, ceea ce le permitea să înțeleagă avantajele efectuării unor asemenea activități în teritoriul lor.

Raporturi asemănătoare puteau exista și între orașele de pe litoralul vest-pontic și barbarii din teritoriile în care locuitorii lor își desfășurau activitatea sau chiar cu cei din regiuni mai îndepărtate. Însă pentru Dobrogea lipsesc dovezile privind existența unor așezări grecești sigure în plin teritoriu getic, departe de litoral. Din păcate, pentru litoralul vest-pontic există o singură referire la un *emporion*, anume la Tomis. Mențiunea apare la Memnon, când *emporion*-ul Tomis a fost cauza războiului din jurul anului 260 a. Chr. sau 256/255–254 a. Chr., purtat între Callatis, aliată cu Histria, pe de o parte, și Byzantion, pe de altă parte²²³. De asemenea, cetatea Orgame-Argamum, a fost considerată ca reprezentând, pentru o anumită perioadă, un *emporion*²²⁴. Ea a fost întemeiată în zona Capului Dolojman la o dată foarte apropiată de a Histriei²²⁵. A cunoscut o vie activitate de la sfârșitul sec. al VI-lea și începutul sec. al V-lea a. Chr. și a utilizat vârfurile de săgeți cu valoare monetară²²⁶, chiar dacă s-a aflat în zona de circulație a monedelor histriene. În *chora* Histriei au existat încă de timpuriu mai multe așezări (Tariverde, Piatra – „Rățărie”, Corbu de Sus, Vadu, Sinoie – „Zmeica”, Sarinasuf etc.), care aparțineau unui spațiu de interferență etnică și culturală, cu nuclee sigure de populație greacă stabilite în mediul indigen și care reprezentau, totodată, și importante centre comerciale.

²²² VELKOV, DOMARADZKA 1994, p. 1-15; ^{xxx} *Pistiros I. Excavations and Studies* (ed. J. Bouzek, M. Domaradzki, Z. N. Archibald), Praga, 1996; CHANKOVSKI, DOMARADZKA 1999, p. 247-258; SALVIAT 1999, p. 259-273; BRAVO, CHANKOVSKI 1999, p. 275-317; BOŠNAKOV 1999, p. 319-329; PICARD 1999, p. 331-346; DOMARADZKA 1999, p. 347-358; LOUKOPOULOU 1999, p. 359-371; CHANKOVSKI 1999, p. 581-588; DOMARADZKI 2000, p. 29-38; TSETSKHLADZE 2000, p. 233-246.

²²³ Memnon, *FGHist* III B, p. 434 F 13; VULPE 1938, p. 85-86.

²²⁴ ALEXANDRESCU 1990, p. 63.

²²⁵ *Ibidem*, p. 65; MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1992, p. 55-67. O interpretare recentă a informației transmisă de Hecataios din Milet despre *Orgamé polis* la VULPE 1997, p. 187-191; MĂNUCU ADAMEȘTEANU 2001, p. 23.

²²⁶ POENARU BORDEA, OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980, p. 141-150; MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1994, p. 17-24.

Un *emporion* ar putea fi considerat Axiopolis, care reprezintă, după cum aminteam mai sus, singurul punct din afara orașelor litorale care poartă un nume grecesc și în zona căruia s-au descoperit frecvent importuri grecești²²⁷.

V. Pârvan²²⁸ a avansat ipoteza prezenței unei factorii grecești la Barboși (Galați) încă din sec. VI a. Chr., ca o creație histriană. Prezența timpurie grecească este ilustrată de descoperirea unor vase attice cu figuri negre și roșii, a unor piese de metal pe dealul Tirighina (Ghertina)²²⁹, de apariția în puncte apropiate, la Frumușița²³⁰ și Brăilița²³¹ a unor vase grecești pictate, ca și de unele mențiuni în literatura de specialitate privind descoperirile mai vechi de acest tip semnalate în zonă²³². Gh Ștefan, în urma săpăturilor întreprinse pe dealul Tirighina, a amintit de asemenea despre un posibil *emporion* comercial grecesc existent în zonă²³³. Ipoteza se susține și prin poziția deosebită a punctului de la Barboși, unde se afla un vad favorabil trecerii Dunării.

Existența unor astfel de factorii histriene pe Dunăre a mai fost presupusă la Caraorman, începând cu sec. V a. Chr.²³⁴ și la Murighiol²³⁵. Hârșova ar fi reprezentat, după V. Pârvan, o stațiune hellenică sau un *emporion* al comerțului cu vinuri²³⁶. Alte stațiuni comerciale ar mai putea fi presupuse la Troesmis²³⁷ și

²²⁷ Mai sus, n. 82-84. Opinie asemănătoare și la RUSCU 2002, p. 277, care consideră că „existența aici a unui punct de sprijin comercial grecesc pentru comerțul cu barbarii este foarte plauzibilă”.

²²⁸ PÂRVAN 1923, p. 118.

²²⁹ DRAGOMIR 1984, p. 159-167. BUZOIANU 2001, p. 119, are rezerve privind proveniența de la Barboși a tuturor pieselor colecției Al. N. Măcellariu, dar admite posibilitatea ca unele dintre ele să fi fost locat corect.

²³⁰ PETRESCU-DĂMBOVIȚA 1953, p. 497-503; ALEXANDRESCU 1978, cat. 519.

²³¹ ALEXANDRESCU 1978, p. 100, cat. 651; oenochoe produsă probabil la Histria.

²³² DRAGOMIR 1984, p. 158; BUZOIANU 2001, p. 119-120.

²³³ ȘTEFAN 1938, p. 347. Pentru unele descoperiri monetare corespunzătoare perioadei discutate de la Galați vezi POENARU BORDEA 2004, p. 51, nr. 48; p. 57, nr. 4; p. 60, nr. 17; p. 64, nr. 8, cu bibliografia.

²³⁴ PÂRVAN 1925, p. 420-421; SIMION 1971, p. 55-60; BAUMANN 1973-1975/a, p. 43 (factorie pentru facilitarea comerțului pe Dunăre și bază de pescuit); BAUMANN 2005, p. 12 (factorie care prezenta avantajul de a fi ferită de eventualele atacuri ale băștinașilor și excepțională bază de pescuit, care ar fi aparținut Histriei).

²³⁵ Mai sus, n. 15 și 143. Din locuirea getică preromană de la Halmyris provine un fragment de farfurie probabil attică, de la începutul sec. II a. Chr., cu inscripție, în care un nume mai este atestat la Histria, iar celălalt este al comerciantului sau al primului proprietar (SUCEVEANU, ANGELESCU 1988, p. 146-150, 2).

²³⁶ PÂRVAN 1926, p. 256-257 (la reeditarea lucrării, R. Florescu nota că „ideea lui Pârvan rămâne încă la stadiul de ipoteză”). Pentru materialele greco-elenice de la Hârșova, mai sus, n. 95-101.

²³⁷ Mai sus, n. 109-112. Interpretând inscripția BOION de pe o amforă de Rhodos descoperită într-un mormânt ca reprezentând „schimbul unei amfore rhodiene cu vin la prețul sau contra unei vite”, V. Lungu consideră că acesta sugerează practicarea unui comerț bazat pe surplusul de bunuri; de asemenea, „prin varietatea și valoarea sa, materialul arheologic, în ansamblu, anunță o nouă etapă în problema componenței etnice și a caracterizării locuirii de la Aegyssus” (LUNGU 1996, p. 69-70, 75). Se sugerează, astfel, o posibilă prezență a unei comunități grecești în această așezare. „Totodată” - continuă autoarea - „originea și calitatea documentelor avertizează asupra profunzimii impactului

Aegyssus²³⁸, chiar dacă prezența indigenilor în ambele locuri era, foarte probabil, marcantă. În afara punctelor menționate, V. Pârvan a presupus existența unor stațiuni comerciale pe tot brațul Sf. Gheorghe și pe Dunăre în general²³⁹, datorate pătrunderii grecilor în amonte, pe fluviu. Dunărea a reprezentat de fapt, pentru negustorii greci (inclusiv pentru cei histrieni, dar nu numai pentru ei), o prelungire a țărmului vest-pontic, probabil până la „cataracte” (Porțile de Fier). Ea era considerată un adevărat „canal natural pentru trecerea mărfurilor și oamenilor”²⁴⁰.

După cum se cunoaște, Histria a devenit în sec. VI a. Chr. un centru economic și comercial de prim ordin, și chiar de la început ea a luat în exploatare Dunărea. Totodată, ea a creat mai multe *emporia* sau *factorii* atât pe litoralul vest-și nord-pontic, cât și în interiorul continental al Dobrogei, în teritoriul său rural²⁴¹. Un loc aparte îl ocupă așezarea de la Tariverde, situată la o distanță relativ mare de cetate, și căreia i s-au dat mai multe interpretări: așezare băștinașă²⁴², fabrică histriană²⁴³ sau nucleu de populație greacă stabilită în teritoriul rural al cetății, dar în mediul indigen²⁴⁴. Alte așezări cu un caracter oarecum asemănător, considerate mai ales centre agricole, dar și comerciale, sunt numeroase în *chora* Histriei. Începând din sec. VI a. Chr. Histria a ajuns să domine comerțul din regiune, probabil nu numai în zona litorală, ci și pe Dunăre. Dar acest fapt nu a însemnat excluderea sau restrângerea activităților comerciale desfășurate de alte colonii din bazinul pontic sau, poate, de mai departe. Frecvența cu care fluviul este menționat în izvoarele antice arată că el era bine cunoscut negustorilor greci, iar prin ei și istoricilor sau geografilor vremii. De asemenea, bogăția și varietatea produselor grecești sugerează existența unor legături permanente și îndelungate ale lumii grecești (coloniale sau din diferite metropole) cu autohtonii.

Dacă pentru zona vest-pontică, precum și pentru cea dunăreană, către gurile fluviului, izvoarele literare, dar mai ales descoperirile arheologice, sugerează existența unor *emporia* – *factorii comerciale*, considerăm că acestea puteau fi create, de asemenea, și în puncte mai îndepărtate, cum sunt Izvoarele, Satu Nou și Adâncata. În ele puteau trăi grupuri mai mult sau mai puțin numeroase de greci, care desfășurau o activitate comercială specifică unor *emporia* aflate în interiorul lumii barbare, la distanțe apreciabile de lumea greacă. Originea unor astfel de *emporia* este, însă, greu de stabilit. Pentru Adâncata și Izvoarele, care au dat la iveală materiale grecești timpurii, inclusiv vârfuri de săgeți cu valoare monetară și monede histriene într-un număr apreciabil, s-ar putea presupune existența unor

elenic la nivelul comportamentului indigen din așezările amplasate în afara *chorei* coloniilor grecești vest-pontice” (LUNGU 1996, *loc. cit.*).

²³⁸ Mai sus, n. 128-138.

²³⁹ PÂRVAN 1925, p. 420-421.

²⁴⁰ BOARDMAN 1988, p. 321.

²⁴¹ Despre Histria în epoca arhaică și activitatea sa colonizatoare, inclusiv în calitate de întemeietoare de *factorii comerciale*, ALEXANDRESCU 1985, p. 41-54; ALEXANDRESCU 1986, p. 19-32; ALEXANDRESCU 1990, p. 47-101; BUZOIANU 2001, p. 300-304.

²⁴² BERCIU 1965, p. 90 și 94-95.

²⁴³ PREDA 1972, p. 77-78.

²⁴⁴ DIMITRIU 1970, p. 232; BUZOIANU 2001, p. 303.

interese mai puternice ale cunoscutei colonii milesiene. Dar acest lucru nu exclude posibila contribuție și a altor colonii, eventual într-o perioadă mai târzie (Callatis sau Tomis?). Pentru sectorul de sud-vest al Dobrogei, care cuprinde aceste descoperiri, ca și pentru altele semnalate între Durostorum – Ostrov și Aliman, s-a sugerat și o posibilă legătură pe uscat, pe drumul ce venea dinspre Callatis sau dinspre o altă colonie apropiată²⁴⁵. Pentru așezările de la Satu Nou, care evoluează într-o perioadă relativ târzie, când Histria își pierduse în mare măsură rolul principal în zonă, mai probabilă ar fi contribuția Callatidei și a Tomisului, fără însă a fi excluse total colonia milesiană din apropierea gurilor Dunării ori o altă colonie vest – sau nord-pontică. Punctele amintite ar aparține acelei categorii de *emporium* fără un statut politic veritabil, caracteristic așezărilor grecești și fără să corespundă întru-totul sensului pe care izvoarele istorice îl dau, în general, termenului în cauză.

Se poate constata că până acum pentru Dobrogea nu există informații suficiente, obținute prin cercetări de o mai mare amploare, pentru a încerca o definire mai clară a tipurilor de așezări getice și a caracteristicilor acestora. Unele dintre ele pot fi considerate centre politice și economice importante (chiar de tip *dava*), în timp ce pentru cele mai multe nu există decât informații extrem de sumare. Prezența mai activă și îndelungată a grecilor pe litoralul vest și nord-vest pontic, ca și în zona dunăreană, pare să fi imprimat așezărilor autohtone anumite trăsături specifice, încă insuficient cunoscute și a căror înțelegere rămâne un deziderat al cercetărilor viitoare.

ADDENDA*

CATALOGUL DESCOPERIRILOR.

IZVOARELE (com. Lipnița, jud. Constanța).

Cu ocazia unor periegeze întreprinse în mod repetat²⁴⁶ în zona așezării getice, de pe plaja Dunării au fost recuperate mai multe materiale arheologice care se adaugă, într-o anumită măsură, descoperirilor publicate anterior de alți specialiști²⁴⁷.

Zona complexului „in situ”²⁴⁸.

- Fragment de vas de provizii lucrat cu mâna, de mari dimensiuni, cu gura puțin evazată, separată de corp printr-o linie orizontală incizată. Pastă maronie cenușie, cu cioburi pisate și resturi vegetale foarte fine în compoziție, evidențiate la suprafață prin numeroase urme rămase după ardere. Datorită dimensiunilor reduse ale fragmentului, nu se poate

²⁴⁵ POENARU BORDEA 1971, p. 501-502; IRIMIA 1973, p. 65; CONOVICI, MUȘTEANU 1975, p. 548.

* Am considerat-o necesară pentru ilustrarea unor descoperiri menționate în lucrare, acolo unde a fost posibil, cu unele materiale mai reprezentative.

²⁴⁶ Îndeosebi împreună cu regretatul coleg N. Conovici.

²⁴⁷ *Supra*, n. 38-46.

²⁴⁸ Este vorba de locuința cercetată parțial de N. Conovici în anul 1983, în timpul campaniei noastre comune de la Satu Nou. Documentația complexului arheologic și materialul arheologic recuperat sunt inedite. Prezentăm doar câteva exemplare pentru a ilustra această categorie ceramică existentă și la Izvoarele.

preciza dacă avea sau nu apucători sau brâuri alveolate pe corp. Dimensiuni: diametrul gurii circa 28 cm. Inv. 34528/a. Fig. 21/1. Acest tip de vas, numit uneori și „vas pântecos” (TROHANI 2006, vol. II, p. 58) este relativ frecvent în olăria geto-dacă.

Forme apropiate: BUZILĂ 1970, p. 240-241 și fig. 3/8, 10; PREDĂ 1986, p. 83 și pl. III/1; CĂPITANU 1986-1987, p. 107 și fig. 1/1; TROHANI 2006, vol II, p. 58, nr. 118 și pl. 155; SÎRBU 1996, p. 71 și fig. 64/1; 68/1; 71/4; SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005, p. 51-53, 71 și fig. 61/8; IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 18/1, 2 etc.

- Fragment de vas-borcan cu corpul bombat, gura evazată, cu buza teșită oblic spre exterior. Pe umăr prezintă o apucătoare plată, orizontală. Pastă cenușie, cu nuanțe gălbui la exterior, cenușie închisă, cu urme de ardere secundară la interior. Suprafața exterioară fină, bine netezită; cea interioară, corodată. Cioburi pisate și resturi vegetale în compoziție. Inv. 34528/b. Fig. 21/5.

Analogii: BUZILĂ 1970, p. 244 și fig. 14/2; 15/6; CĂPITANU 1986-1987, p. 120-124 și fig. 11/1, 2; URSACHI 1995, p. 159-161 și pl. 62/7; SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005, p. 52, 81 și fig. 75/10 etc.

- Partea superioară a unui borcan lucrat cu mâna, cu corpul puțin bombat, gâtul concav; gura puțin evazată, cu marginea orizontală și îngroșată foarte puțin la exterior. Pe gât prezintă un șir orizontal de alveole rotunde, uniforme. Pe umăr, coborând pe partea superioară a corpului, au fost incizate cu un vârf bont câteva linii arcuite. Exemplarul nu a avut butoni în zona păstrată. Pastă roșie-maronie, arsă excesiv, cu cioburi pisate și nisip (inclusiv cu bobul mare, ici-acolo alburii) în compoziție. Dimensiuni: înălțimea păstrată 12,2 cm; diametrul gurii 15,5 cm. Inv. 34529. Fig. 23/1. Vasele-borcan de tipuri apropiate, ornamentate sub buză sau pe gât cu șiruri de alveole, precum și cu linii incizate, dispuse vertical, oblic sau arcuit, fără a fi prea numeroase, se întâlnesc și în alte stațiuni.

Analogii: Satu Nou (IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 15/7, 9); Pietroasele – „Gruul Dării” (DUPOI, SÎRBU 2001, p. 23 și fig. 72/1; SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005, p. 52 și fig. 3/7; 72/10; 84/9); Bordușani (TROHANI 2006, vol. I, p. 17 și pl. 24/2; 25/3; vol. II, p. 54 și pl. 154 (139; 152) etc.

- Borcan fragmentar lucrat cu mâna cu corpul bitronconic, gâtul puțin concav și fundul plat. Pe diametrul maxim sunt plasați patru butoni cilindrici, în cruce. Începând de sub gât, până spre fund, vasul era ornamentat cu incizii efectuate cu „pieptenele” în registre aproape verticale, succesive, „frânte” unghiular în zona diametrului maxim; în zona butonilor decorul este întrerupt. Registrele decorative se termină inegal și neuniform către fundul vasului. Pastă cărămizie-gălbui, arsă slab, cu cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: înălțimea păstrată, circa 15,5 cm; diametrul fundului, circa 10 cm; diametrul maxim circa 15 cm. Inv. 34530/a. Fig. 22/1. Ornamentul cu „pieptenele” aplicat neorganizat sau în registre dispuse vertical, oblic, curb, în zig-zag, în val

sau orizontal, format din linii scurte sau mai lungi, se întâlnește relativ frecvent pe olăria geto-dacă.

Analogii: Bâta Doamnei (BUZILĂ 1970, p. 239-240 și fig. 7/5, 6, 8; 9/1, 7, 8); Sprâncenata (PREDA 1986, p. 83-87 și pl. III/4; VIII/3; XI/1, 3; XIV/8); Brad (URSACHI 1995, p. 159-161 și pl. 61/1); Răcățau (CĂPITANU 1986-1987, p. 121-125 și fig. 27/1-4); Grădiștea (SÎRBU 1996, p. 71-73 și fig. 19/1; 43/2; 58/2); Satu Nou (IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 131 și fig. 15/6-7); Pietroasele – „Gruul Dării” (DUPOI, SÎRBU 2001, p. 23 și fig. 70/1, 2; 72/1-3, 5); SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005, p. 52 și fig. 81/7); Bordușani (TROHANI 2006, vol. I, p. 14-17, nr. 27, pl. 20; p. 17-18, nr. 3, pl. 25; p. 33, pl. 61/5; vol. II, p. 53-55 și pl. 154/2, 29, 80) etc.

- Fragment de borcan lucrat cu mâna, cu corpul bombat și gâtul aproximativ vertical, foarte puțin concav. Proeminență aproape conică, trasă în sus, lipită pe umărul vasului (inițial erau probabil patru). Pe partea inferioară a gâtului, pe umăr și pe corp, vasul era ornamentat cu incizii efectuate cu „piptenele”, în registre dispuse oblic. Pastă cărămizie-gălbui, arsă slab. Inv. 34530/b. Fig. 22/2.

Analogii: aceleași ca la exemplarul anterior.

- Partea superioară, fragmentară, a unei căni lucrate la roată, cu gura evazată și marginea buzei rotunjită. Toartă lată, cu două caneluri longitudinale, inegale ca lățime, cu partea superioară prinsă sub buză. Pastă cenușie deschisă cu nuanță gălbui; urme de ardere secundară. În apropierea torții prezintă un orificiu, probabil dovada unei încercări de reparare a vasului. Dimensiuni: diametrul gurii 10 cm. Inv. 34527. Fig. 23/2; 25/3.

Analogii: Ocnița (BERCIU 1981, p. 33-34 și pl. 11/2, 3; p. 83 și pl. 63/1 – dar cu toarta supraînălțată); Sprâncenata (PREDA 1986, p. 92-93 și pl. XXX/1; XXXI/2 – cu gura asemănătoare și toarta lipită de buză); Răcățau (CĂPITANU 1987, p. 131 și fig. 48/3, 4); Brad (URSACHI 1995, p. 174-175 și pl. 98/18; 99/4); Poiana (VULPE, TEODOR 2003, p. 81-82 și fig. 174/1, 2, 6); Pietroasele – Gruul Dării” (SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005, p. 54 și fig. 56/11); Bordușani (TROHANI 2006, vol. I, p. 33 și pl. 61/8 – urcioc cu forma gurii și modul de prindere a torții asemănătoare) etc.

*Izvoarele - passim*²⁴⁹.

Ceramică getică.

- Cească fragmentară lucrată cu mâna, cu corpul tronconic, fundul plat și buza cu marginea rotunjită. Toarta masivă, cu secțiunea pătrată, pornește de sub buză și este prinsă cu partea inferioară de fundul vasului. Pastă neagră-maronie, cu cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: înălțimea 10 cm. Inv. 36631. Fig. 25/8.

Ceștile de acest tip (sau cățui) sunt foarte frecvente în toate așezările geto-dace începând, eventual, din a doua jumătate a sec. III a. Chr.²⁵⁰, dar, oricum, sigur din sec. II a. Chr.

²⁴⁹ Materialele au fost recuperate de pe plajă mai ales în anii 1983, 1985, 1987 și 1988 (inclusiv torțile ștampilate).

- Fund de castron sau de strachină lucrat la roată, inelar, cu baza lată. La exterior, pe fundul vasului sunt două incizii late dispuse în cruce, executate în pasta moale. În mijloc – un orificiu, reprezentând, probabil, o încercare de a repara vasul sau de a refolosi doar fragmentul în cauză. Pastă cenușie închisă, cu mică în compoziție. Dimensiuni: diametrul bazei 8,2 cm. Inv. 34534/a. Fig. 21/8.

Asemenea reprezentări simbolice incizate pe corpul sau pe fundul unor vase, în pasta moale, înainte de ardere, sunt relativ frecvente. Analogii: Grădiștea (SÎRBU 1996, p. 74 și fig. 49/1 – ceașcă dacică decorată pe fund tot cu o cruce incizată) etc.

- Fragment de *lekane* lucrată la roată cu buza verticală și marginea rotunjită. Pe umăr prezintă apucători orizontale carenate, cu marginea crestată și un orificiu vertical pentru atârnat. Vasul avea probabil două sau patru asemenea apucători orizontale, perforate. Pastă fină, cenușie închisă la exterior. Dimensiuni: diametrul gurii circa 22 cm. Inv. 34534/b. Fig. 25/9.

Acest tip de vas, de origine greacă, a fost reprodus relativ frecvent în olăria autohtonă, atât în cea timpurie, cât și în cea târzie, în special în zonele extracarpatiche. Dintre subtipurile existente în secolele VI-III a. Chr., în perioada următoare s-au păstrat – cu unele modificări – mai ales cele care grupează vasele cu buza aproape verticală (ca la exemplarul în discuție) sau trasă în interior și cu apucători late, perforate, plasate pe umăr. Deseori vasele de tip *lekane* au pe umăr o bordură proeminentă – probabil pentru a sprijini capacul – din care se lătesc apucătorile sau mânerele. Câteodată, acestea din urmă prezintă caneluri oblice sau nervuri în torsadă.

Analogii: Satu Nou – „Valea lui Voicu” (IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 141 și fig. 23/4-7; alte exemplare inedite, în ambele faze ale așezării); Satu Nou – „Vadu Vacilor” – material inedit); Răcătău (CĂPITANU 1986-1987, p. 134-135 și fig. 53/3 – considerată strachină) etc.

- Castron fragmentar lucrat la roată cu corpul tronconic, gâtul înalt, vertical și umăr proeminent. Buza are marginea îngroșată la exterior, fațetată oblic. Pastă cenușie deschisă, fină. Dimensiuni: diametrul circa 31 cm. Inv. 35237. Fig. 25/7.

Analogii: Sprâncenata (PREDA 1986, p. 94 și fig. XXXVI/3); Răcătău (CĂPITANU 1986-1987, p. 134-136 și fig. 53/4, 8; 54/1, 3, 4 – considerate străchini); Brad (URSACHI 1995, p. 177-178 și pl. 100/1-2, 5; 102/13, 15, 16 – considerate străchini); Poiana (VULPE, TEODOR 2003, p. 80-81 și pl. 211/1, 9, 10); Pietroasa Mică (SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005, p. 56-57 și fig. 83/16; 98/5; Bordușani (TROHANI 2006, vol. II, p. 60-61 și fig. 163/67); Satu Nou – „Valea lui Voicu” (IRIMIA, CONOVICI 1989, p. 139-140 și fig. 20/10; 22/2) etc.

²⁵⁰ URSACHI 1995, p. 163. De altfel, cronologia acestui tip de vas a generat o bogată literatură de specialitate, asupra căreia nu considerăm că este cazul să ne oprim acum.

Ceramică greacă.

Torți de amfore ștampilate.

SINOPE

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară, corodată (3,7 x 2,8 cm).
Inv. 34492. Fig. 24/1.
[ἀστυνόμου]
[Μητρο]δώρου τοῦ [kantharos]
[Ἀρισ]ταγόρου
[. . .]το [. . .]
GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969, p. 206, nr. 503; AVRAM, CONOVICI, POENARU BORDEA 1990, p. 118, *Metrodoros I (Aristagorou)* – grupa a IV-a; ȘELOV 1975, p. 143, nr. 568, pl. VIII; BUZOIANU 1981, p. 148, nr. 68 – grupa a IV-a; CONOVICI 1998, p. 40, 48, *Metrodoros I Aristagorou* (simbol *kantharos*) – la începutul grupei V, subgrupa V a, nr. 97 în lista magistraților sinopeeni; GARLAN 2004, p. 187, nr. 341, subgrupa VI A.

RHODOS

2. Toartă cu ștampilă rectangulară, pe un rând (4 x 1,6 cm). Adâncită, cu literele în relief.
Inv. 34493. Fig. 24/2.
Βρομίου
Fără simbol (*coroană*)
PRIDIK 1917, p. 24, nr. 548-551, întocmai; GRACE 1934, nr. 60; GRACE 1950, nr. 51-53; GRACE 1952, p. 526 (16 exemplare la Delos); GRACE 1961, p. 230, nr. 60, unde încadrează activitatea lui *Bromios* în perioada 180-150 a. Chr.; CANARACHE 1957, nr. 765, cu simbol *coroană*; ȘELOV 1975, nr. 302-304, unde nu exclude ca activitatea acestui producător să fi început încă din perioada complexului de la Pergam; SZTETYLLO 1975, nr. 101; SZTETYLLO 1976, nr. 151-152; LAZAROV 1977, p. 35, nr. 25; IRIMIA 1980, p. 99, nr. 4; FINKIELSZTEJN 2001, p. 129-130 (tabelul 8); p. 146, 155 (tabelul 12. 1.); *Bromios*, cu și fără *coroană* a activat în timpul mai multor eponimi din perioada IV a și IV b; fără simbol în perioada V a; JÖHRENS 2001, p. 415, nr. 182. Amfora în discuție aparține după legendă și forma ștampilei grupei a IV-a.
3. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară fragmentară, din care se păstrează parțial doar numele lunii. Inv. 34494. Fig. 24/4.
.....
Πανά[μου]
După forma torții, amfora se datează în sec. II a. Chr.
4. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară (3,5 x 1,2 cm) aplicată pe partea superioară, corodată complet datorită rulării în apa Dunării.
Inv. 34497. Fig. 22/3.

- După forma torții, amfora aparține perioadei pergamice.
5. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară (3,7 x 1,8 cm) aplicată pe partea superioară, corodată complet din aceeași cauză. Inv. 34496. Fig. 24/5. După forma torții, amfora aparține unui tip datat între circa 180-150 a. Chr.
 6. Toartă cu profil unghiular, neștampilată. Secțiunea torții – circulară-, cu diametrul de 3,4 cm. Fig. 21/3. Sec. II a. Chr. (după profilul torții).

CENTRU NEIDENTIFICAT.

7. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară, fragmentară, pe două rânduri, aplicată pe partea superioară (4 x 2 cm). Pastă cărămizie, cu nisip cu bobul mare în compoziție. Inv. 43495. Fig. 24/3.

ἐπί Πυ ←▲

Θίωνο(ς) ←▲

Scriere retrogradă; *omega* cursiv; *niu* invers.

În bibliografia consultată nu am găsit un tip asemănător.

Alte obiecte ceramice grecești.

- Picior de amforă de Cnidos. Inv. 36632/a. Fig. 21/2.
- Bol attic de mici dimensiuni cu corpul tronconic, bazinul scund și piciorul profilat, de asemenea tronconic; baza piciorului concavă. Umăr unghiular; buza subțiată, cu marginea rotunjită. Pastă de bună calitate, brună. Firnis negru, cu nuanțe metalice, care acoperă vasul în întregime; corodată pe talpa piciorului. Lipsește o parte din corp. Dimensiuni: înălțimea 3,2 cm; diametrul gurii 6 cm; diametrul maxim (în zona umărului) 7 cm; diametrul bazei 3,7 cm. Inv. 33109. Fig. 23/6; 25/2. Analogii: ROTROFF 1997, cat. 1028 și fig. 64; pl. 77: 300-275 a. Chr.
- Fragment de bol non-attic cu corpul tronconic, buza arcuită spre interior, cu marginea rotunjită. Pastă cenușie închisă, de bună calitate, care are, totuși, pori vizibili. Firnis negru mat aplicat pe partea interioară și pe marginea exterioară a buzei, până spre umăr. La interior, sub marginea buzei, prezintă două benzi cenușii închise, mate, orizontale; o altă bandă asemănătoare a fost amplasată spre partea inferioară a bazinului vasului. La exterior, sub zona umărului acoperită cu firnis, vasul are de asemenea suprafața cenușie închisă, nelustruită. Dimensiuni: diametrul maxim aproximativ 20 cm; înălțimea păstrată circa 4,3 cm. Inv. 36632/b. Fig. 23/3. Absența celei mai mari părți din corp și a piciorului nu permit stabilirea precisă a tipului de vas. Aparține grupului de boluri adânci. Analogii: ROTROFF 1997, cat. 1018-1025 și fig. 63, pl. 77: circa 300-86 a. Chr.
- Fragment de bol elenistic cu corpul tronconic, buza puțin arcuită și marginea subțiată. Pastă cărămizie; angobă brună-roșcată, aplicată pe baza exterioară a buzei, până spre umăr și la interior; corodată în mare parte, păstrată mai bine la interior. Sub buză prezintă un orificiu pentru

reparat. Dimensiuni: diametrul maxim aproximat 26 cm; înălțimea păstrată circa 5 cm. Inv. 34536. Fig. 23/4.

Apartține grupului de boluri adânci.

Alte materiale.

- Fusaiolă plată, lucrată cu mâna; pastă cărămizie; ardere oxidantă, completă. Dimensiuni: diametrul 2,9 cm; grosimea 0,9 cm. Inv. 34538. Fig. 21/7.
- Lupă (lingou) de fier²⁵¹ cu baza aproximativ plată și suprafața mai bombată. Conține resturi de cărbuni și de nisip (inclusiv nisip calcaros). Dimensiuni: lungimea 15,3 cm; lățimea 9 cm; grosimea 6,5 cm. Inv. 34541. Fig. 21/4.

ADÂNCATA – punctul Adâncata I (com. Aliman, jud. Constanța)²⁵².

Ceramică getică.

- Fund de vas-borcan lucrat cu mâna; profilat; baza plată. Pastă grosieră cenușie-gălbuie la exterior, neagră (probabil arsă secundar) la interior. Inv. 45171/a.
- Partea inferioară a unui castron lucrat la roată. Fund inelar, profilat. Pastă cenușie, compactă, cu paiete fine de mică. Vasul a fost lustruit atât la exterior, cât și la interior. Dimensiuni: diametrul bazei circa 10 cm. Inv. 45171/b. Fig. 21/9; 25/1.
- Fund de cană (sau oală?) lucrată la roată. Baza inelară, puțin adâncită. Profilul fundului – aproape vertical. Pastă cenușie relativ poroasă, cu paiete fine de mică. Vasul a fost lustruit parțial doar la exterior. Dimensiuni: diametrul bazei 6,8 cm. Inv. 45171/c. Fig. 22/7.

Ceramică greacă.

Torți de amfore ștampilate.

THASOS

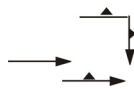
Tipul vechi.

1. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară (3 x 2 cm).

Inv. 45112. Fig. 24/6.

[Ισχύ]τη(ς)/Θασι(·ν)/
crater cu volute

[Ἄμ]φα [v(δρος)]

BON 1957, nr. 202; AVRAM 1996, nr. 167; VII, grupa G, între 342-328 a. Chr.; GARLAN 1999, nr. 845, subgrupa G₂, p. 266-269, între 345 – circa 335 a. Chr. Eponimul – *Amfandros* – are întotdeauna numele abreviat.

²⁵¹ Din zonă au fost recuperate, de altfel, mai multe lupe de fier. Lupe asemănătoare au mai apărut la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu” (ex. în nivelul getic VII; inv. 43540).

²⁵² Prezentăm câteva materiale recuperate cu ocazia unei noi periegeze efectuate în zona sitului Adâncata I la 15 iunie 2007 împreună cu colegii Gh. Papuc și Tr. Cliante, precum și a unei alteia, efectuată cu câteva zile mai înainte, de colegii C. Chera, Gh. Papuc și Z. Covacef.

SINOPE

2. Toartă cu ștampilă dreptunghiulară pe patru rânduri (5 x 2,1 cm), aproape complet corodată, cu excepția simbolului, poziționat în partea stângă; ilizibilă. Inv. 45113. Fig. 24/7.

vas piriform [ἀστυνόμου]

cu o toartă

K

.

Alte materiale ceramice grecești.

- Toartă fragmentară de amforă de Chios cu secțiunea aproximativ ovală. Prezintă pe mijloc o bandă longitudinală pictată cu vopsea roșie-maronie, aplicată peste angoba bej. Pastă maronie-cărămizie. Dimensiuni: înălțimea 8 cm; lățimea 3,5 cm; grosimea 2,4 cm. Inv. 45170. Fig. 22/4; 25/6.

Analogii: LAMBRINO 1938, p. 119, fig. 85; DIMITRIU 1966, p. 47; p. 89-90, nr. 349, 365, pl. 21, în nivelul arhaic; IRIMIA 2006, p. 143-144. Reprezintă unul dintre cele mai timpurii exemplare de amfore grecești de la Adâncata.

- Partea inferioară a unei amfore de tipul Akanthos (?) sau Amphipolis (?)²⁵³. Piciorul are baza cu marginea rotunjită, concavă la mijloc. Pastă cărămizie închisă, compactă. Dimensiuni: înălțimea 10 cm; diametrul bazei 5,8 cm. Inv. 43169/a. Fig. 22/6.

Datare largă între circa 330 a. Chr. și începutul sec. III a. Chr.

- Toartă fragmentară de amfore de Cnidos. Pastă roșie-cărămizie, cu angobă bej. Inv. 43169/b.

- Toartă neștampilată de amforă de tipul Sinope. Inv. 43169/c.

- Toartă fragmentară de amforă de Rhodos, neștampilată, de tipul cu curbura lină. Inv. 45169/d. Fig. 22/5; 25/5.

- Toartă de amforă dintr-un centru nedeterminat. Secțiunea torții, aproape rotundă. Pastă compactă, cu paiete fine și rare de mică; maronie la exterior, cu miezul cenușiu. Dimensiuni: lungimea 14 cm; diametrul 3 cm. Inv. 45169/e. Fig. 22/8; 25/4.

- Fragment de bol attic de mici dimensiuni cu corpul tronconic și bazinul scund. Umăr unghiular, buza subțiată. Pastă de foarte bună calitate roșie-cărămizie. Firnis negru, cu nuanțe metalice, parțial corodat. Lipsesc: cea mai mare parte a corpului, până deasupra piciorului și piciorul. Dimensiuni: diametrul maxim circa 9,2 cm; diametrul gurii circa 7,5 cm. Inv. 45169/f. Fig. 23/7.

Analogii: ROTROFF 1997, cat. 1027-1029 și fig. 64; pl. 77: circa 300-250 a. Chr.

DUNĂRENI – „Muzait” (com. Aliman, jud. Constanța).

²⁵³ Pentru amforele de tipurile amintite vezi RHOMIOPOULOU 1986, p. 479-483 și NIKOLAÏDOU-PATERA 1986, p. 485-490.

- Din zona așezării getice fortificate provine un fragment de strachină recuperat în anul 1978²⁵⁴. Lucrată cu mâna. Corpul bitronconic, buza larg răsfrântă, marginea rotunjită și gâtul aproape vertical, cu umărul rotunjit. Pastă cenușie, cu nuanțe gălbui și nisip în compoziție. Lustruită; corodată mai ales la exterior. Dimensiuni: diametrul maxim circa 36 cm. Inv. 35183. Fig. 23/5.
Aparține unui tip de vas întâlnit frecvent între produsele ceramice locale.

BIBLIOGRAFIE

- ALEXANDRESCU 1974 – P. Alexandrescu, *Însemnări arheologice*, SCIVA, 25 (1974), 2, p. 209-216.
- ALEXANDRESCU 1976 – P. Alexandrescu, *Pour une chronologie des VIe – IVe siècles*, Thraco-Dacica, 1 (1976), p. 117-126.
- ALEXANDRESCU 1978 – P. Alexandrescu, *Histria. IV. La céramique d'époque archaïque et classique (VIIe – IVe s.)*. Avec la collaboration de Suzana Dimitriu et Maria Coja, București-Paris, 1978.
- ALEXANDRESCU 1985 – P. Alexandrescu, *Histria în epoca arhaică (I)*, Pontica 18 (1985), p. 41-53.
- ALEXANDRESCU 1986 – P. Alexandrescu, *Histria în epoca arhaică (II)*, Pontica 19 (1986), p. 19-32.
- ALEXANDRESCU 1990 – P. Alexandrescu, *Histria in archaischer Zeit*, în *Histria*, Konstanz, 1990 (red. P. Alexandrescu, W. Schuller), p. 47-101.
- ANDDROUCH 1995 – S. I. Anddroukh, *Niznedunajskaĵa Skifĵija v VI-načale I v. do n. e.*, Zaporoji'e 1995.
- ARICESCU 1971/a – A. Aricescu, *Noi date despre cetatea de la Hârșova*, Pontica 4 (1971), p. 351-370.
- ARICESCU 1971/b – A. Aricescu, *Noi date cu privire la cimitirele getice din zona Dunării, în Dobrogea*, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964, vol. I. București, 1971, p. 222-232.
- ARICESCU 1975 – A. Aricescu, *Tezaurul de semne de schimb premonetare de la Enisala*, SCN 6 (1975), p. 17-24.
- ARICESCU 1977 – A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977.
- ARNĂUT 1999 – T. Arnăut, *Necropola getică de la Giurgiulești*, în *Studia in honorem Ion Niculiță*, Chișinău, 1999, p. 135-145.
- ARNĂUT 2003-2005 – T. Arnăut, *Râșnițe de tip grecesc din regiunile de la nord și nord-vest de Pontul Euxin (sec. IV a. Chr. – sec. III p. Chr.)*, SCIVA, 54-56 (2003-2005), p. 221-247.
- ARNĂUT, URSU NANIU – T. Arnăut, R. Ursu Naniu, *Vestigii getice din cea de a doua epocă a fierului în interfluviul pruto-nistrean*, Iași, 1996.
- AVRAM 1984 – Al. Avram, *Observații cu privire la autonomiile rurale din Dobrogea romană (secolele I-III e. n.)*, SCIVA 35 (1984), 2, p. 158-169.
- AVRAM 1988-1989 – Al. Avram, *Întinderea teritoriului Histriei în epoca romană în lumina hotărniciei consularului Manius Laberius Maximus. Încercare de reconstituire*, CCDJ 5-7 (1988-1989), p. 189-197.
- AVRAM 1990 – Al. Avram, *Das histrianische Territorium in griechisch-römischer Zeit*, în *Histria*, Konstanz, 1990 (red. P. Alexandrescu, W. Schuller), p. 9-45.

²⁵⁴ De C. Scorpan, care ne-a oferit și informațiile asupra locului descoperirii.

AVRAM 1991 – Al. Avram, *Untersuchungen zur Geschichte des Territoriums von Kallatis in griechischer Zeit*, Dacia NS 35 (1991), p. 103-137.

AVRAM 1996 – Al. Avram, *Histria. Les résultats des fouilles. VIII. Les timbres amphoriques. 1. Thasos*, Bucarest-Paris, 1996.

AVRAM, CONOVICI, POENARU BORDEA 1990 – Al. Avram, N. Conovici, Gh. Poenaru Bordea, *Étude quantitative sur les timbres amphoriques sinopéens de Callatis*, Dacia NS, 34 (1990), p. 111-128.

BABEȘ 1971 – M. Babeș, *Necropola daco-romană de la Enisala*, SCIV 22 (1971), 1, p. 19-45.

BABEȘ 1974 – M. Babeș, *Puncte de vedere relative la o istorie a Daciei preromane*, SCIVA 25 (1974), 2, p. 217-244.

BABEȘ 2001 – M. Babeș, în *Istoria românilor*, vol. I (coordonatori M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe), București, 2001.

BARNEA 1974 – Al. Barnea, *Descoperiri arheologice noi în preajma cetății Dinogetia*, SCIVA 25 (1974), 1, p. 103-114.

BARNEA 1984 – Al. Barnea, *Dinogetia III. Precizări cronologice*, Peuce 9 (1984), p. 339-346.

BARNEA 1996 – Al. Barnea, EAIVR, II (D-L), 1996, p. 57-60 (s. v. *Dinogetia*).

BARNEA et alii 1979 – Al. Barnea, I. Barnea, M. Mărgineanu-Cârstoiu, Gh. Papuc, *Tropaeum Traiani I. Cetatea*, București, 1979.

BARNEA et alii – Al. Barnea (responsabil) et alii, *Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [Tropaeum Traiani]*, Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București, 2000, p. 7-8; 2001, p. 20-24; 2002, p. 21-23; 2003, p. 25-27; 2004, p. 14-21; 2005, p. 15-21; 2006, p. 31-42.

BARNEA 1950 – I. Barnea, *O inscripție de la Aegyssus*, SCIV 1 (1950), 2, p. 175-184.

BARNEA 1969 – I. Barnea, *Dinogetia*, București, 1969.

BARNEA, MITREA, ANGHELESCU 1957 – I. Barnea, B. Mitrea, N. Angheliescu, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, Materiale 4 (1957), p. 155-174.

BARNEA, MITREA 1959 – I. Barnea, B. Mitrea, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum (Isaccea)*, Materiale 5 (1959), p. 461-473.

BAUMANN 1973-1975/a – V. H. Baumann, *Considerații asupra importului de amfore grecești din nordul Dobrogei*, Peuce 4 (1973-1975), p. 29-60.

BAUMANN 1973-1975/b – V. H. Baumann, *Noi mărturii istorice rezultate dintr-un sondaj arheologic*, Peuce 4 (1973-1975), p. 213-232.

BAUMANN 1984 – V. H. Baumann, *Piese sculpturale și epigrafice în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea*, în Peuce 9 (1984), p. 207-234.

BAUMANN 1995 – V. H. Baumann, *Așezări rurale în zona gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I-IV p. Chr.)*, Tulcea, 1995.

BAUMANN 2005 – V. H. Baumann, *Prezența elenilor la Tulcea*, București, 2005.

BĂRBULESCU 2001 – M. Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană (sec. I-III p. Chr.)*, Bibliotheca Tomitana, III, 2001.

BERCIU 1957 – D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavodă (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos*, Materiale 4 (1957), p. 281-317.

BERCIU 1965 – D. Berciu, în D. M. Pippidi, D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, București, 1965.

BERCIU 1981 – D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981.

BOBČEVA 1975 – L. Bobčeva, *Trakijski nekropol pri selata Krăgulevo i Černa, Tolbuhinski okrăg*, Izvestija-Varna 11 (26), 1975, p. 119-127.

BOARDMAN 1988 – J. Boardman, *Grecii de peste mări*, București, 1988.

BON 1957 – A. M. și A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos. Études thasiennes IV*, Paris, 1957.

- BOŠNAKOV 1999 – K. Bošnjakov, *Identification archéologique et historique de l'emporion de Pistiros en Thrace*, BCH 123 (1999), 1, p. 319-329.
- BOROFFKA, TROHANI 2003 – R. Boroffka, G. Trohani, *Necropola getică de la Canlia, com. Lipnița, jud. Constanța*, Cercetări arheologice 12 (2003), p. 139-199.
- BOUNEGRU 1983 – O. Bounegru, *Considerații asupra negustorilor din Dobrogea secolelor I-III e. n.*, St Cl 21 (1983), p. 59-65.
- BOUNEGRU 2003 – O. Bounegru, *Economie și societate în spațiul ponto-egean (sec. II a. C.- III p. C.)*, Iași, 2003.
- BOUNEGRU, HAȘOTTI, MURAT 1983 – O. Bounegru, P. Hașotti, A. Murat, *Așezarea daco-romană de la Hârșova și unele aspecte ale romanizării în Dobrogea*, SCIVA 40 (1989), 3, p. 273-294.
- BRAVO, CHANKOWSKI 1999 – B. Bravo, A. S. Chankowski, *Cités et emporia dans le commerce avec les barbares, à la lumière du document dit à tort „inscription de Pistiros”*, BCH 123 (1999), 1, p. 275-317.
- BRESSON 1993 – A. Bresson, *Les cités grecques et leurs emporia*, în *L'emporion*, Paris, 1993, p. 163-226.
- BUJOR 1956 – Exp. Bujor, *Contribuție la cunoașterea populației geto-dace din nord-estul Dobrogei*, SCIV 7 (1956), 3-4, p. 243-259.
- BUJOR 1957 – Exp. Bujor, *Începuturile formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos*, Materiale 4 (1957), p. 325-330.
- BUJOR 1958 – Exp. Bujor, *O geto-dakijskoi kul'ture v Murighiole*, Dacia NS 2 (1958), p. 125-142.
- BUJOR, SIMION 1961 – Exp. Bujor, G. Simion, *Săpăturile de salvare din cimitirul roman de la Isaccea (r. Tulcea, reg. Constanța)*, Materiale 7 (1961), p. 391-399.
- BUZILĂ 1970 – A. Buzilă, *Despre ceramica daco-getică lucrată cu mâna de la Bâta Doamnei, Piatra Neamț*, MemAntiq. 2 (1970), p. 237-250.
- BUZOIANU 1981 – L. Buzoianu, *Considerații asupra ștampilelor sinopeene de la Edificiul roman cu mozaic, Pontica 14* (1981), p. 133-151.
- BUZOIANU 2001 – L. Buzoianu, *Civilizația greacă în zona vest-pontică și impactul ei asupra lumii autohtone (sec. VII-IV a. Chr.)*, Constanța 2001.
- CANARACHE 1940 – V. Canarache, *Un important tezaur de drahme și oboli din Histria*, CNA 15 (1940), nr. 117-118, p. 230-232.
- CANARACHE 1957 – V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.
- CASSEVITZ 1993 – M. Cassewitz, *Emporion: emplois classiques et histoire du mot*, în *L'emporion* (text réunis par A. Bresson et P. Rouillard), Paris 1993, p. 9-22.
- CĂPITANU 1986-1987 – V. Căpitanu, *Ceramica geto-dacică de la Răcătău*, Carpica 18-19 (1986-1987), p. 103-213.
- CHANKOVSKI 1999 – V. Chankovski, *Pistiros (Bulgarie)*, BCH 123 (1999), 2, p. 581-588.
- CHANKOVSKI, DOMARADZKA 1999 – V. Chankovski, L. Domaradzka, *Réédition de l'inscription de Pistiros et problèmes d'interprétation*, BCH 123 (1999), 1, p. 247-258.
- CHIRIAC, ICONOMU 2005 – C. Chiriac, C. Iconomu, *Descoperiri arheologice din zona așezării getice de la Floriile (jud. Constanța)*, ArhMold 28 (2005), p. 209-217.
- CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, I-XVII, 1863 sqq.; vol. III, 1873-1902.
- COJA 1968 – M. Coja, *La céramique grise d'Histria à l'époque grecque*, Dacia NS 12 (1968), p. 305-330.
- COJOCARU 2005-2006 – V. Cojocaru, *Despre așa-numitul „protectorat” scitic asupra orașelor grecești nord-vest pontice*, Peuce 3-4 (2005-2006), p. 109-120.
- COMȘA 1953 – E. Comșa, *Contribuții la harta arheologică a Dobrogei de nord-vest*, SCIV 4 (1953), 3-4, p. 747-757.

COMȘA 1979 – E. Comșa, *Unele date cu privire la așezarea getică de la sfârșitul primei epoci a fierului, de la Poarta Albă, Pontica 12 (1979), p. 189-192.*

CONOVICI 1979 – N. Conovici, *Contribuții numismatice privind legăturile Histriei cu Țeții de la Dunăre în secolele VI-II î. e. n., SCIVA 30 (1979), 1, p. 87-94.*

CONOVICI 1980 – N. Conovici, *Les relations entre les Gètes des deux rives du Bas-Danube à la lumière des données archéologiques et numismatiques (IVe – IIe siècles av. n. è.), Actes du IIe Congrès International de Thracologie, Bucarest 1976 (1980), II, p. 43-54.*

CONOVICI 1992 – N. Conovici, *Noi date arheologice privind începuturile culturii Poienești-Lukaševka și prezența bastarnilor în Dobrogea, SCIVA 43 (1992), 1, p. 3-13.*

CONOVICI 1998 – N. Conovici, *Histria. Les résultats des fouilles. VIII. Les timbres sinopéens. 2. Sinope, Bucarest-Paris, 1998.*

CONOVICI 2000 – N. Conovici, *Satu Nou – „Valea lui Voicu”, centre politique et commercial gète sur la Danube, în vol. Pistiros et Thasos, Structures économiques dans la Péninsule Balcanique aux VIIe – IIe siècles avant J.-C. (textes réunis par M. Domaradzki), Opole, 2000, p. 70-77.*

CONOVICI, GANCIU, IRIMIA 2004 – N. Conovici, A. Ganciu, M. Irimia, *Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța. Puncte: Valea lui Voicu, Vadu Vacilor, Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2003, A 38- a sesiune națională de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca, 26-29 mai 2004, CIMEC (2004), p. 290-292.*

CONOVICI, IRIMIA 1991 – N. Conovici, M. Irimia, *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constantza), Dacia NS 35 (1991), p. 139-175.*

CONOVICI, IRIMIA 1999 – N. Conovici, M. Irimia, *Sistemul defensiv al davei getice de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”, în Studia in honorem Ion Niculiță, Chișinău, 1999, p. 196-211.*

CONOVICI, IRIMIA mss. – N. Conovici, M. Irimia, *Timbres, dipinti et sgraffiti amphoriques découverts à Satu Nou – Valea lui Voicu entre 1990 et 2000.*

CONOVICI, MUȘEȚEANU 1975 – N. Conovici, Cr. Mușețeanu, *Câteva torți de amfore ștampilate elenistice din județul Ialomița și sud-vestul Dobrogei, SCIVA 26 (1975), 4, p. 541-550.*

DAVID 2004 – D.-C. David, *Forme de locuire și locuri de cult în Dacia (sec. II a. Chr. – I p. Chr.), teză de doctorat, Universitatea din București, 2004 (mss.).*

DIACONU 1971 – P. Diaconu, *În căutarea Dafnei, Pontica 4 (1971), p. 311-318.*

DIMITRIU 1966 – S. Dimitriu, *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății în epoca arhaică. Săpături 1955-1960, în Histria II (ed. Em. Condurachi), București, 1966, p. 19-131.*

DIMITRIU 1970 – S. Dimitriu, *Fizionomia cartierului de locuințe extra-muros de la Histria în perioada arhaică, SCIV 21 (1970), 2, p. 225-234.*

DOMARADZKA 1999 – L. Domaradzka, *Monuments épigraphiques de Pistiros, BCH 123 (1999), 1, p. 347-358.*

DOMARADZKI 2000 – M. Domaradzki, *Problèmes des emporia en Thrace, în Pistiros et Thasos, Opole 2000, p. 29-38.*

DORUȚIU-BOILĂ 1964 – Em. Doruțiu-Boilă, *Precizări topografice despre unele inscripții dobrogene, SCIV 15 (1964), 1, p. 131-136.*

DORUȚIU-BOILĂ 1980 – Em. Doruțiu-Boilă, *Zur Romanisierung der thrakisch-getischen Bevölkerung der Dobrudscha im 1. bis 3. Jh. u. Z. Eine epigraphische Untersuchung, Actes du IIe Congrès International de Thracologie, Bucarest 1976 (1980), II, p. 281-288.*

DRAGOMIR 1984 – I. T. Dragomir, *Vestigii milenare inedite din patrimoniul Muzeului județean de istorie Galați – colecția dr. Alexandru Nestor Măcellariu, Peuce 9 (1984), p. 157-185.*

DREMSIZOVA 1955 – Cv. Dremisizova, *Nadgrobnii mogili pri selo Jankovo, Izvestija-Sofia 19 (1955), p. 61-83.*

DREMSIZOVA 1962 – Cv. Dremisizova, *Mogilnijat necropol pri s. Braničevo (Kolarovgradsko), Izvestija-Sofia 25 (1962), p. 165-185.*

DREMSIZOVA-NELCINOVA 1965 – Cv. Dremisizova-Nelcinova, *Mogilen necropoli pri s. Drumevo, Kolarovgradsko, Arheologija-Sofia 7 (1965), p. 54-65.*

- DREMSIZOVA-NELCINOVA 1966 – Cv. Dremiszova-Nelcinova, *Trakijski necropol v. s. Kiulevča Šumensko*, Arheologija-Sofia 8 (1966), 4.
- DREMSIZOVA-NELCINOVA 1970 – Cv. Dremiszova-Nelcinova, *Trakijski mogilen pogrebenija kraj s. Kaolman, Šumenski okrug*, Izvestija-Sofia 32 (1970), p. 207-229.
- DUPOI, SÎRBU 2001 – V. Dupoi, V. Sîrbu, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasele – „Gruia Dării”, județul Buzău (I)*, Buzău, 2001.
- EAIVR – *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României* (coordonator științific C. Preda), București, vol. I (A-C), 1994; vol II (D-L), 1996; vol. III (M-Q), 2000.
- ÉTIENNE 1993 – R. Étienne, *L'emporion chez Strabon*, în *L'emporion*, Paris, 1993, p. 23-34.
- FINKIELSZTEJN 2001 – G. Finkielsztein, *Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens, de 270 à 108 av. J. C. environ*, BAR International Series 990, 2001.
- FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958 – Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, I, București, 1958.
- GARLAN 1999 – Y. Garlan, *Les timbres amphoriques de Thasos. I. Timbres protothasiens et thasiens anciens*, Études Thasiennes, XVIII, Paris, 1999.
- GARLAN 2004 – Y. Garlan (avec la collaboration de Hikmet Kara), *Les timbres céramiques sinopéens sur amphores et sur tuiles trouvés à Sinope. Présentation et catalogue*, Paris, 2004.
- GATTORNO 1942 – L. Gattorno, *Cu privire la drahmele istriene inedite din tezaurul de lângă Siliștra (1930)*, CNA 16 (1942), nr. 121-122, p. 60-63.
- GEORGIEVA, BĂCVAROV 1994 – R. Georgieva, I. Băcvarov, *Trakijski necropol pri selo Professor Iširkovo, Silistrensko*, 1994.
- GLODARIU 2001 – I. Glodariu, în *Istoria românilor*, vol. I (coordonatori M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe), București, 2001.
- GOSTAR 1969 – N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969.
- GRACE 1934 – V. Grace, *Stamped Amphora Handles found in 1931-1932*, Hesperia 3 (1934), p. 197-310.
- GRACE 1950 – V. Grace, *The Stamped Amphora Handles*, H. Goldman ed., *Tharsus I, Excavations at Gözlü Kule*, Princeton (1950), p. 135-148.
- GRACE 1961 – V. Grace, *Amphoras and the Ancient Wine Trade. Excavations of the Athenian Agora*, Princeton, 1961.
- GRAMATOPOL, POENARU BORDEA 1969 – M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amphora Stamps from Callatis and South Dobroudja*, Dacia NS 13 (1969), p. 127-282.
- HAȘOTTI, MIHAIL 1983 – P. Hașotti, E. Mihail, *Cercetări periegetice între localitățile Izvoru Mare și Cochirleni*, Pontica 16 (1983), p. 285-294.
- ^{xxx} Histria, Konstanz 1990 – ^{xxx} Histria. *Eine Griechenstandt an der rumänischen Schwarzmeerküste* (red. P. Alexandrescu, W. Schuller), Konstanz, 1990.
- ILIESCU 1974 – O. Iliescu, *Cu privire la tezaurul de denari romani din timpul republicii găsit în 1909 la Murighiol (jud. Tulcea)*, Pontica 7 (1974), p. 205-211.
- IONESCU 1970 – N. C. Ionescu, *Câteva toarte de amforă ștampilate descoperite în apropierea Troesmisului*, Pontica 3 (1971), p. 361-363.
- IRIMIA 1973 – M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I î. e. n.)*, Pontica 6 (1973), p. 7-71.
- IRIMIA 1974/a – M. Irimia, *Cercetările arheologice de la Rasova – Malul Roșu. Raport preliminar (Cu privire specială asupra Hallstatt-ului în Dobrogea)*, Pontica 7 (1974), p. 75-137.
- IRIMIA 1974/b – M. Irimia, *Probleme de cercetare, de conservare și valorificare muzeistică a monumentelor arheologice de pe traseul sistemului de navigație Dunăre – Marea Neagră*, 1974, (mss).
- IRIMIA 1975 – M. Irimia, *Observații privind arheologia secolelor VII-V î. e. n. în Dobrogea*, Pontica 8 (1975), p. 89-114.

IRIMIA 1980 – M. Irimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica 13 (1980), p. 66-118.

IRIMIA 1981 – M. Irimia, *Observații preliminare privind așezarea antică de la Gura Canliei*, Pontica 14 (1981), p. 47-131.

IRIMIA 1983 – M. Irimia, *Date noi privind necropolele din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica 16 (1983), p. 69-148.

IRIMIA 1988 – M. Irimia, *Unele considerații privind sfârșitul Latène-ului geto-dacic și continuitatea civilizației autohtone în Dobrogea*, SCIVA 39 (1988), 1, p. 33-44.

IRIMIA 1991 – M. Irimia, *Noi mărturii arheologice privind a doua epocă a fierului în Dobrogea*, Pontica 24 (1991), p. 97-121.

IRIMIA 2000 – M. Irimia, *Outils de fer du site gète fortifié d'Adâncata (commune d'Aliman, dép. de Constantza), în Civilisation grecque et cultures antiques périphériques, Hommage à Petre Alexandrescu à son 70 anniversaire (édité par Al. Avram et M. Babeș)*, Bucarest 2000, p. 102-112.

IRIMIA 2004/a – M. Irimia, *Unelte agricole de corn din epoca bronzului descoperite în Dobrogea*, MemAntiq 23 (2004), p. 295-302.

IRIMIA 2004/b – M. Irimia, *Die getische Befestigung von Adâncata (Gem. Aliman, Kr. Constanța) und einige Fragen über die Beziehungen zwischen der autochtonen Zivilisation und der griechisch-hellenistischen Welt, în Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, Deva 2004, p. 177-192.

IRIMIA 2004-2005 – M. Irimia, *Descoperiri getice în zona Adâncata (com. Aliman, jud. Constanța)*, Pontica 37-38 (2004-2005), p. 319-384.

IRIMIA 2006/a – M. Irimia, *Bols à décor en relief du Sud-Ouest de la Dobroudja*, Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes (= ZAKS) 10, Pontos Euxeinus. Beiträge zur Archäologie und Geschichte des antiken Schwarzmeer - und Balkanraumes, Manfred Oppermann zum 65. Geburtstag, Lagenweissbach 2006, p. 69-79.

IRIMIA 2006/b – M. Irimia, *noi descoperiri getice și grecești din Dobrogea și din stânga Dunării*, Pontica 39 (2006), p. 123-168.

IRIMIA 2006/c – M. Irimia, *Überlegungen über das Hinterland von Tomis in hellenistischer Zeit*, Historia Antiqua Galatiensis I, Historia Diversitas, Festschrift für Vladimir Iliescu zum 80. Geburtstag (Herausgegeben von Vasile Lica), Galați, 2006, p. 51-74.

IRIMIA, CONOVICI 1989 – M. Irimia, N. Conovici, *Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu” (com. Oltina, jud. Constanța). Raport preliminar*, Thraco-Dacica 10 (1989), p. 115-154.

IRIMIA, CONOVICI 1990 – M. Irimia, N. Conovici, *Săpăturile arheologice în așezarea getică fortificată de la Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța – campania 1989*, Pontica 23 (1990), p. 81-96.

IRIMIA, CONOVICI 1993 – M. Irimia, N. Conovici, *Descoperiri hallstattiene în zona davei getice de la Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța)*, Pontica 26 (1993), p. 51-114.

IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006 – M. Irimia, A. Ganciu, C. Dobrinescu, *Satu Nou, com. Oltina, jud. Constanța. Punct: Vadu Vacilor*, Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2005, A 40-a sesiune națională de rapoarte arheologice, Constanța, 31 mai – 3 iunie 2006, CIMEC (2006), p. 311-314.

ISM – *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine: I (Histria și împrejurimile; D. M. Pippidi)*, București, 1983; II (*Tomis și teritoriul său; I. Stoian, indici de Al. Suceveanu*), 1987; III (*Callatis et son territoire; Al. Avram*), Bucarest-Paris, 1989; V (*Capidava – Troesmis – Noviodunum; Em. Doruțiu-Boilă*), 1980.

JÖHRENS 2001 – G. Jöhrens, *Amphorenstempel hellenistischer Zeit aus Tanais*, Eurasia Antiqua 7 (2001), p. 367-479.

JUGĂNARU, AILINCĂI 2003 – G. Jugănar, S. Ailincăi, *Noi date referitoare la sistemul de fortificare al așezării hallstattiene de la Babadag (jud. Tulcea)*, Peuce 1 (14), 2003, p. 51-62.

- LAMBRINO 1938 – M. Lambrino, *Les vases archaïques d’Histria*, București, 1938.
- LOUKOPOULOU 1999 – L. Loukopoulou, *Sur le statut et l’importance de l’emporion de Pistiros*, BCH 123 (1999), 1, p. 359-371.
- LUNGU 1990/a – V. Lungu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Ghiolul Pietrei, comuna Independența (Murighiol), jud. Tulcea*, Peuce 10 (1990), p. 63-68.
- LUNGU 1990/b – V. Lungu, *Nouvelles données concernant la chronologie des amphores rhodiennes de la fin du IIIe s. au début du IIe s. av. J. C.*, Dacia NS 34 (1990), p. 209-217.
- LUNGU 1993 – V. Lungu, *Pur une chronologie de la céramique attique du nord de la Dobroudja (IVe – IIIe siècles av. J.-Chr.)*, Pontica 26 (1993), p. 159-190.
- LUNGU 1994 – V. Lungu, *Amfore ștampilate din nordul Dobrogei*, Pontica 27 (1994), p. 133-155.
- LUNGU 1996 – V. Lungu, *Aegysus – documentare arheologică preromană*, Peuce 12 (1996), p. 47-101.
- LUNGU, MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1995 – V. Lungu, Gh. Mănuclu Adameșteanu, *Săpături arheologice de salvare pe teritoriul comunei Sarichioi (jud. Tulcea)*, Peuce 11 (1995), p. 339-362.
- MARCU 1998 – M. Marcu, *Emporia în bazinul Pontului Euxin în epoca greacă*, SCIVA 49 (1998), 1, p. 39-60.
- MĂNDESCU 2005 – D. Măndescu, *Considérations sur la cronologie relative et absolue de la nécropole Gête de Professeur Ichirkovo, région Silistra (Bulgarie du nord-est)*, CCDJ 22 (2005) (In honorem Silvia Marinescu-Bîlcu), p. 429-440.
- MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1984 – M. Mănuclu Adameșteanu, *Tezaurul de semne premonetare în formă de vârf de săgeată de la Vișina (com. Jurilovca, jud. Tulcea)*, SCN 8 (1984), p. 17-24.
- MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1992 – M. Mănuclu Adameșteanu, ... *Orgamé polis...*, Pontica 25 (1992), p. 55-67.
- MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1993 – M. Mănuclu Adameșteanu, Gh. Mănuclu Adameșteanu, *Așezarea de la Vișina, jud. Tulcea*, Materiale, A 17 sesiune anuală de rapoarte, partea I, Ploiești 1983, București, 1993, p. 205-216.
- MĂNUCU ADAMEȘTEANU 1996 – M. Mănuclu Adameșteanu, Gh. Mănuclu Adameșteanu, *Contribuții la topografia antică a Dobrogei*, Peuce 12 (1996), p. 103-112.
- MĂNUCU ADAMEȘTEANU 2001 – M. Mănuclu Adameșteanu, *Orgamé/Argamum*, Tulcea, 2001.
- MIRČEV 1963 – M. Mirčev, *Trakijski mogilen necropol pri s. Prof. Zlatarski*, Izvestija-Varna, 14 (1963), p. 1-13.
- MITREA 1959 – B. Mitrea, *Descoperiri recente de monede antice pe teritoriul R.P.R.*, SCIV 10 (1959), 1, p. 155-158.
- MITREA 1965 – B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în R.S. România*, SCIV 16 (1965), 3, p. 605-618.
- MITREA 1984 – B. Mitrea, *Etape cronologice în relațiile Histriei cu geto-dacii pe baza monedelor*, Thraco-Dacica 5 (1984), p. 111-122.
- MOISIL 1913 – C. Moisil, BSNR 10 (1913), p. 63, nr. 23.
- MOISIL 1943 – C. Moisil, *Tetradrahmele orașului Thasos și ale regiunii Macedonia Prima*, CNA 17 (1943), nr. 127-128, p. 149-165.
- MOISIL 1950 – C. Moisil, *Buletin științific* 2 (1950), 2-4, p. 1-13.
- MORINTZ 1964 – S. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, Dacia NS 8 (1964), p. 101-118.
- MORINTZ 1986 – S. Morintz, *Săpăturile de la Babadag 1973-1974, 1977-1981*, Materiale, Vaslui (1982), 1986, p. 58-64.
- MORINTZ 1987 – S. Morintz, *Noi date și probleme privind perioada Hallstattului timpuriu în zona istro-pontică (cercetările de la Babadag)*, Thraco-Dacica 8 (1987), p. 39-71.

MORINTZ, JUGĂNARU 1995 – S. Morintz, G. Jugănar, *Raport privind săpăturile arheologice efectuate în sectorul V al așezării hallstattiene de la Babadag (1991-1992)*, Peuce 11 (1995), p. 177-211.

MORINTZ, ȘERBĂNESCU 1974 – S. Morintz, D. Șerbănescu, *Cercetări arheologice la Hârșova și împrejurimi*, SCIVA 25 (1974), 1, p. 47-70.

NICULIȚĂ 1987 – I. T. Niculiță, *Severnye frakijey VI-V v. v. do n. e.*, Kișinev, 1987.

NIKOLAÏDOU-PATERA 1986 – M. Nikolaïdou-Patera, *Un nouveau centre de production d'amphores timbrées en Macédoine*, BCH Suppl. 13 (1986), p. 485-490.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1978 – E. Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale circulației monedei grecești în Dobrogea de nord (sec. VI î. e. n. – I e. n.)*, Pontica 11 (1978), p. 59-87.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980 – I. Oberländer-Târnoveanu, *Stațiuni antice pe raza comunei Mahmudia (jud. Tulcea)*, Peuce 8 (1980), p. 35-76.

OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1977-1978 – I. Oberländer-Târnoveanu, E. Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale civilizației geto-dacice din Dobrogea în lumina cercetărilor din așezarea de la Sarichioi (sec. IV-II î. e. n.)*, Peuce 8 (1977-1978), p. 77-142.

OCHEȘEANU 1988-1989 – R. Ocheșeanu, *Un tezaur de denari din vremea Flavilor descoperit la Adamclisi*, Pontica 21-22 (1988-1989), p. 91-97.

OPAIȚ 1977 – A. Opaîț, *Aegyssus '76 – Raport preliminar*, Pontica 10 (1977), p. 307-311.

OPAIȚ 1981 – A. Opaîț, *O nouă unitate militară atestată la Aegyssus*, SCIVA 32 (1981), 2, p. 297-298.

OPAIȚ 1987 – A. Opaîț, *Un dépôt d'amphores découvert à Aegyssus*, Dacia NS 31 (1987), p. 145-155.

OPAIȚ 1991 – A. Opaîț, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol). Secolele V î. e. n. – VII e. n.*, Peuce 10 (1991), p. 133-182.

PAPASIMA 2006 – T. Papasima, *Cercetările arheologice de la Chirmogeni*, Pontica 39 (2006), p. 321-333.

PAPUC, PAȘCA 2002 – Gh. Papuc, C. Pașca, *Castelu, com. Castelu, jud. Constanța. Punct: Traseu gazoduct, km 124,5-125*, *Cronica cercetărilor arheologice din România*, CIMEC, București (2002), p. 90-91.

PARASCHIV, IACOB 2003 – D. Paraschiv, M. Iacob, *Archaeological land survey of Pecineaga and Ostrov areas (Tulcea county) – Dobroudja*, Strabon, 1, 2003, 1, p. 25-27.

PÂRVAN 1913 – V. Pârvan, *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, AARMSI, seria II, tom 35, 1912-1913, București, 1913, p. 467-550.

PÂRVAN 1923 – V. Pârvan, *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*, BSH 10 (1923), p. 23-47.

PÂRVAN 1925 – V. Pârvan, *Un aes grave olbien à Salsovia*, Dacia 2 (1925), p. 420-421.

PÂRVAN 1926 – V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926.

PÂRVAN 1974 – V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării²*, București, 1974.

PETRESCU-DÂMBOVIȚA 1953 – M. Petrescu-Dâmbovița, *Descoperirea arheologică de la Frumușița (r. Galați)*, SCS – Iași, 4 (1953), 1-4, p. 497-503.

PICARD 1999 – O. Picard, *Le commerce de l'argent dans la charte de Pistiros*, BCH 123 (1999), p. 331-346.

^{xxx} PISTIROS ET THASOS, Opole 2000 – ^{xxx} *Pistiros et Thasos. Structures économiques dans la Péninsule Balkanique aux VIIe – IIe siècles av. J. C.* (textes réunis par M. Domaradzki), Opole, 2000.

PIPPIDI 1967 – D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României²*, București, 1967.

POENARU BORDEA 1971 – Gh. Poenaru Bordea, *Însemnări privind amforele ștampilate*, SCIV 22 (1971), 3, p. 501-502.

POENARU BORDEA 2004 – Gh. Poenaru Bordea, *La diffusion des monnaies d'Istros, Callatis et Tomi du VIe au Ier siècle av. J.-C. dans leurs territoires, zones d'influence et ailleurs*, în

Presenza e funzioni della moneta nelle chorai delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero, Roma, 2004, p. 27-70.

POENARU BORDEA, MITREA 1989 – Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie – 1988 (XXXII)*, Dacia NS 33 (1989), p. 259-266.

POENARU BORDEA, OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU 1980 – Gh. Poenaru Bordea, E. Oberländer-Târnoveanu, *Contributions à l'étude des monnaies-pointes de flèche à la lumière des trésors de Jurilovca, dép. de Tulcea*, Actes du IIe Congrès International de Thracologie, Bucarest, 1976 (1980), II, p. 141-150.

POLONIC 1935 – P. Polonic, *Cetățile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea) până la gurile ei*, Natura, 7, 15 iulie 1935, anul 24, p. 18-26.

POPEEA 1967 – Al. Popeea, *Câteva toarte de amfore ștampilate descoperite la Medgidia*, SCIV 18 (1967), 3, p. 509-512.

POPESCU 1966 – D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în 1965*, SCIV 17 (1966), 4, p. 709-725.

PEDA 1972 – C. Preda, *Tariverde – așezare băștinașă sau factorie histriană?*, Pontica 5 (1972), p. 77-88.

PEDA 1986 – C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, București, 1986.

PEDA 1998 – C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.

PRIDIK 1917 – E. M. Pridik, *Inventarnâi katalog kleim na amfornâh rucikah i gorlâskah i na čerepiâh Ermitajnogo sobranija*, Petrograd, 1917.

RADA et alii – M. Rada, N. Ciochină, Gh. Corcodel, M. Iuga, *Așezări antice dobrogene identificate cu ajutorul fotografiilor aeriene*, Thraco-Dacica 9 (1988), p. 197-205.

RĂDULESCU 1968 – A. Rădulescu, *Un miliar de la Decius la Rasova*, RevMuz, (1969), 4, p. 349-353.

RĂDULESCU, BĂRBULESCU, BUZOIANU, GEORGESCU 2001-2002 (2002) – A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Georgescu, *Albești (département de Constantza), site fortifié greco-indigène*, Talanta 32-33 (2001-2002 (2002)), p. 189-206.

RHOMIOPOULOU 1986 – C. Rhomiopoulou, *Amphores de la nécropole d'Acanthe*, BCH Suppl. 13 (1986), p. 479-483.

ROTROFF 1997 – S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material*, The Athenian Agora 29, Princeton, New Jersey, 1997.

RUSCU 2002 – L. Ruscu, *Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Cluj-Napoca, 2002.

SALVIAT 1999 – F. Salviat, *Le roi Kersobleptes, Maronée, Apollonia, Thasos, Pistiros et l'histoire d'Herodote*, BCH 123 (1999), 1, p. 259-273.

SANIE 1981 – S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î. e. n. – III e. n.)*, Iași, 1981.

SCORPAN 1973 – C. Scorpan, *Săpăturile arheologice de la Sacidava (1960-1972)*, Pontica 6 (1973), p. 267-331.

SCORPAN 1980 – C. Scorpan, *Limes Scythiae*, BAR, International Series 88, 1980.

SIMION 1971/a – G. Simion, *Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei în lumina descoperirilor de la Enisala*, Peuce 2 (1971), p. 63-129.

SIMION 1971 b – G. Simion, *Descoperiri arheologice pe grindurile din Delta Dunării*, Peuce 2 (1971), p. 47-61.

SIMION 1976 – G. Simion, *Les Gètes de la Dobroudja septentrionale du VIe au Ier siècle av. n. è.*, Thraco-Dacica 1 (1976), p. 143-163.

SIMION 1977 – G. Simion, *Cetatea geto-dacă de la Beștepe (com. Mahmudia, jud. Tulcea)*, Peuce 6 (1977), p. 31-48.

SIMION 1989 – G. Simion, *Geneza civilizației geto-dace. Sec. VI-V î. e. n.*, Symposia Thracologica 7, Tulcea, 1989, p. 213-223.

SIMION 1992 – G. Simion, *Geții și sciții dinspre gurile Dunării*, Carpica 23/1 (1982), p. 95-105.

SIMION 1995 – G. Simion, *O nouă necropolă getică la Murighiol, jud. Tulcea*, Peuce 11 (1995), p. 265-301.

SIMION 2003 – G. Simion, *Culturi antice în zona Gurilor Dunării*, Tulcea, 2003.

SIMION, LĂZURCĂ 1980 – G. Simion, El. Lăzurcă, *Așezarea hallstattiană de la Beidaud – Tulcea*, Peuce 8 (1980), p. 37-54.

SÎRBU 1986 – V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiștea, județul Brăila*, I, Brăila, 1996.

SÎRBU, OPREA 1995 – V. Sîrbu, V. Oprea, *Așezarea getică din zona Pietroiu-Gâldău, jud. Călărași* (I), CCDJ 13-14 (1995), p. 123-146.

SÎRBU, OPREA, PANDREA 1995 – V. Sîrbu, V. Oprea, D. Pandrea, *Cercetările arheologice din așezarea getică de la Unirea – „Rău”, județul Călărași (campania 1991)*, CCDJ 13-14 (1995), p. 147-166.

SÎRBU, OPREA, RĂDULESCU 1997 – V. Sîrbu, V. Oprea, F. Rădulescu, *Așezarea getică din zona Gâldău-Pietroiu, jud. Călărași*, Istros 8 (1997), p. 209-236.

SÎRBU, NICULIȚĂ, VANCIUGOV 2000 – V. Sîrbu, I. Niculiță, V. Vanciugov, *Les Thraces au sud du Budgeac au Ier millénaire av. J. C.*, Istro-Pontica, Muzeul tulcean la a 50-a aniversare, 2000, p. 73-92.

SÎRBU, MATEI, DUPOI 2005 – V. Sîrbu, Seb. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată Pietroasele – „Gruia Dării” (II)*, Buzău, 2005.

STOIAN 1959 – I. Stoian, *De nouveau sur la plainte des paysans du territoire d’Histria*, Dacia NS 3 (1959), p. 369-390.

STROBEL 1998 – K. Strobel, *Dacii. Despre complexitatea mărimilor etnice, politice și culturale ale istoriei spațiului Dunării de Jos* (I), SCIVA 49 (1998), 1, p. 61-95.

SUCEVEANU 1971 – Al. Suceveanu, *Din nou despre CIL III 14447*, Peuce 2 (1971), p. 155-166.

SUCEVEANU 1975 – Al. Suceveanu, *A propos d’Argedava à la lumière d’une inscription inédite*, RRH 14 (1975), p. 111-118.

SUCEVEANU 1977 – Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană. Secolele I-III e. n.*, București, 1977.

SUCEVEANU 2001-2002 – Al. Suceveanu, *Contribuții la cunoașterea satului dobrogean din epoca romană*, SCIVA 52-53 (2001-2002), p. 157-172.

SUCEVEANU, ANGELESCU 1988 – Al. Suceveanu, M. V. Angelescu, *Nouvelles découvertes dans l’établissement gétique d’Independența (dép. de Tulcea)*, Dacia NS 32 (1988), p. 145-150.

SUCEVEANU, BARNEA 1991 – Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja romaine*, Bucarest, 1991.

SUCEVEANU et alii 2003 – Al. Suceveanu, M. Zahariade, Fl. Topoleanu, Gh. Poenaru Bordea, *Halmyris*, I, Cluj-Napoca, 2003.

SZTETYLLO 1975 – Z. Sztetyllo, *Timbres amphoriques grecs des fouilles polonaises à Alexandria (1961-1972)*, Études et Travaux 8 (1975), p. 159-235.

SZTETYLLO 1976 – Z. Sztetyllo, *Nea Paphos I. Les timbres céramiques (1965-1973)*, Varsovie (1976).

ȘELOV 1975 – D. B. Șelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III-II vekov do n. e.*, Moskva, 1975.

ȘTEFAN 1971 – Al. S. Ștefan, *Troesmis, considerații topografice*, BMI 40 (1971), p. 43-52.

ȘTEFAN 1986 – A. S. Ștefan, *Archéologie aérienne en Roumanie* (Photo-Interprétation, 25, 1986, 1 et 2, numéro spécial), Paris, 1987.

ȘTEFAN 1938 – Gh. Ștefan, *Nouvelles découvertes dans le „castellum” romain de Barboși*, Dacia 5-6, 1935-1936 (1938), p. 341-349.

ȘTEFAN 1954 – Gh. Ștefan, *Contribuții arheologice la cunoașterea dacilor din Dobrogea de nord*, Studii și referate privind istoria României, 1954, partea I, p. 19-40.

ȘTEFAN 1958 – Gh. Ștefan, *Dinogetia – a problem of ancient topography*, Dacia NS, 2 (1958), p. 317-330.

ȘTEFAN, BARNEA, COMȘA, COMȘA 1967 – Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *Dinogetia, I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericiuța – Garvăn*, București, 1967.

TALMAȚCHI 1994 – G. Talmațchi, *Noi descoperiri monetare în satul Adâncata*, Pontica 27 (1994), p. 231-233.

TALMAȚCHI 1995-1996 – G. Talmațchi, *Din nou despre circulația monetară antică în zona Floriile – Adâncata (jud. Constanța)*, Pontica 28-29 (1995-1996), p. 261-266.

TALMAȚCHI 2000 – G. Talmațchi, *Descoperiri monetare autonome în Dobrogea (sec. IV-I a. Chr.)*, Istros 10 (2000), p. 191-209.

TALMAȚCI 2000-2001 – G. Talmațchi, *Monede autonome histriene, tomitane și callatiene descoperite în Dobrogea*, ArhMold 23-24 (2000-2001), p. 183-197.

TALMAȚCHI 2001/a – G. Talmațchi, *Contribuții privind circulația monetară dobrogeană în secolele VI-I a. Chr.*, Analele Universității „Dimitrie Cantemir”, Seria Istorie, 4 (2001), p. 120-145.

TALMAȚCHI 2001/b – G. Talmațchi, *Aspecte ale prezenței monedelor grecești, dacice și romane republicane în Dobrogea (secolele VI-I a. Chr.)*, CCDJ 18 (2001), p. 44-49.

TALMAȚCHI 2002-2003/a – G. Talmațchi, *Descoperiri premonetare și monetare în Dobrogea (sec. VI-I a. Chr.)*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 357-394.

TALMAȚCHI 2002-2003/b – G. Talmațchi, *Scurtă privire asupra ariei de difuzare a monedelor autonome emise de Callatis și Tomis*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 395-408.

TALMAȚCHI 2003 – G. Talmațchi, *Descoperiri monetare macedonene în Dobrogea*, BSNR 146-151 (1998-2003), p. 27-37.

TIR, L, 35 – *Tabula Imperii Romani. Romula-Durostorum-Tomis*, L, 35, București, 1969.

TOCILESCU 1887 – Gr. Tocilescu, în AEM 11 (1887), Wien.

TOPOLEANU 1984 – Fl. Topoleanu, *Noi descoperiri arheologice la Isaccea (I)*, Peuce 9 (1984), p. 187-205.

TROHANI 2006 – G. Trohani, *Locuirea getică din partea de nord a Popinei Bordușani (com. Bordușani, jud. Ialomița)*, I, II, Târgoviște, 2006.

TSETSKHLADZE 1998 – G. R. Tsetskhladze, *Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models, and Native Population*, în *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation of Archaeology*, Stuttgart, 1998 (ed. G. R. Tsetskhladze), p. 9-68.

TSETSKHLADZE 2000 – G. R. Tsetskhladze, *Pistiros in the system of Pontic emporia (Greek Trading and Craft Settlement in the hinterland of Northern and Eastern Black Sea and Elsewhere)*, în *Pistiros et Thasos*, Opole, 2000, p. 233-246.

TURCU 1979 – M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, București, 1979.

URSACHI 1995 – V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica, 10, 1995.

VASILČIN 1998-1999 – I. Vasilčín, *Dvuobjraden trakijski necropol pri selo Černa, Dobričko*, Izvestija-Varna 34-35 (49-50), (1998-1999), p. 5-103.

VASILČIN 2002-2003 – I. Vasilčín, *Trakijski necropol pri selo Krăgulevo, Dobričko*, Izvestija-Varna 38-39 (53-54), (2002-2003), p. 135-247.

VELKOV, DOMARADZKA 1994 – V. Velkov, L. Domaradzka, *Kotys I (382-359) et l'emporion Pistiros de Thrace*, BCH 118(1994), p. 1-15.

VERTAN 1983 – A. Vertan, *Un stater din Calcedon descoperit în Dobrogea*, BSNR 75-76 (1981-1982), nr. 129-130, p. 29-30.

VERTAN, CUSTUREA 1988-1989 – A. Vertan, G. Custurea, *Descoperiri monetare în Dobrogea (VIII)*, Pontica 21-22 (1988-1989), p. 369-390.

VINOGRADOV 1989 – Ju. G. Vinogradov, *Političeskaja istorija Ol'vijskogo polisa VII-I vv. do n. e.: istorico-epigrafičeskoe issledovanie*, Moskva, 1989.

VINOGRADOV 1997 – Ju. G. Vinogradov, *Pontische Studien. Kleine Schriften zur Geschichte und Epigraphik des Schwarzmeerraumes. Herausgegeben in Verbindung mit Heinz Heinen*, Mainz, 1997.

VULPE 1997 – A. Vulpe, *En marge de Ps Scymnus 766-770*, în *Actes du Colloque International: Premier Age du Fer aux Bouches du Danube et dans les régions autour de la mer Noire*, Tulcea, septembre (1993), 1997, p. 187-191.

VULPE 1998 – A. Vulpe, *Geto-dacii?*, Centrul de istorie comparată a societăților antice (= CICSA), 1-2 (1998), p. 2-12.

VULPE 2004 – A. Vulpe, în *Istoria românilor, vol I* (coordonatori M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe), București, 2001.

VULPE 1938 – R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938.

VULPE 1957 – R. Vulpe, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana, en Basse Moldavie*, Dacia NS 1 (1957), p. 143-164.

VULPE 1968 – R. Vulpe, *Romanii la Dunărea de Jos*, în R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968.

VULPE, TEODOR 2003 – R. Vulpe, S. Teodor, *Piroboridava. Așezarea getică de la Poiana*, București, 2003.

ZIRRA 2002 – V. V. Zirra, *Fibule de schemă Latène din Dacia*, Teză de doctorat, Universitatea București, 2002, Catalogul descoperirilor, nr. 157 (3 exemplare).

Fig. 1 - Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Ridicare topografică cu poziția secțiunilor (apud CONOVICI, IRIMIA 1999).

Fig. 2 - Așezarea getică fortificată de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”.
Fotografie aeriană din 1982 (apud IRIMIA, CONOVICI 1989).

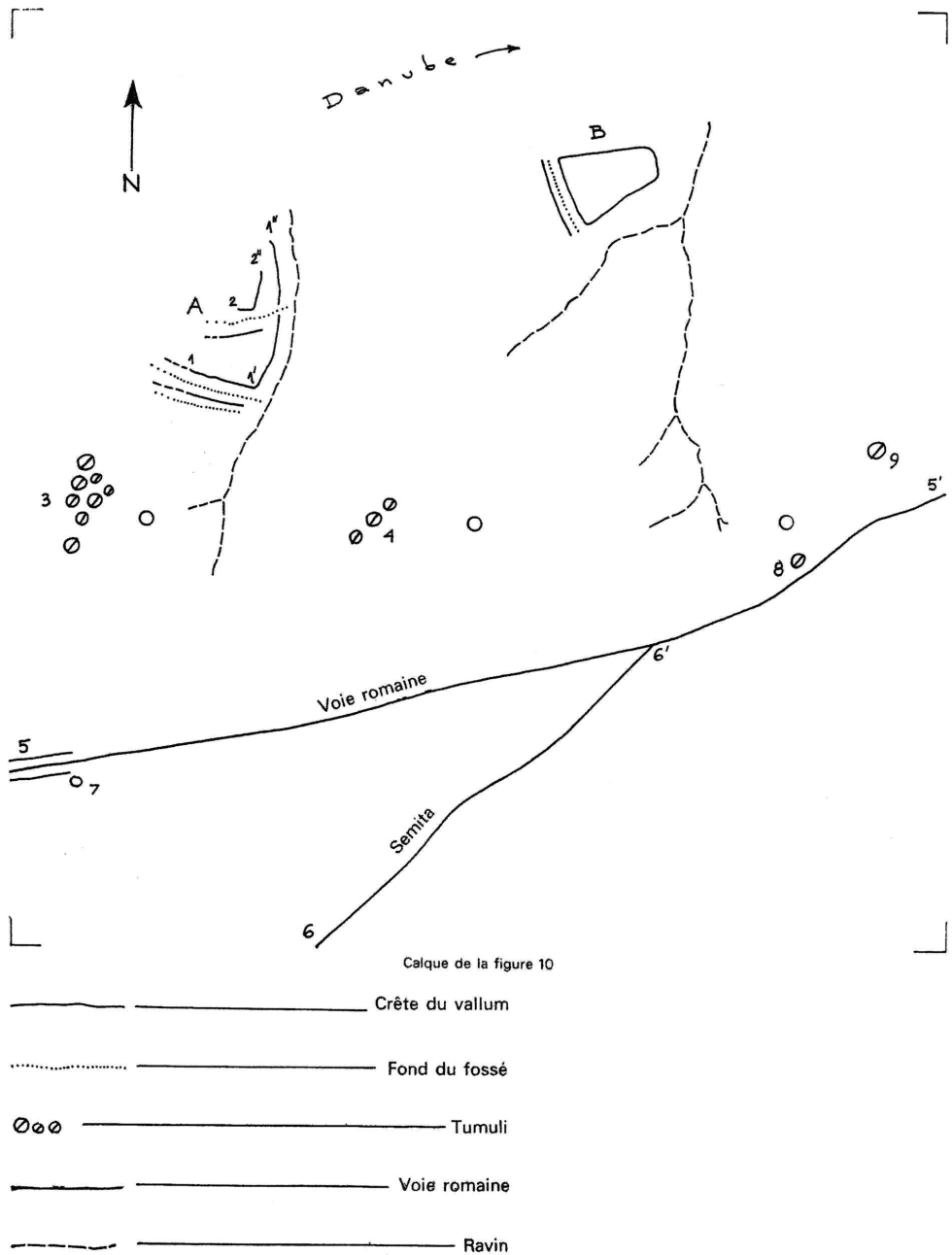

Fig. 3 - Zona arheologică Satu Nou, în apropierea Dunării:
 A - punctul „Valea lui Voicu”; B - punctul „Cetate” (apud ȘTEFAN 1986).

Fig. 4 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Zidul de incintă în secțiunea I cu rambleul din pietre și lut ars; vedere dinspre sud (*apud* IRIMIA, CONOVICI 1989).

Fig. 5 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Zidul de incintă secționat parțial; vedere dinspre sud (se observă blocurile de parament și emplectonul).

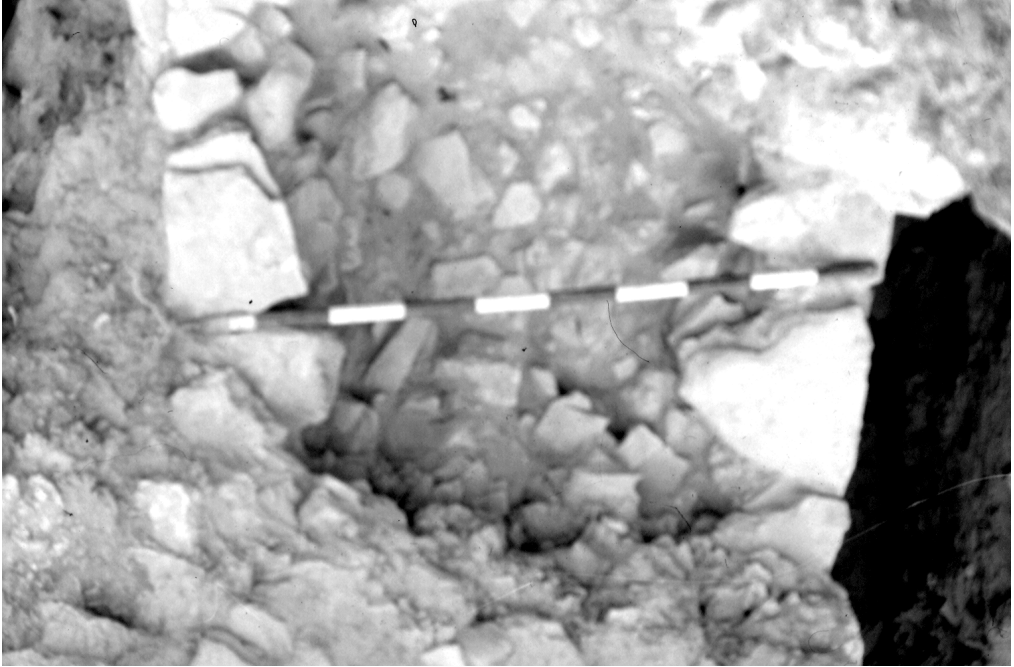

Fig. 6 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Secțiune prin zidul de incintă cu imaginea blocurilor celor două paramente și a emplectonului.

Fig. 7 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Secțiune prin valul de apărare de pe platoul de sud; vedere parțială a malului de vest.

Fig. 8 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Secțiune prin valul de apărare de pe platoul de sud; vedere parțială a malului de est.

Fig. 9 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Secțiune prin valul de apărare al platoului de sud; vedere parțială dinspre nord.

Fig. 10 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Secțiune prin valul de apărare al platoului de sud; vedere parțială dinspre sud.

Fig. 11 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Pietre aflate în umplutura șanțului de apărare, spre baza acestuia; vedere parțială dinspre sud.

Fig. 12 - Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Pietre aflate în umplutura zonei centrale a șanțului de apărare al platoului de sud, la bază; vedere dinspre sud.

Fig. 13 - Satu Nou – „Valea lui Voicu” – așezarea getică. Vedere parțială dinspre est, cu imaginea șanțului de apărare și a valului de pe platoul de sud.

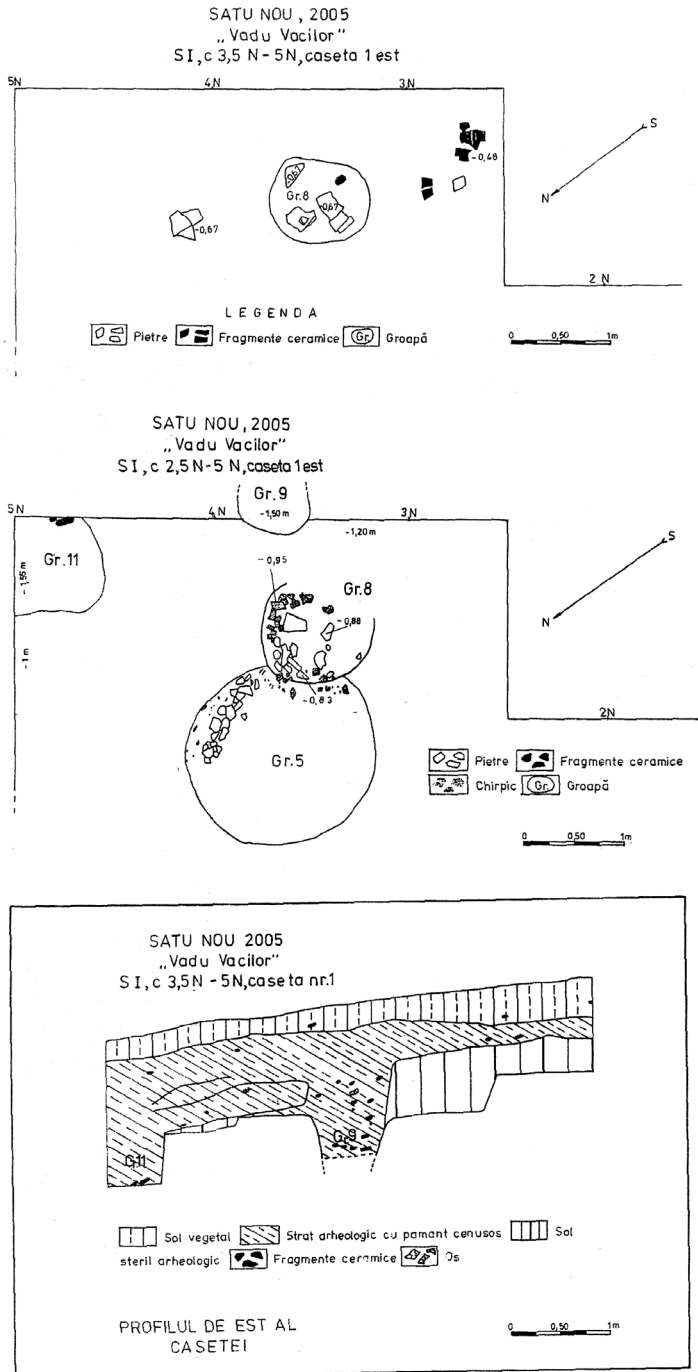
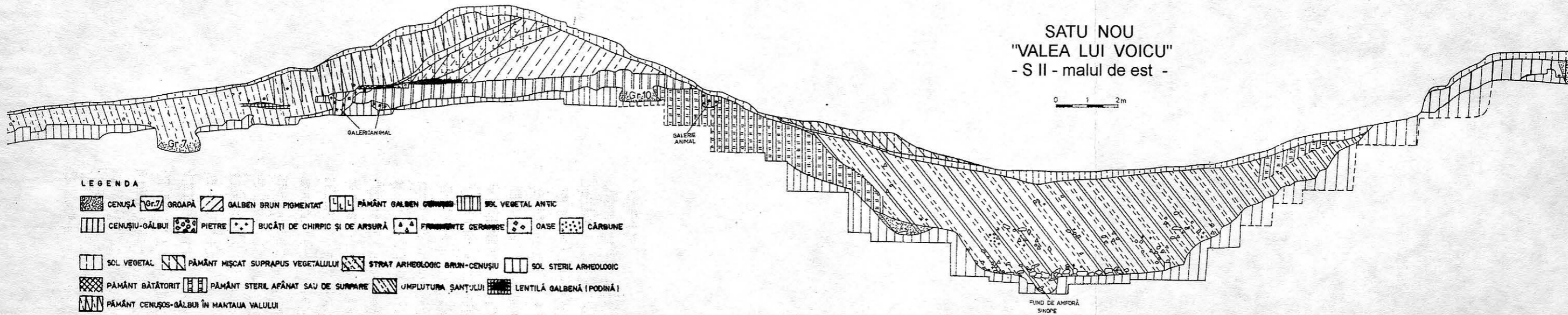

Fig. 15 – Satu Nou, “Vadu Vacilor”, 2005 (apud IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006).

SATU NOU
 "VALEA LUI VOICU"
 - S II - malul de est -

0 1 2m

LEGENDA

- CENUȘĂ
 GROAPĂ
 GALBEN BRUN PIGMENTAT
 PĂMÂNT GALBEN CENUȘOS
 SOL VEGETAL ANTIC
- CENUȘIU-GĂLBUI
 PIETRE
 BUCĂȚI DE CHIRPIC ȘI DE ARSURĂ
 FRAGMENTE CERAMICE
 OASE
 CĂRBUNE
- SOL VEGETAL
 PĂMÂNT MIȘCAT SUPRĂPUS VEGETALULUI
 STRAT ARHEOLOGIC BRUN-CENUȘIU
 SOL STERIL ARHEOLOGIC
- PĂMÂNT BĂTĂTORIT
 PĂMÂNT STERIL AFÂNAT SAU DE SURPARE
 UMPLUTURA ȘANȚULUI
 LENTILĂ GALBENĂ (PODINĂ)
- PĂMÂNT CENUȘOS-GĂLBUI ÎN MANTAUA VALULUI

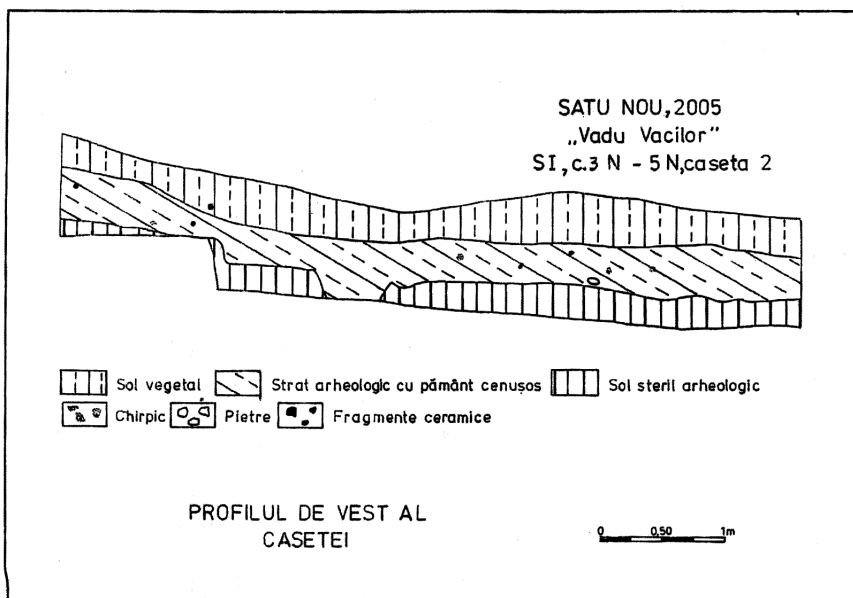
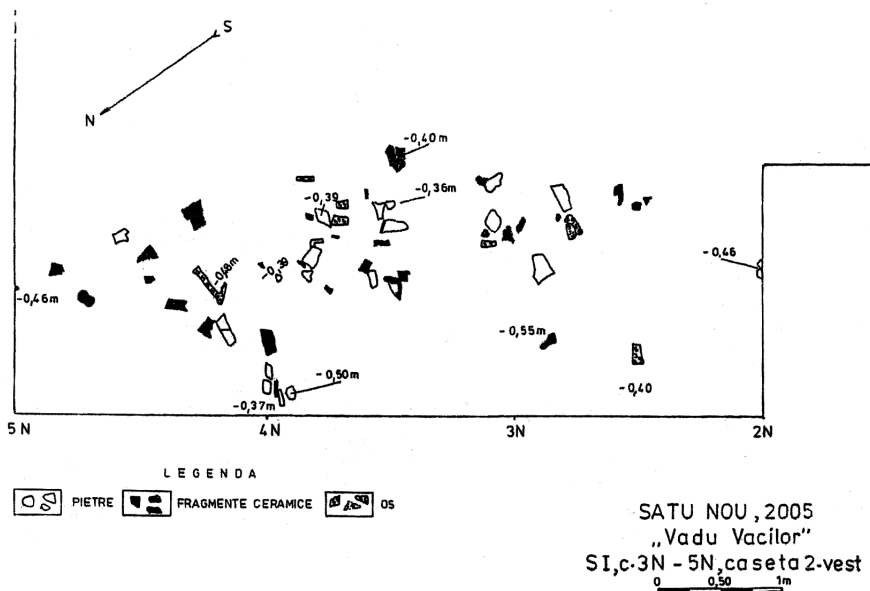

Fig. 16 – Satu Nou, „Vadu Vacilor”, 2005 (apud IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006).

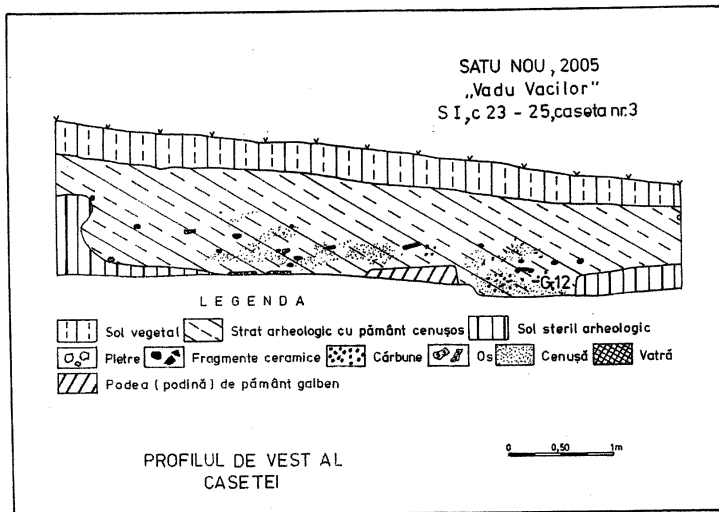
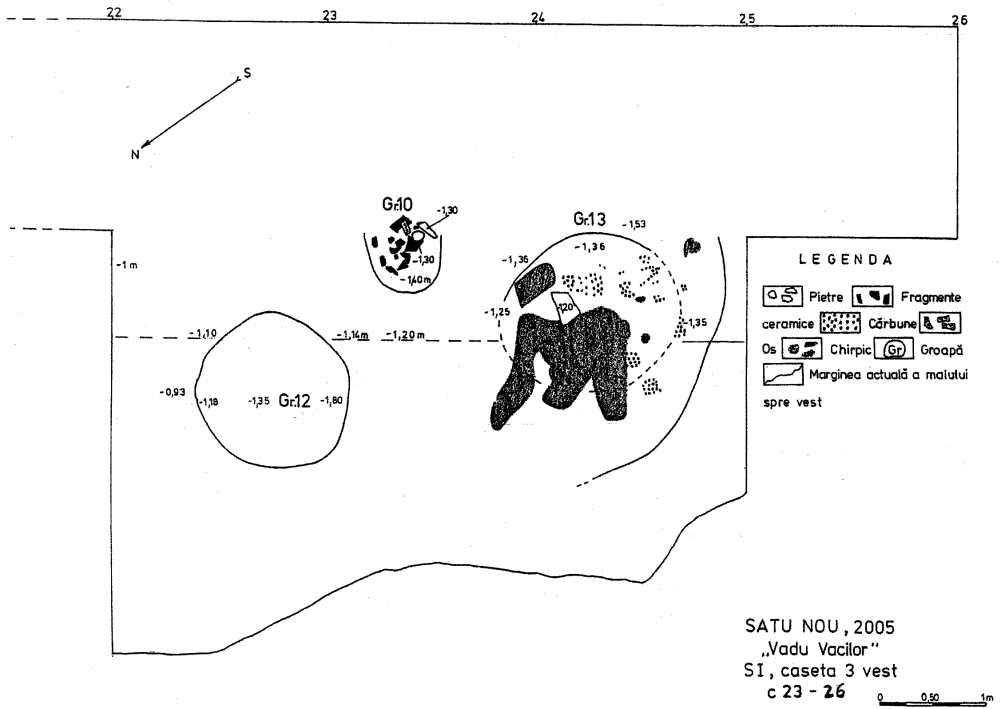

Fig. 17 – Satu Nou, „Vadu Vacilor”, 2005 (apud IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006).

1

2

3

4

Fig. 18 - 1, 2 – groapa nr. 8 (la adâncimi diferite, cu pietrele din interior);
 3 – caseta nr. 2 – vest (vedere parțială); 4 – caseta nr. 1 – est, c. 5 N, groapa nr. 11
 – vedere parțială (apud IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2006).

1

2

3

4

Fig. 19 - 1, 2 – caseta nr. 1 est, vedere parțială a gropii nr. 5, spre bază; 3 – caseta nr. 3 – vest – vedere parțială cu groapa nr. 10; 4 – caseta nr. 3 – vest – vedere parțială a gropilor nr. 12 și 13, după golire (apud IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2005).

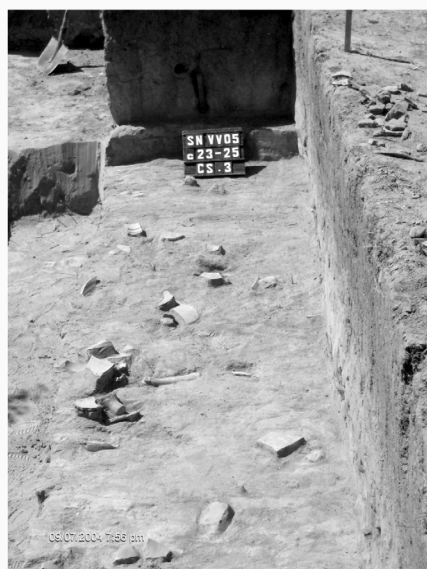
1

2

3

4

Fig. 20 - 1-4, caseta nr. 3 – vest, cu aspecte parțiale ale săpăturii, la diferite adâncimi (apud IRIMIA, GANCIU, DOBRINESCU 2005).

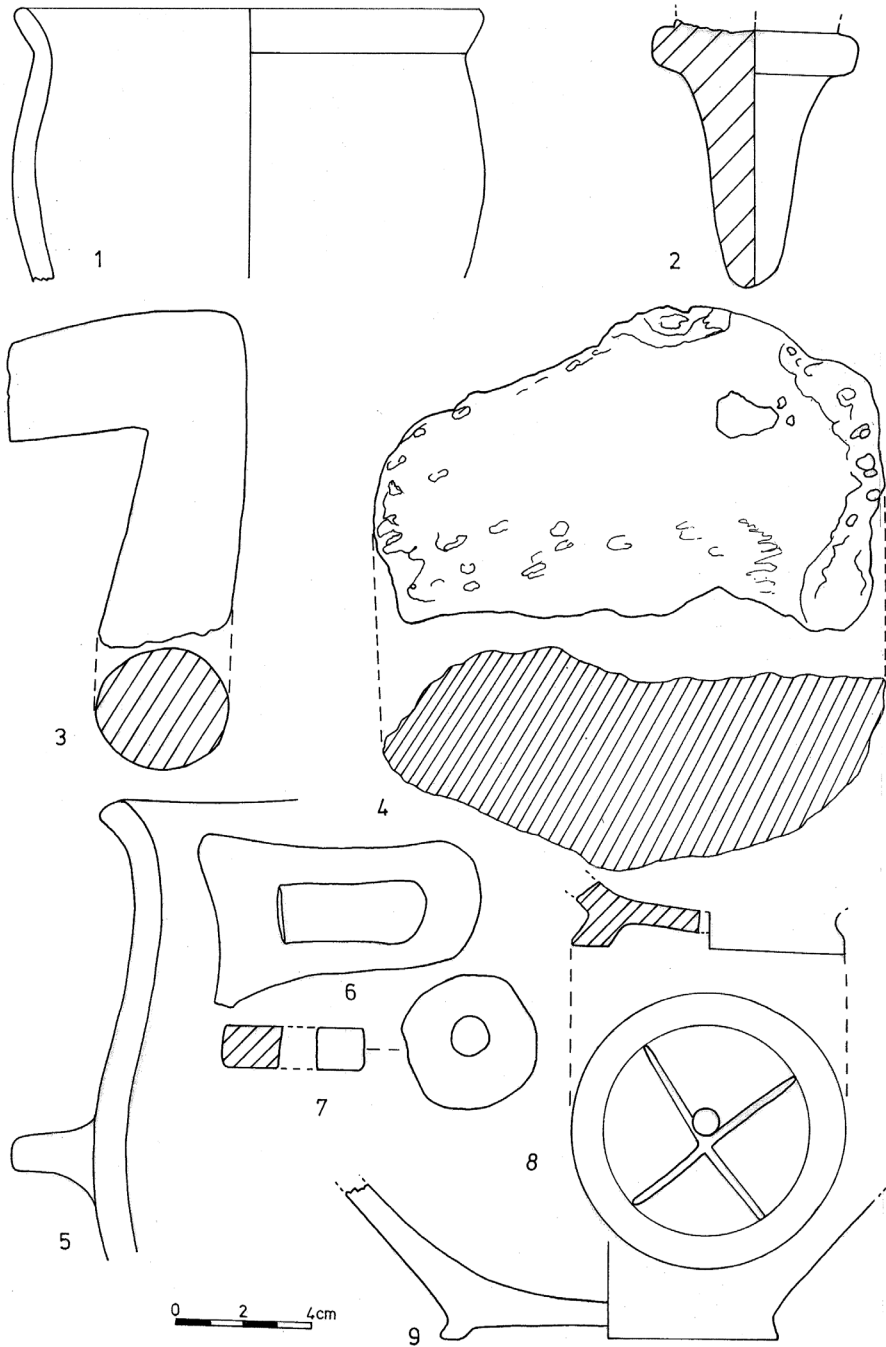

Fig. 21 - 1-8 – Izvoarele (1, 2, 3, 5, 6, 8 – ceramică; 4 – lingou de fier; 7 – fusaiolă);
9 – fragment de vas de la Adâncata, 2007.

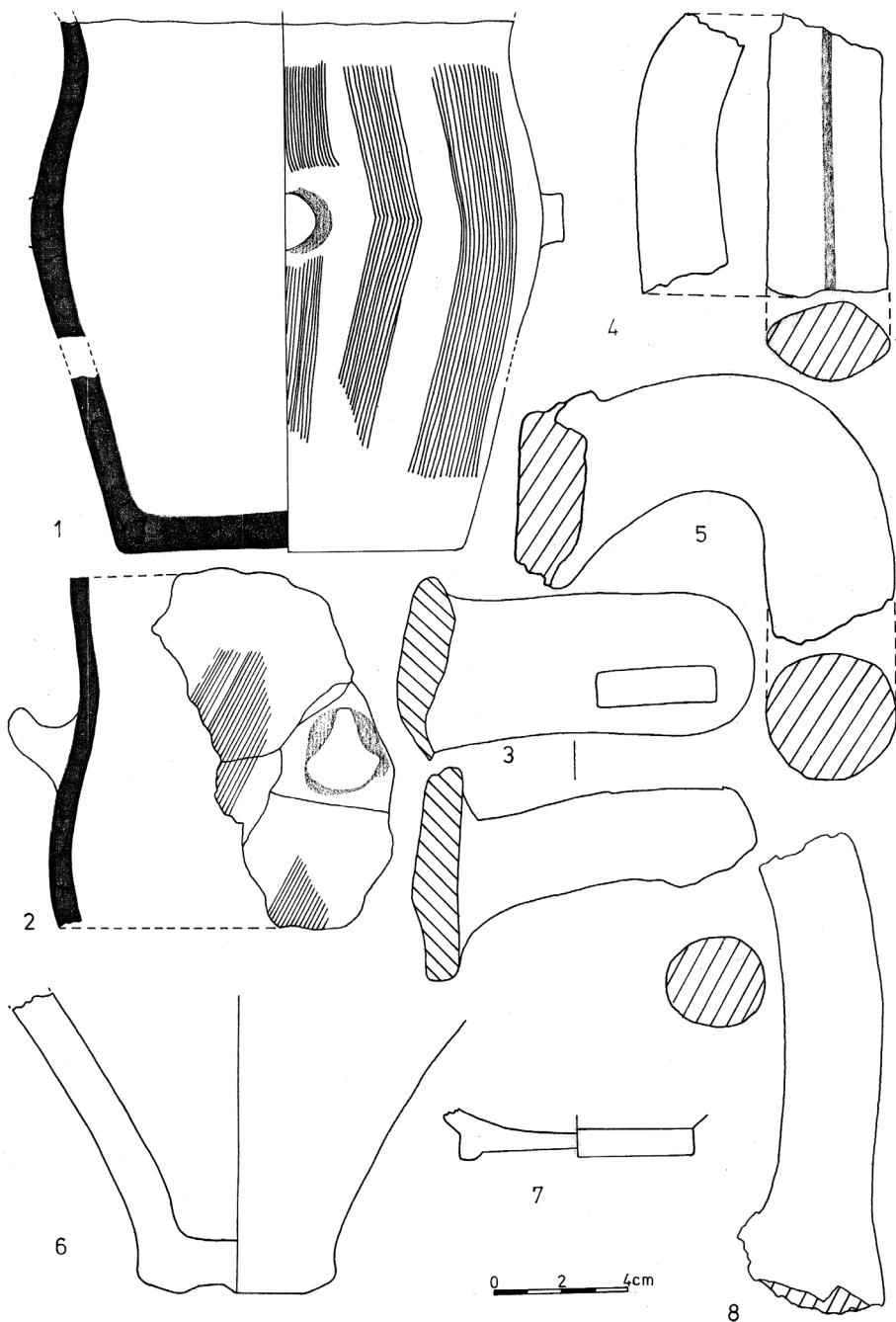

Fig. 22 - 1-3 – Ceramică de la Izvoarele (3 – toartă de amforă – plan și profil);
4- 8 – ceramică de la Adâncata, 2007.

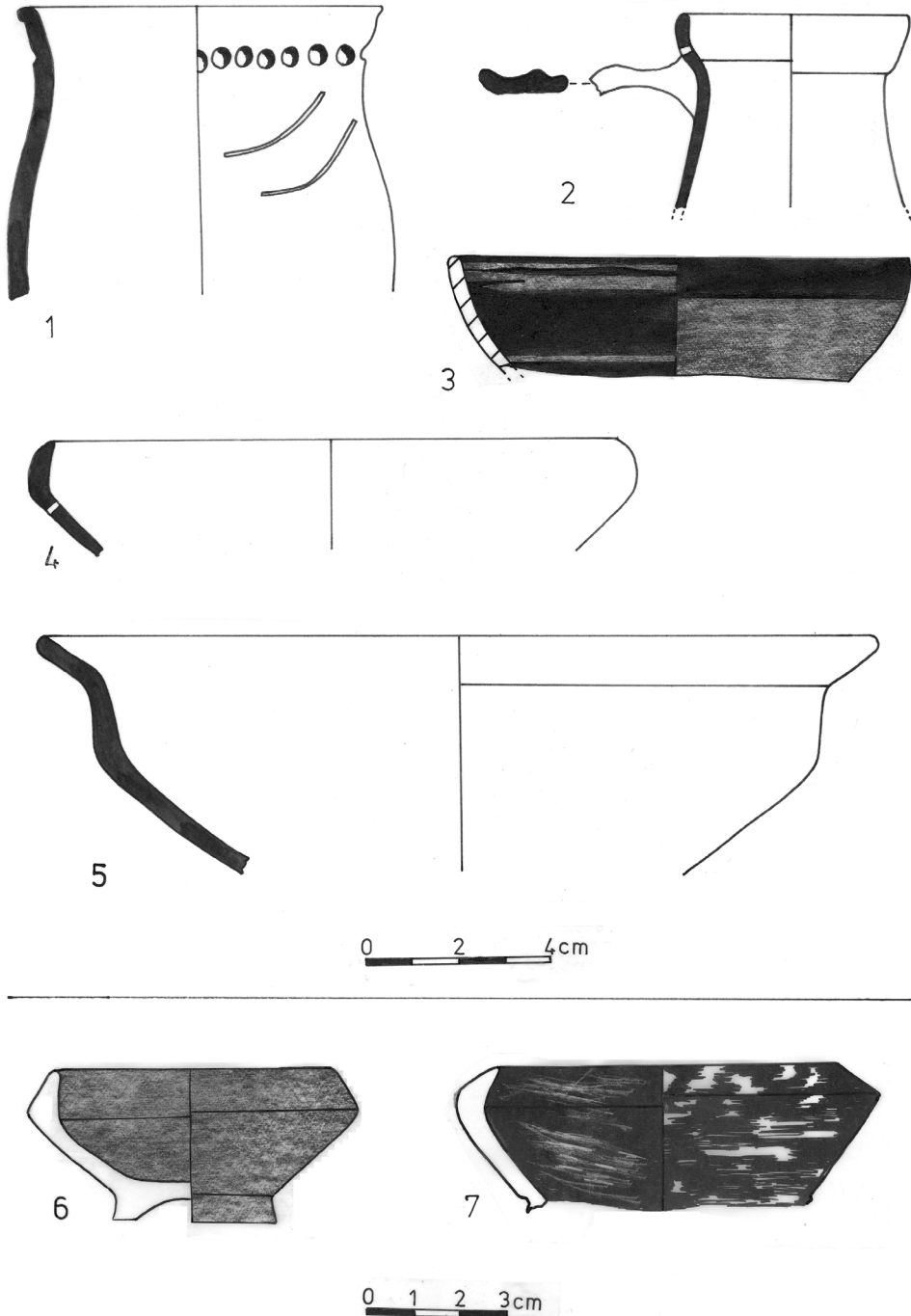

Fig. 23 - 1-4, 6 – Ceramică de la Izvoarele; 5 – strachină fragmentară de la Dunăreni – „Muzait”; 6 – fragment de vas attic de la Adâncata, 2007.

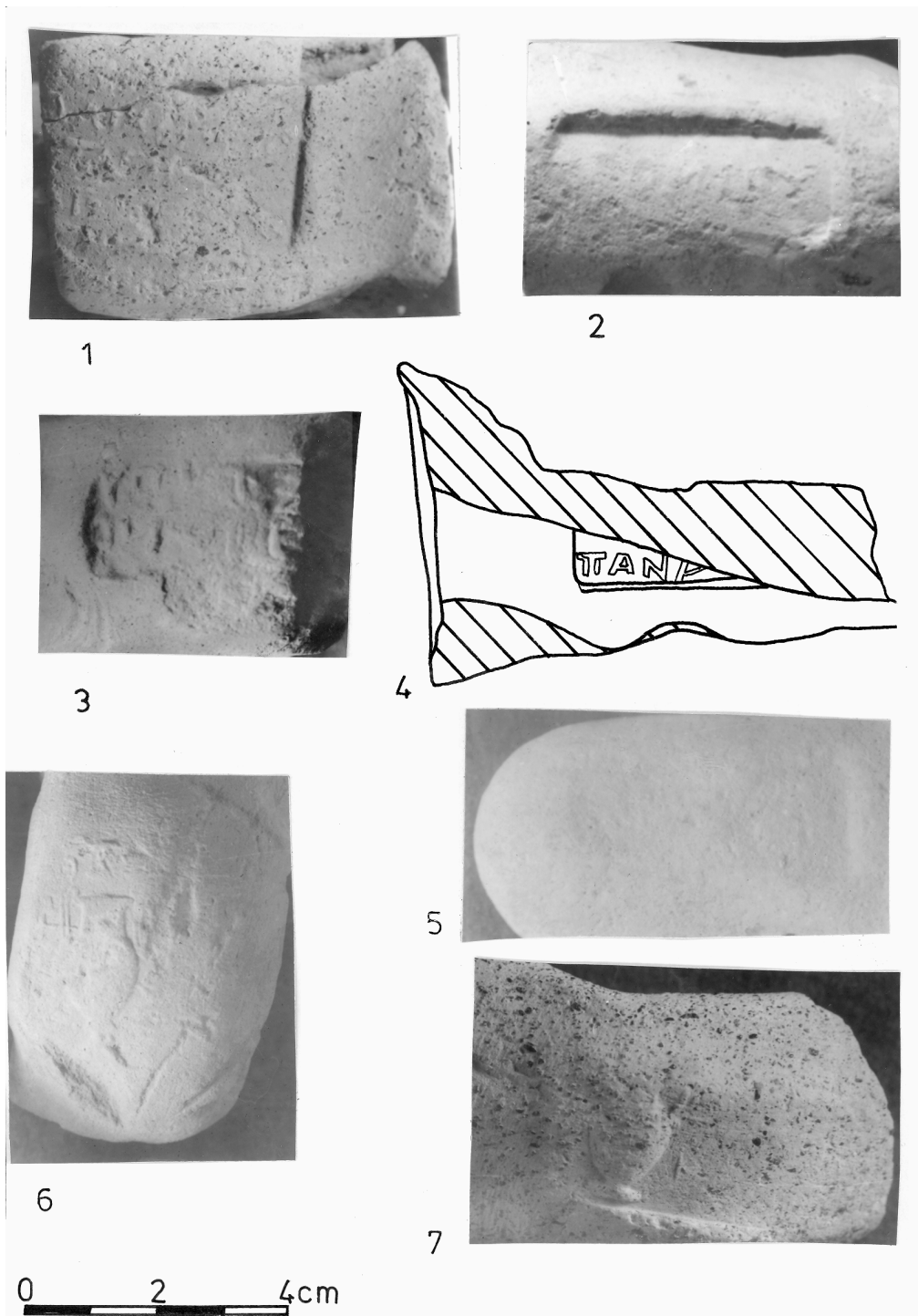

Fig. 24 - Torți de amfore ștampilate: 1-5 - Izvoarele; 6-7 - Adâncata - 2007.

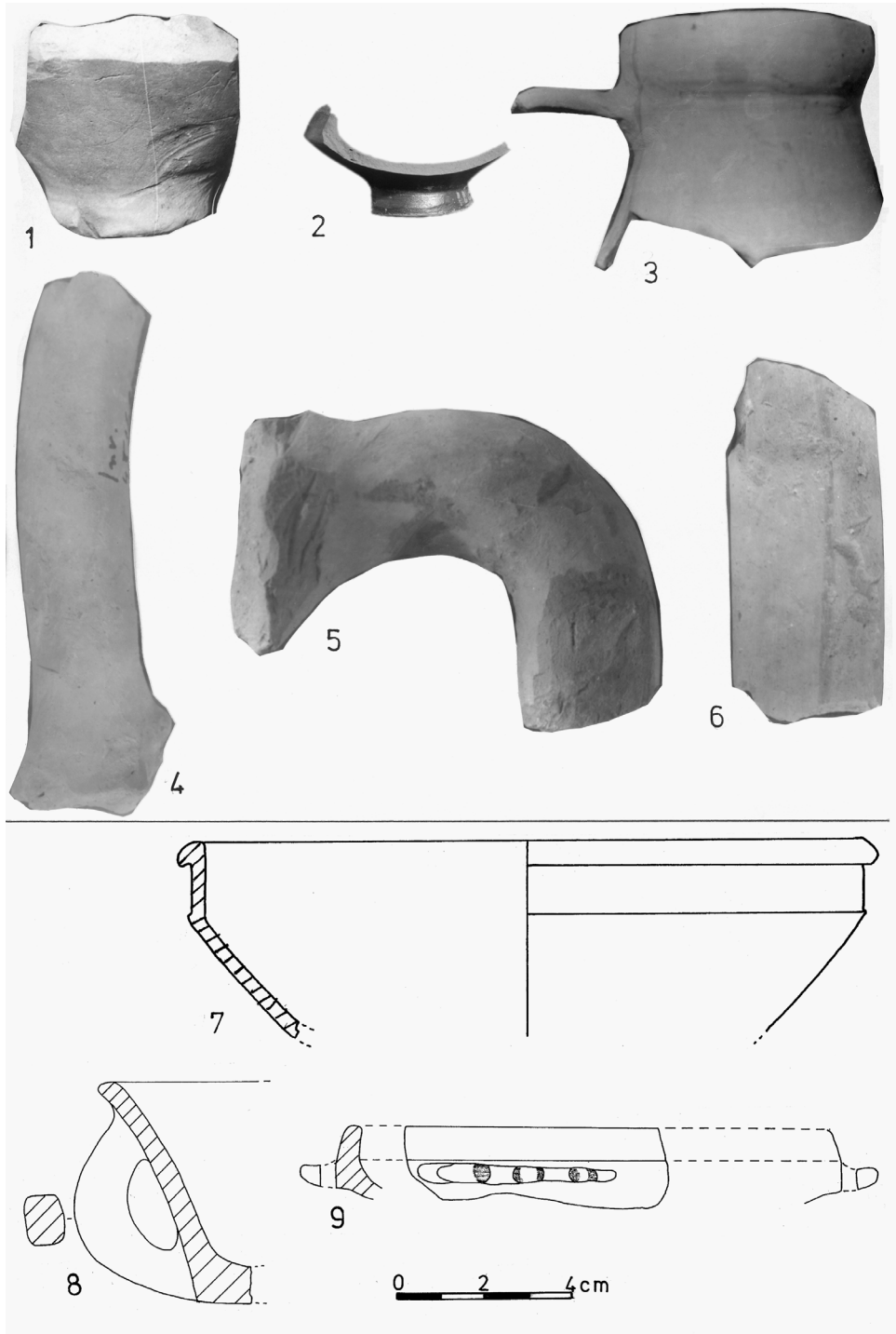

Fig. 25 - 1, 4-6 – Ceramică de la Adâncata, 2007; 2-3 – ceramică de la Izvoarele (fotografii; scări diferite); 7-9 – ceramică de la Izvoarele (desene).

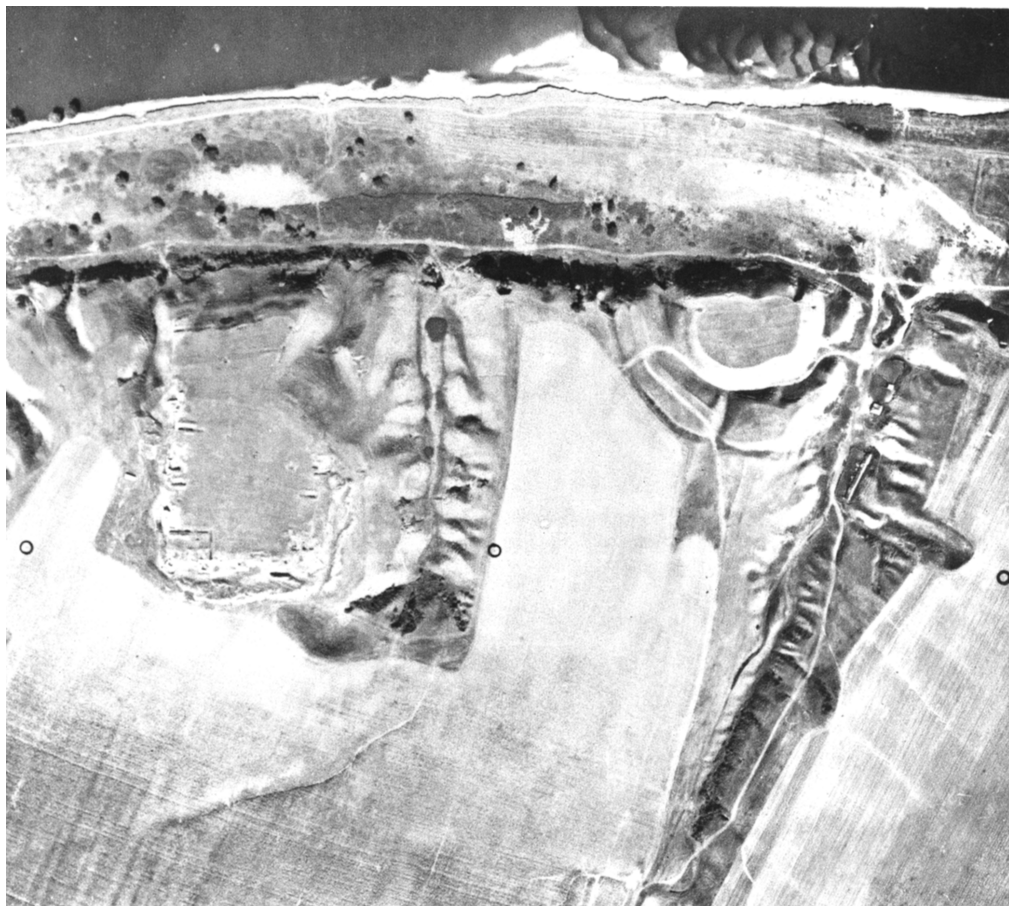

Fig. 26 - Dunăreni - „Muzait” - fotografie aeriană: în stânga - cetatea romană Sacidava; în dreapta - așezarea getică fortificată (apud ȘTEFAN 1986).

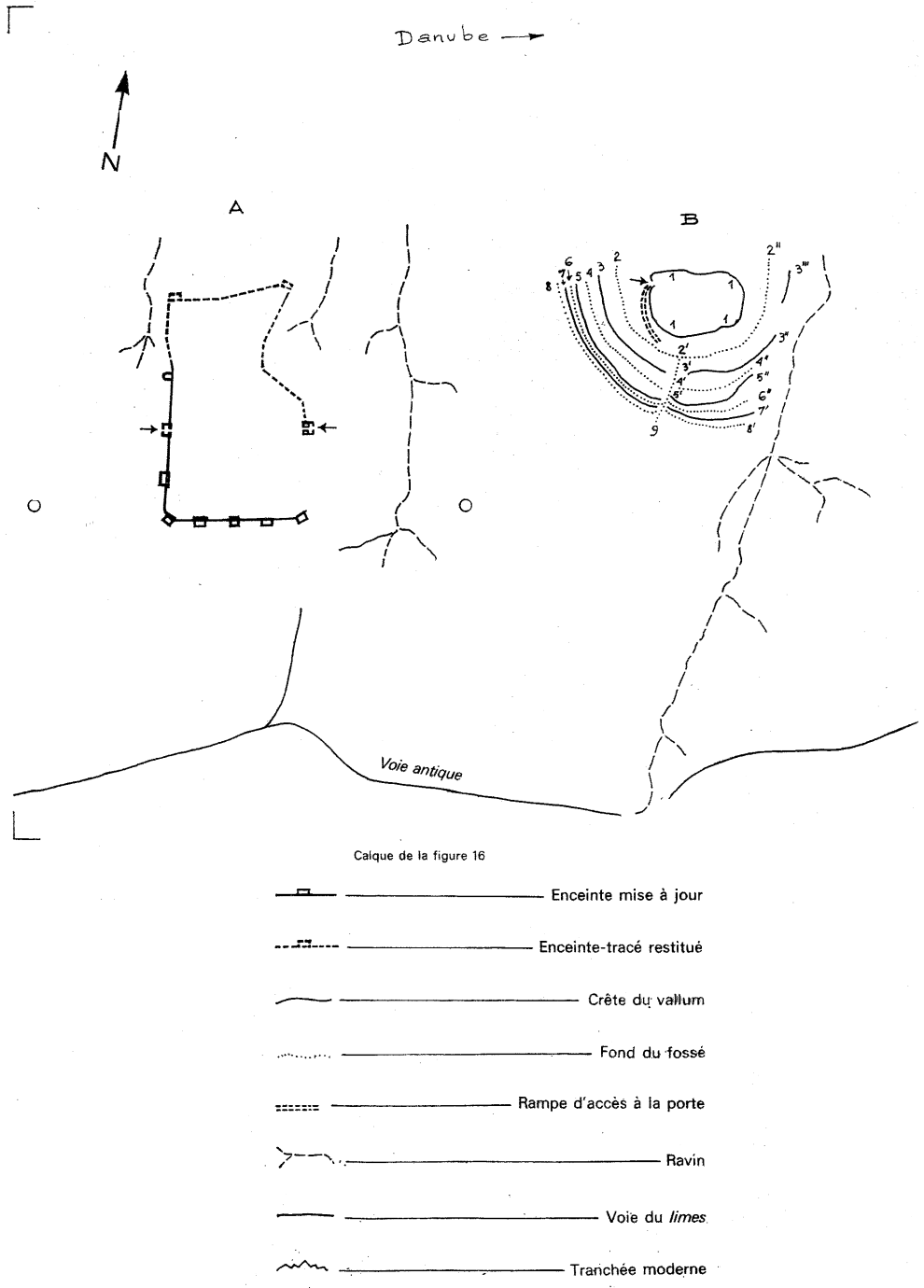

Fig. 27 - Dunăreni - „Muzait”: în stânga - cetatea romană Săcizava; în dreapta - aşezarea getică fortificată (apud ŞTEFAN 1986).

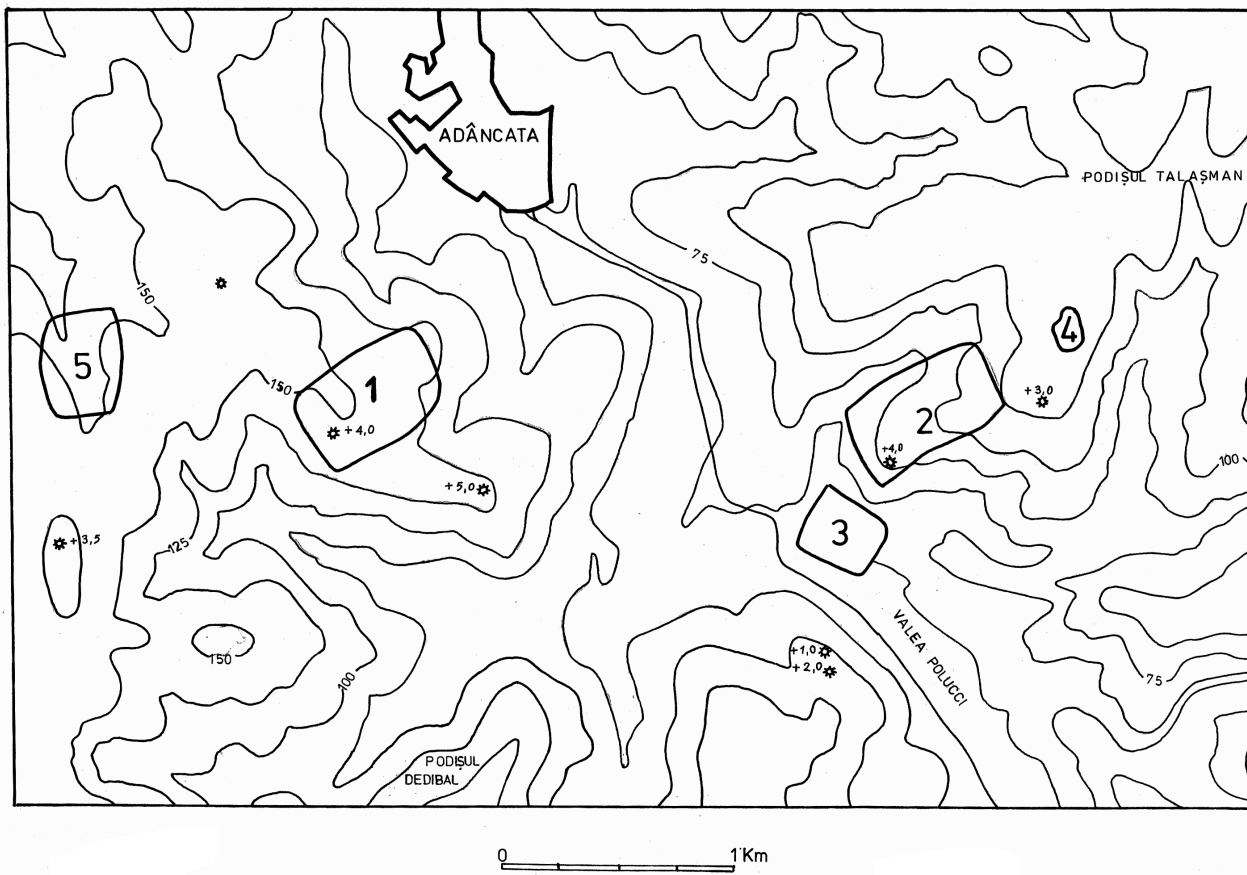

Fig. 28 - Așezări antice în zona Adâncata – Floriile: 1 – Adâncata I; 2 – Adâncata II;
3 – așezare romană; 4 – așezare medievală; 5 – așezare romană (?).

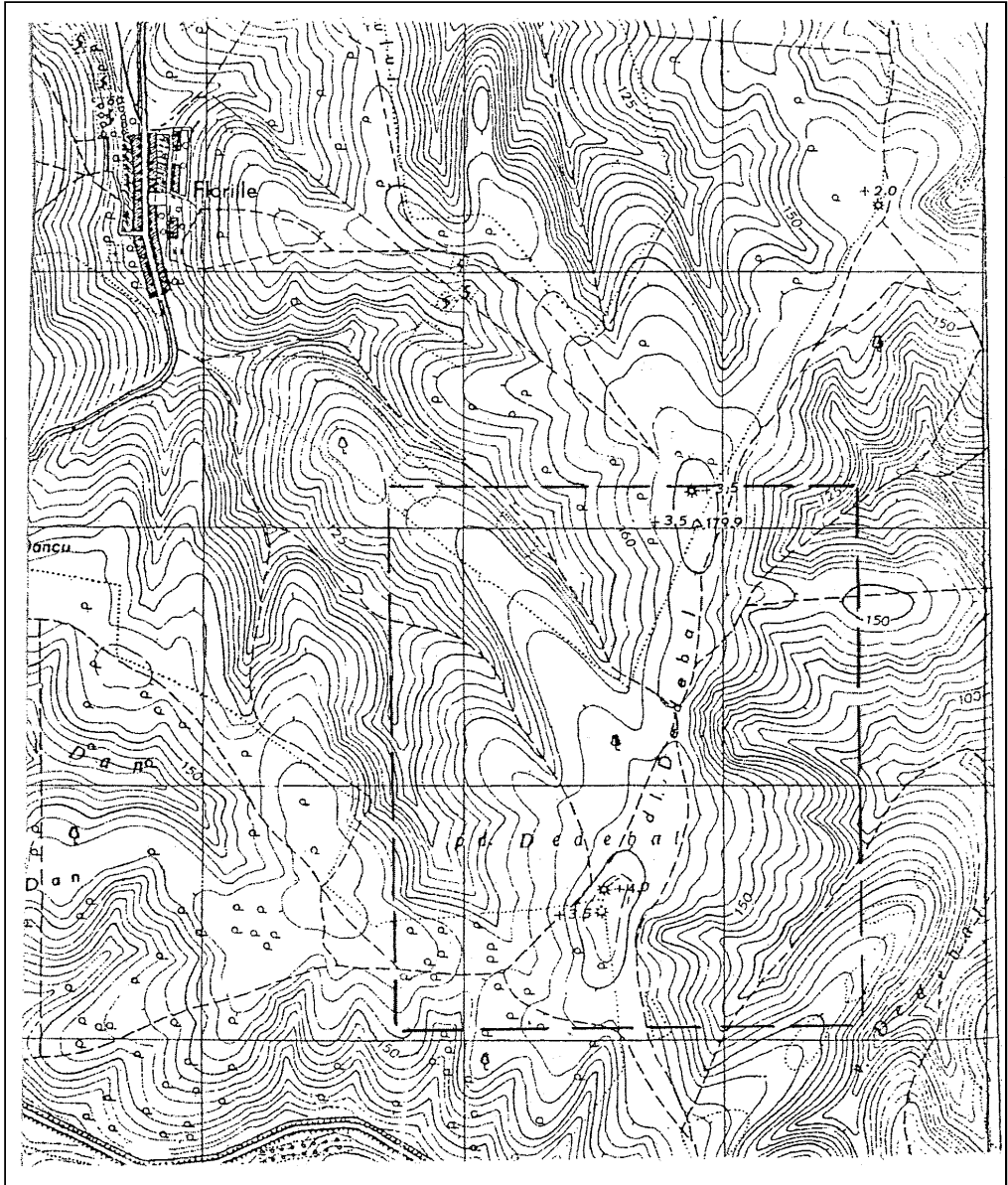

Fig. 29 - Plan de situație cu zona localității.
Adâncata I – Florile (apud CHIRIAC, ICONOMU 2005).

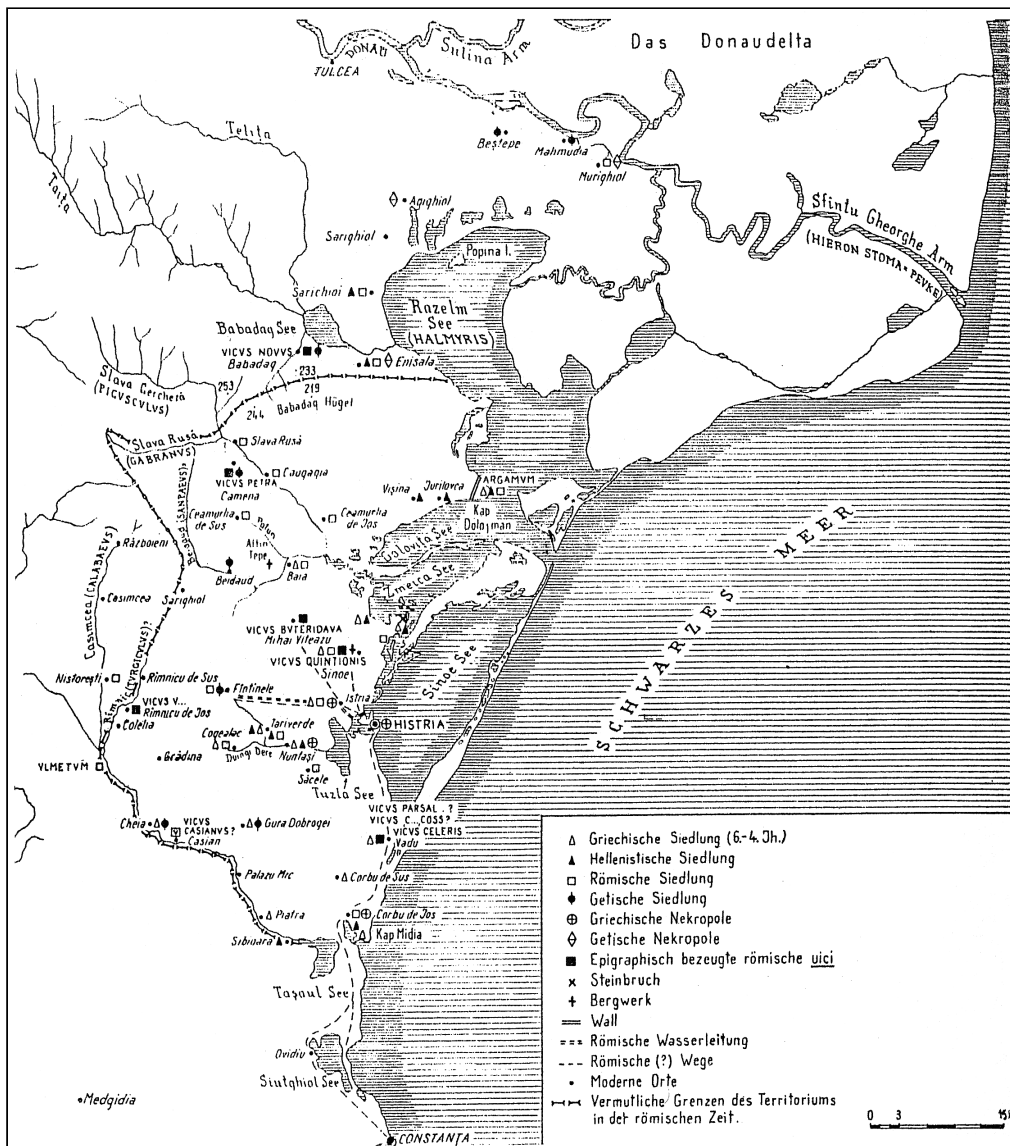

Fig. 30 - Teritoriul Histriei în epoca greco-romană (apud AVRAM 1990).

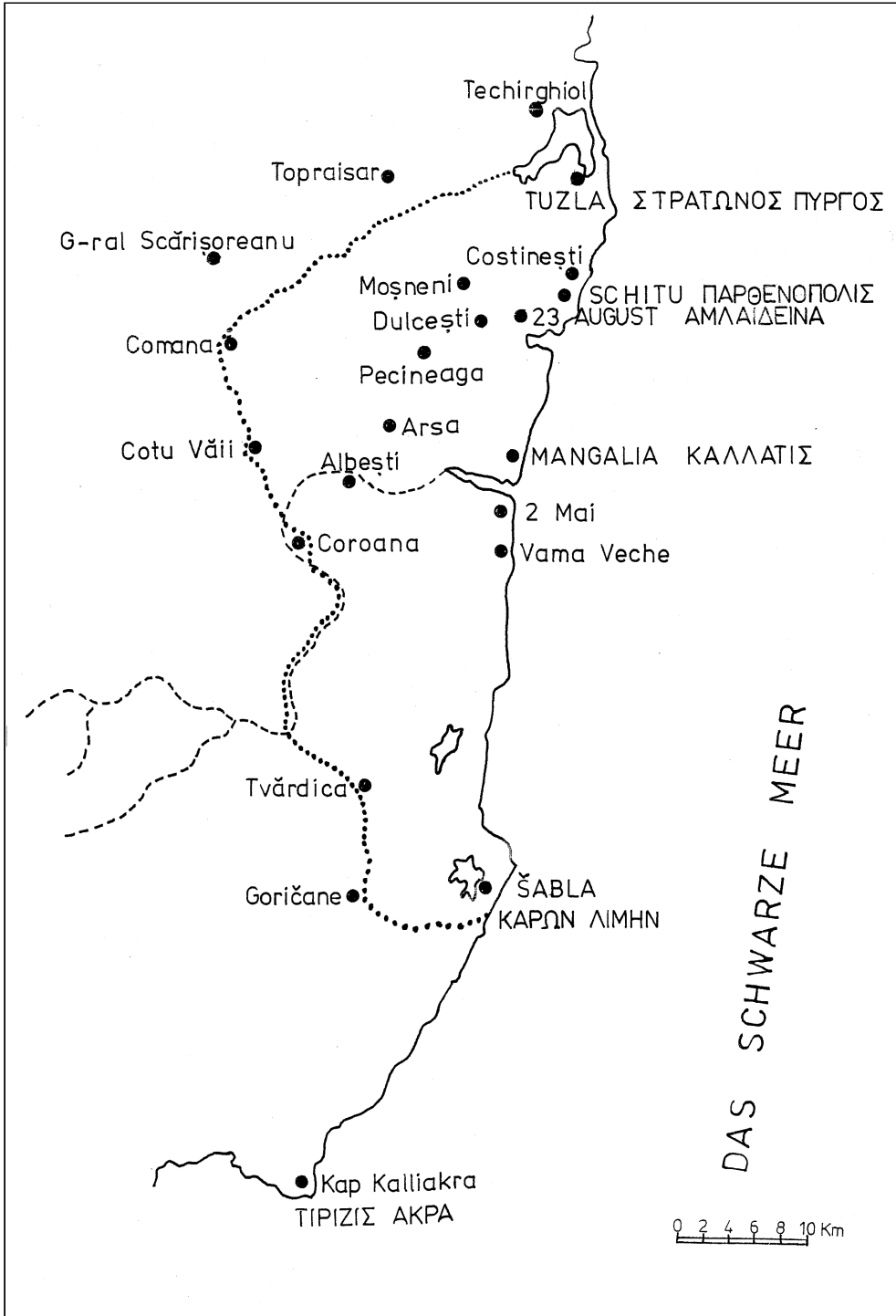

Fig. 31 - Teritoriul Callatidei în epoca greacă (apud AVRAM 1991).

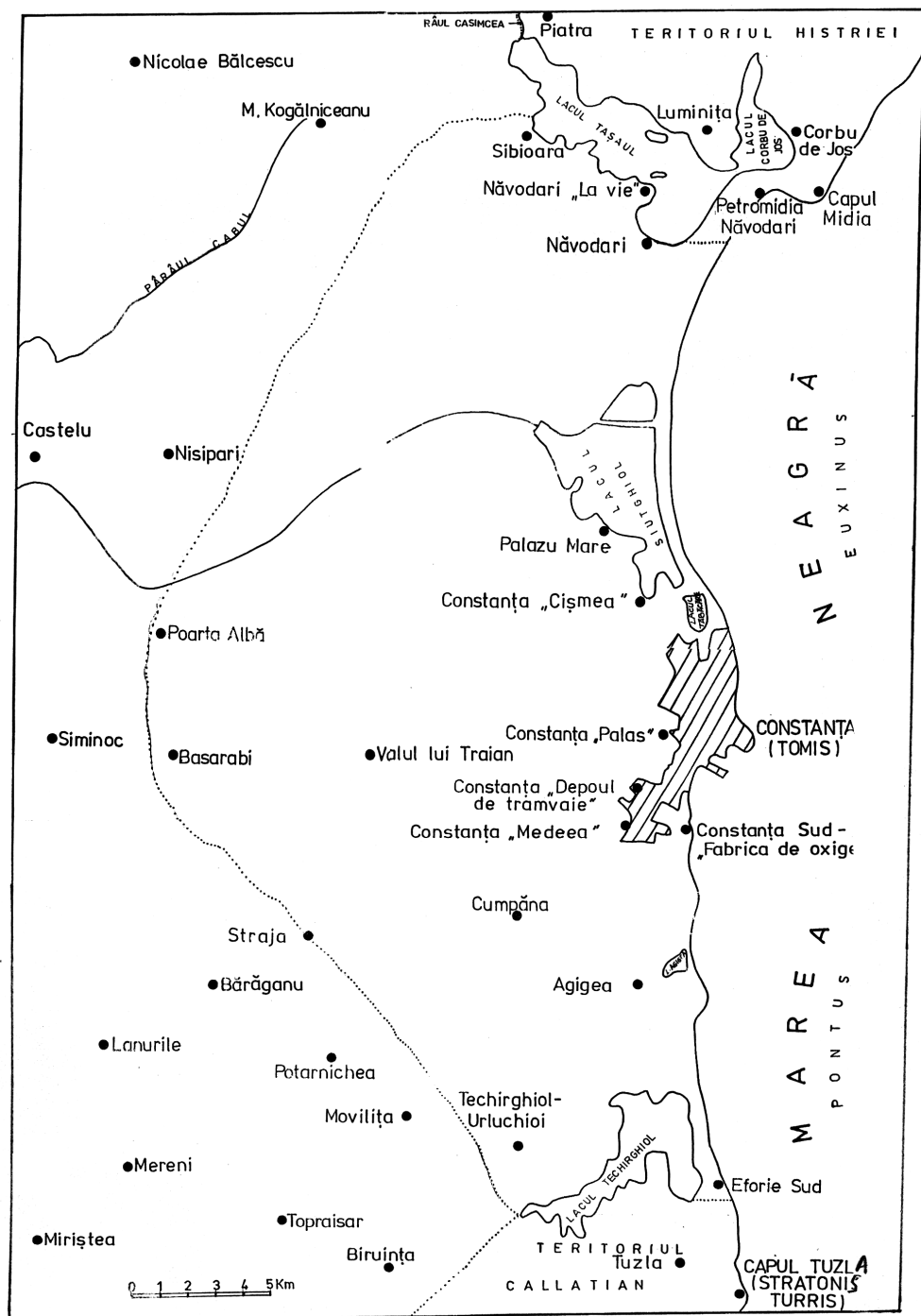

Fig. 32 - Teritoriul Tomisului în epoca elenistică.

Fig. 33 - Principalele așezări menționate în articol (sec. VI-I a. Chr.).

△ Colonii grecești: Histria; Tomis; Callatis. □ Așezări fortificate cu elemente de tradiție hallstattiană: 2 – Adâncata; 6 – Beidaud; 7 – Beștepe; 14 – Coslugea; 16 – Dunăreni (Sacidava); 29 – Izvoarele (Sucidava); 41 – Satu Nou; 43 – Seimenii Mari. ▲ Așezări de tip *dava*: 2 – Adâncata I; 5 – Bărboși; 16 – Dunăreni (Sacidava); 29 – Izvoarele (Sucidava); 34 – Murighiol; 41 – Satu Nou – „Valea lui Voicu”. ◇ *Emporia (factorii) posibile*: 2 – Adâncata; 5 – Bărboși; 9 – Caraorman; 11 – Cernavodă (Axiopolis); 25 – Hârșova (Carsium); 29 – Izvoarele (Sucidava); 34 – Murighiol; 41 – Satu Nou; 46 – Tulcea (Aegyssus); 47 – Turcoaia (Troesmis). ● Așezări getice deschise sau nedeterminate. 1 – Adamclisi; 3 – Babadag; 4 – Băneasa; 8 – Gura Carliei; 10 – Castelu; 11 – Cernavodă (Axiopolis); 12 – Chirnogeni; 13 – Cochirleni; 15 – Dobromiru din Vale; 17 – Durostorum; 18 – Enisala; 19 – Garvăn (Dinogetia); 20 – Gârliciu; 21 – Gârlița; 22 – General Scărișoreanu; 23 – Ghindărești; 24 – Hațeg; 25 – Hârșova (Carsium); 26 – Isaccea (Noviodunum); 27 – Ivrinezu Mare; 28 – Ivrinezu Mic; 30 – Mahmudia (Salsovia); 31 – Măcin (Arrubium); 32 – Medgidia; 33 – Mîrcea Vodă; 35 – Ostrov (jud. Tulcea); 36 – Peceneaga (jud. Tulcea); 37 – Poarta Albă; 38 – Rasova; 39 – Remus Opreanu; 40 – Revărsarea – „Cotu Tichilești”; 42 – Sarinasuf; 43 – Seimenii Mari; 44 – Ștefan cel Mare; 45 – Topolog; 46 – Tulcea (Aegyssus); 48 – Valea Dacilor; 49 – Văleni; 50 – Zorile.

**CONSIDERATIONS SUR LES SITES GETES DE DOBROUDJA
ET LE PROBLEME DE L'EXISTENCE DES *EMPORIA*
DANS LA ZONE DU DANUBE INFERIEUR**

Résumé

L'auteur constate qu'il n'y a pas toujours de concordance entre les informations tirées des sources écrites et les réalités archéologiques concernant la localisation des sites gètes sur le bas Danube.

Un problème important concerne le début et de la durée des sites gètes. Il y en a quelques uns, groupés surtout au nord et au sud-ouest de la Dobroudja, qui ont été fondés dès le VIe ou le Ve siècle av. J.-C., alors qu'il y en a d'autres, plus tardifs, fondés aux IVe, au IIIe, voire au IIe siècle av. J.-C.

Dans cette étude, l'auteur ne se rapporte pas aux sites préromains des *chorai* des colonies grecques, lesquels ont connu une toute autre évolution, liée directement à l'histoire des cités auxquelles ces sites avaient appartenu.

A l'exception des fouilles de Satu Nou (comm. d'Oltina, dép. de Constantza) et de Murighiol - „Ghiolul Pietrei” (dép. de Tulcea), on ne compte pas sur des recherches systématiques dans les sites gètes de Dobroudja. Pour certains sites, les informations proviennent soit de fouilles consacrées à d'autres périodes historiques, soit uniquement de recherches de surface et de trouvailles fortuites : ce qui explique pourquoi il est encore impossible de réaliser une typologie exacte des sites gètes de Dobroudja.

L'auteur passe brièvement en revue les caractéristiques essentielles du type *dava*, telles qu'elles sont suggérées par les données littéraires et les découvertes archéologiques.

Pour mieux connaître certains sites gètes préromains de Dobroudja, on présente de manière succincte les établissements pour lesquels on dispose d'informations plus complètes.

SATU NOU (comm. d'Oltina, dép. de Constantza) – lieu-dit „Valea lui Voïcu”. Le site se trouve sur un promontoire fortement érodé par les eaux du Danube et par les glissements de terrain. Il est constitué de deux plateaux – nord et sud – à une différence de niveau de *ca.* 6 m entre les deux. Le plateau nord, à un habitat plus dense, a été fortifié par un mur construit au IIIe s. av. J.-C., et refait au Ier s. av. J.-C. Le plateau sud a été fortifié au IIIe s. av. J.-C. d'une manière plutôt traditionnelle, comportant un repli du terrain et un fossé de défense. Le site gète de „Valea lui Voïcu” a eu deux phases distinctes d'évolution. La première phase a été datée d'une période allant de *ca.* 280 au dernier quart du IIIe s. av. J.-C. Le IIe s. av. J.-C. n'y est pas représenté. La seconde phase du même site est datée du Ier s. av. J.-C. et des premières années du Ier s. ap. J.-C. Le site de Satu Nou - „Valea lui Voïcu” est une *dava*, un important centre politique et économique dans la zone .

Le site gète de SATU NOU – lieu-dit „Vadu Vacilor” se trouve lui aussi sur la rive du Danube, à *ca.* 800 m en amont du site „Valea lui Voïcu”. Il a été fortifié par un repli du terrain et, selon toute vraisemblance, également par un fossé, les deux structures ayant été pour autant affectées par les travaux agricoles répétés et

par l'aménagement de terrasses en vue de boiser la zone. Le site est daté surtout du IIe s. av. J.-C., période où l'établissement de „Valea lui Voicu” n'a pas été habité, le plus probablement à cause des destructions provoquées par les Bastarnes à la fin du IIIe s. av. J.-C. On ne saurait point exclure la possibilité que le site de „Vadu Vacilor” ait été habité dès la fin du IIIe s. av. J.-C. Eu égard à l'étendue limitée des fouilles, il serait prématuré de se prononcer sur le statut de ce site.

COSLUGEA (comm. de Lipnița, dép. de Constantza) – lieu-dit „Colțul pietrei” : site gète fortifié par un repli du terrain et un fossé, daté largement des IIIe – IIe siècles av. J.-C.

IZVOARELE (comm. de Lipnița, dép. de Constantza) – lieu-dit „La tablă”. Le site – à identifier probablement à la *Sucidava* gète sud-danubienne – se trouve à proximité immédiate de *Sucidava* romaine, un site qui le recouvre d'ailleurs en partie. A partir des matériels archéologiques et numismatiques, le site est daté de la période comprise entre le VIe et le Ier siècle av. J.-C. Pendant sa longue évolution, ce site semble avoir été dans sa période tardive une vraie *dava* qui, à travers le gué, contrôlait un secteur important du Danube.

Le site de **CANLIA** (comm. de Lipnița, dép. de Constantza) – lieu-dit „Gura Canliei”, daté des VIe – Ier siècles av. J.-C., aurait pu être une sorte d'établissement „satellite” de l'important centre politique et économique d'Izvoarele – *Sucidava*.

Les découvertes archéologiques et numismatiques d'**OSTROV** (dép. de Constantza) appartiennent au site de grande importance de **DUROSTORUM** (**SILISTRA**, Bulgarie). Dans le périmètre de ce centre antique, on a découvert des matériels céramiques, des trésors monétaires et des monnaies isolées de plusieurs types, qui témoignent de l'existence d'un site important à l'endroit de ce gué du Danube, daté du IVe s. av. J.-C., au plus tard, jusqu'à l'époque romaine.

DUNĂRENI (comm. d'Aliman, dép. de Constantza) – lieu-dit „Muzait”. Près de *Sucidava* romaine, on a identifié sur la foi des photos aériennes un autre site gète. Celui-ci était fortifié par un système complexe de défense, constitué de replis successifs de terre et de fosses, ainsi que d'un mur qui fermait la zone principale. A un certain moment de son évolution, le site a probablement constitué une *dava*.

Dans sa zone d'influence se trouvaient également les sites de **RASOVA** (dép. de Constantza) – lieu-dit „Malul Roșu” et **HĂȚEG** (comm. d'Adamclisi, dép. de Constantza).

ADÂNCATA (comm. d'Aliman, dép. de Constantza).

Dans le périmètre de l'ancienne localité (qui avait cessé d'exister en 1977), l'on a identifié deux sites gètes distincts.

Adâncata I, un site de dimensions impressionnantes, a été fortifié à l'aide de plusieurs replis de terre pourvus de fosses ; le secteur principal (l'acropole?) était probablement entouré d'un mur. Dans le périmètre du site, on a récupéré un matériel archéologique gétique et grec extrêmement riche (comprenant notamment 30 anses d'amphores timbrées, des pointes de flèches en bronze à valeur monétaire, des monnaies histriennes ou en provenance d'autres centres, des outils en métal, etc.). Sur la foi de ce matériel, du mobilier archéologique partiellement récupéré de deux tombeaux, ainsi que d'autres objets, le site d'Adâncata I a été daté d'une période allant de la fin du VIe s. ou du début du Ve

s. av. J.-C. au Ier s. av. J.-C./ Ier s. ap. J.-C.

Adâncata II, un site non fortifié, était composé, semble-t-il, d'habitations groupées en „îlots”. A juger d'après le matériel archéologique (dont il convient de signaler 5 anses d'amphores timbrées), le site pourrait être considéré, pour le moins en partie, contemporain d'Adâncata I.

Au vu de ses dimensions, du système de défense, de la variété et de la richesse du matériel archéologique, Adâncata I révèle un centre résidentiel et économique important.

Le site gète d'ADAMCLISI (dép. de Constantza), situé sur le plateau de la future ville romaine de *Tropaeum Traiani*, à l'est de celle-ci, ainsi que le site gète de ZORILE (comm. d'Adamclisi) pourraient appartenir à l'aire d'influence du centre du pouvoir qu'aurait été Adâncata I.

CERNAVODĂ – AXIOPOLIS (dép. de Constantza) a constitué un centre important, pour autant qu'il s'agisse – les villes littorales de la Dobroudja mises à part – de la seule localité à porter un nom grec. Le site se trouve au terminus de la route continentale la plus courte reliant, par la vallée de Carasu, le littoral de la mer Noire au Danube. On a d'ailleurs signalé plusieurs autres sites ayant fourni des matériels gétiques et grecs dans plusieurs localités de la vallée de Carasu jusqu'à la proximité immédiate du territoire rural de Tomi.

HÂRȘOVA – CARSIUM (dép. de Constantza) a été, au vu du matériel gétique et grec découvert à plusieurs endroits de la ville moderne et dans ses environs, un site de grande importance, voire une fortification gète, mais dont on ne saurait encore établir le type.

Sur le cours du Danube, on a signalé d'autres sites gètes à GÂRLICIU (dép. de Constantza), OSTROV et PECINEAGA (dép. de Tulcea), à TOPOLOG (dép. de Tulcea) et à d'autres endroits de la zone intérieure de cette région.

TURCOAIA – TROESMIS (dép. de Tulcea) date d'une période antérieure à la conquête romaine : la localité est mentionnée par Ovide et dans la zone qu'elle occupe ont été découverts de matériels hellénistiques.

GARVĂN – DINOGETIA (comm. de Jijila, dép. de Tulcea) a constitué un autre site gète important. Sur la foi des données transmises par Ptolemée, Dinogetia a été localisée par d'aucuns sur la rive gauche du Danube, à BARBOȘI – Galați, où il y a aussi une importante fortification gète. Selon certains chercheurs, le *castellum* romain portant le même nom aurait été transféré à la fin du IIIe s. ap. J.-C. sur la rive droite du fleuve, à Garvăn. Il y en a, par contre, d'autres qui estiment que les deux sites se trouvaient l'un en face de l'autre sur les rives opposées du Danube, à l'endroit d'un gué, et qu'ils portaient le même nom, au moins à partir de la période d'épanouissement du pouvoir des Gètes.

Il y a eu aussi d'autres sites gètes importants, toujours sur les rives du Danube, tels ceux de MĂCIN – ARRUBIUM et ISACCEA – NOVIODUNUM. Les deux portent des noms celtiques, ce qui en évoquerait une fondation avant l'arrivée des Romains dans cette zone ; c'est d'ailleurs ce que suggèrent, à leur tour, les matériels archéologiques gétiques et grecs découverts sur place et dans leur zone d'influence.

TULCEA – AEGYSSUS est également un site préromain, sur lequel Ovide fournit quelques informations. Son importance est soulignée par de nombreuses

découvertes archéologiques et numismatiques dans le périmètre de la localité et dans ses environs.

Il y a également des preuves d'habitat gète à MAHMUDIA – SALSOVIA (dép. de Tulcea), un lieu qui semble avoir joué un rôle particulier dans la pénétration des marchandises grecques sur le Danube et à l'intérieur de la région.

Dans la zone de la future cité romaine de MURIGHIOL – HALMYRIS (dép. de Tulcea), on a pu constater l'existence d'un habitat gète dès VIe – Ve siècles av. J.-C., lequel aurait été soit un site gète indépendant, soit un *emporion* de la cité d'Argamum. La cité romaine recouvre également un autre site gète, à deux niveaux d'habitat ; le dernier niveau, daté des IIe – Ier siècles av. J.-C., correspondrait, selon les auteurs des fouilles, à l'étape où le site gète était devenu une *dava*. A Murighiol – „Ghiolul Pietrei”, on a fouillé un autre site gète, daté de la seconde moitié du IIe s. et du début du Ier s. av. J.-C., et dont les rapports avec la *dava* recouverte par la cité romaine de Halmyris ne se laissent pas encore préciser.

Dans ce même contexte, l'auteur mentionne encore les sites gètes de BESTEPE (comm. de Mahmudia) et BEIDAUD (dép. de Tulcea), lesquels appartiennent à un type plus ancien de fortification, relevant d'une tradition hallstattienne.

On a enregistré encore d'autres preuves d'habitat gète à plusieurs endroits des localités BABADAG et ENISALA (dép. de Tulcea). Certains sites du nord-est de la Dobroudja, où l'on a vu apparaître des matériels gétiques, font partie de la *chora* des colonies grecques situées dans la proximité – Histria ou, plus probablement, Argamum (Orgamé).

L'auteur estime que la localisation de certains sites gètes à Cetatea (dép. de Constantza) et Agighiol (dép. de Tulcea), réclamée uniquement sur la foi des photos aériennes, est erronée.

Quant aux sites de Dobroudja qui appartiendraient au type *dava*, on peut en mentionner à l'heure qu'il est Satu Nou – „Valea lui Voicu”, Izvoarele – Sucidava, Adâncata I, Dunăreni („Muzait” – Sacidava) et, éventuellement, Murighiol, avant que la cité romaine d'Halmyris n'y soit installée. Faute des recherches, on ne peut pas encore déterminer, pour le moment, les types auxquels appartiennent les autres sites gètes.

Le mobilier archéologique des sites gètes de Dobroudja se caractérise par la richesse et la variété particulières du matériel gréco-hellénistique, où l'on remarque surtout les amphores. Par exemple, à Satu Nou – „Valea lui Voicu” – on a découvert *ca.* 580 timbres amphoriques hellénistiques, un chiffre comparable à Albești, site de la *chora* de la ville de Callatis. Le mobilier archéologique grec de Satu Nou compte aussi de nombreux vases de luxe ou d'usage commun, des lampes à huile, des meules, des statuettes en terre-cuite représentant des divinités grecques, des monnaies de types divers, etc. La même situation pourrait se retrouver dans d'autres sites gètes, à condition qu'ils soient étudiés. Il en va de même pour une partie importante de la céramique gète tournée, laquelle imite certains types grecs.

Néanmoins, les nombreuses importations gréco-hellénistiques que l'on recense sur les sites gètes de Dobroudja n'autorisent pas à remettre en question le caractère autochtone de ces derniers. Les découvertes à caractère gète que l'on a

mentionnées trouvent des appuis dans les zones limitrophes. Aux découvertes de l'ouest et du sud-ouest de la Dobroudja l'on ajoutera celles du nord-est de la Bulgarie et de la rive gauche du Danube (départements de Călărași et de Ialomița), alors que les découvertes du nord de la Dobroudja sont en relation avec celles du sud de la Moldavie et de la Bessarabie. C'est ainsi que l'on est à même de dessiner des zones d'habitat gète intense sur les deux rives du Danube, manifestant des relations réciproques, ainsi qu'avec le monde grec.

La grande quantité et diversité du matériel archéologique gréco-hellénistique de certains sites des deux rives du Danube et des alentours du fleuve posent, d'autre part, le problème de l'existence, dans ces zones gètes, de quelques petits groupes de population grecque, qui s'y fussent installés de manière permanente ou temporaire.

L'auteur s'attaque au sens du terme *emporion* (ou *factorie*) à la lumière des sources écrites et, dans une moindre mesure, sur la foi des sources archéologiques. C'est notamment l'inscription de Pistiros (Bulgarie) qui nous offre des informations précieuses concernant la manière dont l'*emporion* grec fonctionnait dans une région barbare et les rapports juridiques établis entre les Grecs et les rois thraces

Dans la Dobroudja, seule la cité de Tomi a été mentionnée en tant qu'*emporion*, dans un contexte qui remonte au milieu du IIIe s. Les sources écrites ne mentionnent aucune autre cité ayant relevé d'un tel statut. L'auteur estime qu'Axiopolis, qui porte un nom grec, pouvait également être un *emporion*. D'autres *emporia* ou *factories* grecques ont été envisagées par certains auteurs à Barboși (Galați), sur le bras Sf. Gheorghe du Danube, sur l'îlot de Caraorman du Delta, à Murighiol et à Hârșova. On pourrait y ajouter Aegyssus, Troesmis, de même que Izvoarele, Satu Nou et Adâncata. Des groupes plus ou moins nombreux de Grecs y vivaient, en déployant une activité commerciale spécifique pour les *emporia* situés à grande distance du monde grec.

La longue présence des Grecs sur le littoral ouest et nord-ouest pontique ainsi que dans la zone du Danube a imprimé aux sites autochtones certains traits spécifiques, encore insuffisamment connus et dont il reste à éclaircir les caractéristiques.

Afin d'illustrer certaines trouvailles mentionnées dans la présente étude, l'auteur recense dans les *addenda* plusieurs matériels archéologiques inédits des sites d'IZVOARELE, ADÂNCATA I et DUNĂRENI – „Muzait”.